

11-C-75-4

FACULTAS PHILOSOPHICA UNIVERSITATIS CAROLINÆ
PRAGENSIS.

PRÁCE Z VĚDECKÝCH ÚSTAVŮ.

POŘADAJÍ B. FOUSTKA, G. FRIEDRICH A V. MATHESIUS.

XII.

DR. EMANUELA NOHEJLOVÁ

PŘÍBĚHY
KLÁŠTERA OPATOVICKÉHO.

PŘÍSPĚVEK K VLASTIVĚDĚ ZEMĚ ČESKÉ.

L'HISTOIRE

DU MONASTÈRE D'OPATOVICE SUR ELBE.

4413-I

V PRAZE 1925.

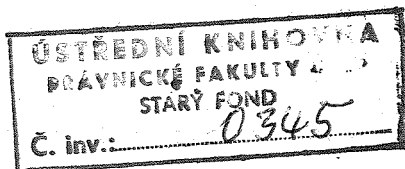
NÁKLADEM FILOSOFICKÉ FAKULTY UNIVERSITY KARLOVY. V KOMISI FR. ŘIVNÁČE
KNIHKUPCE KARLOVY UNIVERSITY.

1467/19

K OTIŠTĚNÍ

DOPORUČIL PROF. DR. J. V. ŠIMÁK.

V Praze dne 20. června 1924.

Tiskem Dr. Ed. Grégra a syna v Praze.

Prvý tento pokus o samostatnou studii historickou zrodil se z plánu, zpracováním aspoň části historie rodné obce vyjádřiti kousek vděčnosti mému otci MUDru Eman. Nohejlovi za jeho poctivou práci, již téměř celou věnoval Opatovicům n. Lab. Původně seminární práce, přidělená mně prof. drem J. V. Šimákem a přijatá prof. drem V. Novotným, jehož pokynů a díla vzpomínám vděčně na nejednom místě své studie, byla zpracována znovu pod vedením prof. dra Šimáka, kterému vděčím za její doporučení k tisku v pořadí knih fakultních. Ale vděčím mu mnohem více: učil mne na této studii pracovati v historii. Vzpomínám řady jeho rad a upozornění, jeho opravdové pomoci při tisku i korekturách, všeho drahého jemu času, který mně dobrotivě věnoval. Nemohu tedy, než vepsati na prvou stránku prostý a uctivý dík svému vzácnému učiteli. Jest mi pak milou i povinností, poděkovati prof. dru G. Friedrichovi, redaktoru knih fakultních, za jeho laskavost, s jakou prováděl svůj úkol, přehlížeje moje stránky.

Dr. Emanuela Nohejlová.

PŘÍBĚHY
KLÁŠTERA OPATOVICKÉHO.

I.

KRAJINA PŘED ZALOŽENÍM KLÁŠTERA OPATOVICKÉHO.

Kraj kol Opatovic n./L. je širá rovina, ohraničená na straně severovýchodní vysockými lesy mírně se zvedajícími, které se táhnou k Týništi a Albrechticům a odtud dále na hory Orlické. S této výšiny lesem porostlé můžeme přehlédnouti celý kraj. Na jihu vévodí mu Kunětická Hora, ozdobená malebnou dekorací Polabin kol dokola. Na severozápadě se zdvihá půda u Stěžer a dále za Libčany; jinak jen Osice vystupují výše nad okolí, Libišany mírně jsou povýšeny nad louky u Pohřebačky, obec Srch shlíží s nepatrné vyvýšeniny na okraji lesa kunětického do krajiny. Modrý pruh Labe vine se zelení stromů a luk, vesnice svítí bělostí kostelních vížek i domků z temné zeleně korun hojných stromů. Leží před námi úrodný kraj, počátek zlatého prutu české země.

Jak jinak vyzírala krajina v době pradávne! Kraj byl pustý, porostlý hustými lesy. Mezi nimi bylo hojně močálů, blat a mokřidel, jimiž cestu si volilo Labe — a ne tokem jediným. Ještě v 18. stol. proudilo pět ramen labských v celém toku touto krajinou a nescíselné množství starých řečišť učí nás, jak se často Labe dávalo jinou cestou. Jen na kraji svého velkého oblouku vždy již stejně naráželo na tvrdou překážku, postavenou z vyvřelého čediče — Kunětickou Horu. Ta a vyvýšenina, táhnoucí se od ní ke Stěblové, donutila Labe učiniti ještě jeden záhyb na východ, než se prudce otočilo na pravo na západ mohutným obloukem k Přelouči a dále ke Kolínu.

V těchto močálech a lesích pro člověka v pravěku příhodného místa nebylo. Za celou dobu kamennou sem nepřišel, ač v blízkém Hradecku jsou jeho stopy. Jen v Pardubicích »na Vinici« se dá sledovati; nad močálem pak nebo snad proudem tehdejšími u Libišan si postavil osadu kolovou; odtud honil zvěř, která jej byla předešla v těchto místech. To už bylo, když uplynula mladší doba kamenná, v době přechodní.¹⁾ Tu a tam však nalezneme přece i na Opatovsku nepatrná svědectví ne-li o lidech usedlých, tedy aspoň o prošlých krajem, nálezy kamených zbraní. Byly nalezeny

¹⁾ Obzor praehist. IV. str. 9; III. str. 21.; Pam. Arch. XXXI. 36 a Zpráva musej. spolku v Pardubicích 1915—16.

u Opatovic v náplavu, mezi Libišany a Podůlšany, u Dolan, u Ždánického dvora, u Srchu, u Břehů.¹⁾

Nové věky uplynuly, nadešla doba jiná. Kámen ustupoval zvolna jinému materiálu — kovům. Původní měď smíšená s cínem dala bronz a tím dává i jméno nové době. A s bronzovými drobnými předměty, hlavně ozdobami a šperky, prošel kraj náš ne jeden obchodník; ba jednou uložil zde svůj sklad, a nevrátil se již k němu. Šel-li tudy zbloudiv, či bral-li se po cestě již obvyklé, nevíme. Spíše se druhá možnost jeví pravděpodobnou; bronzы objevené u Přelouče svědčí patrně o cestě obchodní jdoucí tudy.²⁾ Bronzové předměty nacházíme i později v hrobech žárových, které se objevují, když uplynula další doba, kdy k nám již vnikal i jiný lid. Po něm nalezneme již hojnější stopy; člověk tohoto plemene nepřišel už jen jako lovec neb obchodník, ale jako pokojný přistěhovalec, ba místy i osadník. Byl to snad lid neznámého plemene, snad už lid slovanský. Jeho kulturu zveme v starším období lužickou, v mladším slezskou.

Ovšem ani tito lidé nenašli v kraji močalovitém a lesy porostlém příhodných míst pro svá sídliště. Mírné vyvýšeniny byly jim však vítány. Tak můžeme je sledovati po jejich pohřebištích a osadách v Osicích, Sopřci, Srchu, Kuněticích, Brozanech pod Kunětickou Horou, Trnové, Lhotce u Rosic, u Svítkova i v Přelouči.³⁾ Lid starší v příštích dobách se utkal ve svých některých sídlištích s novými pokrevními přistěhovanci a »lužická« kultura jeho předešlého obyvatelstva byla vystřídána neb smísena s kulturou »slezskou«, vlastní novým příchozím. Ji můžeme stopovat v Osicích a Rosicích⁴⁾; jinak vidíme, že obyvatelé neosazují již krajinu později opatovskou, nýbrž usídlují se na pravém břehu Labe, na jih od Pardubic, v Chrudimsku, kdež sídlili i v době lužické hustěji. Můžeme pozorovat i rozvoj a přeměnu kultur jmenovaných v další kulturu »bylansko-platenickou«, jejíž stopy nacházíme v Osicích, Kuněticích a Rosicích.⁵⁾ V době, významné kulturu posledně jmenovanou, lid osadil kraj obapol dolního toku Chrudimky a Loučné a zanechal po sobě hojně stopy hlavně ve

¹⁾ Obzor praehist. II. 39 a 21; Pam. Arch. XXI. 249 sl.; Zpráva musej. spolku pard. 1915—16; Pam. Arch. VIII. 740.

²⁾ Diviš-Cištecký: Hromadný nález bronzů v Přelouči, P. A. XVIII. 430.

³⁾ Eisner: Pohřebiště luž. typu v Srchu, P. A. XXIV. 36 sl.; Zprávy P. A. IV. 8^a—9; Smolík: Pohanské pohřebiště u Rosic P. A. IX. 154 Píč J. L.: Nový typ žárových hrobů v Čechách P. A. 20, 468 sl.; Košťál: Žárová pole u Kunětic, P. A. XXX. 204; Schránil: Dvě nová pohřebiště luž.-slezsk. typu na Pardubicku, P. A. XXXI. 134 sl.; Košťál: Žárové pole typu luž. u Kunětic, P. A. XXV. 79 sl.; Diviš-Cištecký: Řadové hroby s kostrami a žárové hroby v Osicích, Čes. lid 1892.

⁴⁾ Eisner: Pohřebiště luž. typu v Srchu, P. A. XXIV. 36 sl.; Felcman: Archeol. vycházka do vých. Čech, P. A. XVIII. 411—24. — Svědectví p. řed. Domečky.

⁵⁾ Eisner I. c. — L. Domečka-Diviš: Řadové hroby.... Čes. lid 1892.

dvou pohřebištích a dvou sídlištích; z nich nejvíce zajímá pohřebiště v Platenicích,¹⁾ v osadě, (která v době historické se stala také majetkem kláštera Opatovského), ve které zastoupeny jsou všechny tři stupně kulturní: lužický, slezský i platenický.

Lidé tito spalovali své mrtvé, ukládajíce kosti na popel, třeba i po spálení, roztlučené do popelnic; v době pozdější — kultury bylanské — také mrtvé své prostě pochovávali, neskrčujícíe příznačně jich těla, jakž činili lidé předešlých věků v jiných krajích.

To že tito obyvatelé byli snad Slované — ač tato domněnka se nyní také popírá — je také vše, co o nich můžeme tušiti. Kterého národa a kmene, nikdo ještě nerozluštil. Ba, v dobách nejbližší příštích, kultury římské a knížecí, nenacházíme vůbec stopy, že by byl náš kraj osídlen. Nebyl jevištěm známých nám příběhů na úsvitě dějin, nevedla tudy důležitější stezka obchodní²⁾ ani ne táhla zde nikdy vojska. Jakoby tma halila kraj ten na kolik století. Než byli tu i v té době — po stěhování národů — obyvatelé, byť i řídce osedlí. Skrovné osídlení, (jak vysvítá již z okolností pověděných) mělo důvod v povaze půdy. Jen na výšinách a v sušších místech mezi vodami, luhy a močály a mezi lesy se mohlo přebývat. Na pravém břehu labských toků se táhly, jak se zdá, lesy listnaté,³⁾ na levém šuměly černé bory.⁴⁾

Doklad vlhkých míst nacházíme ve jménech Blatník, Bystřec (vymazaná z katastru), Rokytno. Ves Brozany má jméno od svého položení u labského brodu, který dodnes jest nedaleko, Břehy ukazují na blízkost řeky Labe, nedaleko Rosic v sousedství Blatníka, na místě jistě příhodném, vznikla rybářská osada Rybitví. U zbytku lesa Trávníku, mezi Polisy a Syrovátkou r. 1781 vznikla obec, nazvaná po lese tom Trávník. Jméno lesa Křivce patřilo lesu u nynější Roudničky. V dnešním názvu Voznice je dochováno staré jméno Hvozdnice, v Krásnici původní Chrastnice.

Nemůžeme pověděti, jak okolí Opatovic bylo osídleno na úsvitě doby historické. Obce snad nejstarší byly sídlem rodů a po nich dodnes nesou snad jméno rodové — končící se druhdy na — ici, dnes v — ice Místy dosvědčují nám starobylost těchto obcí i zmíněné nálezy archeologické. Přehlédneme-li celý kraj, patříci potomně mnichům opatovickým, jež uzavírá ve svém oblouku řeka Labe, počínajíc na půlnoc před Hradcem Králové, na jih po toku Labe až k Labětinu za Přelouči a oddělený odtud vypouklou myšlenou přeponou od kraje, táhnoucího se dále ke

¹⁾ J. L. Píč: Nový typ žárových hrobů v Čechách, P. A. XX. 468 sl.

²⁾ Snad přece bylo nějaké spojení mezi krajinami a lesy od cesty trstenické k pozdějšímu Hradci; svědčil by tomu nález mince římské u Opatovic, ač ovšem jediný tento doklad nestačí.

³⁾ Viz jména obcí: Habřinka, Bukovka, Habřina Vlčí, Dóubravice, Trnová i Podolšany.

⁴⁾ Dosvědčují jména obcí: Borek, Chvojno, Chvoience, U borovičky; jediná Bukovina nese pamět listnatých lesů.

Chlumci, můžeme podle jmen a polohy obcí a osídlení asi toto říci:¹⁾ po praotci se zvaly obce: Plačici (Plača), Ždanici (Ždanja nebo Ždani), Rosici (Rosa), Živanici (Živanja nebo Živanj), Přelovici (Přel.) Lohenici (Lohenja nebo Loheni), Kozašici (Kozaša), Žaravici (Žarava), Kasalici (Kasala), Ohrazenici (Ohrazenj), Platimici (pův. Plačimici, Plačim, Platim), Vlčkovici (Vlček), Radčici (Radek), Dobřenici (Dobřenj), Slavkovici (Slavek). Po pánu svém opatovi na dále se jmenovali Opatovici. Mladší jsou jména odvozená obdobně z křesťanských nebo německých jmen: u Přelouče Benešovici (Beneš), Jankovici (Janek). Německého původu jsou Němčici (Němec) a Kunčtici (Kunata, Konrád), latinského Urbanici (Urban) v sousedství Libčan.

I jinak zachována jsou jména jednotlivců v jménech obcí. Tehdy, když z jednotlivých dvorců vyrostly osady. Sem lze počítati obce mladší svým původem: Pohranov (Pogran), Neratov (Nerat), Mateřov (Materj), Svítkov (Svietek); pod Kunčtickou horou Dražkov (Dražek); Bohdaneč (Bohdánek) na pravém břehu Labe a Bohumileč (Bohumilek) na levém; Mokošín (Mokoša) a daleko u Nechanic Lodín (Loda). Toho druhu jest i Žehuň i Kříčen.

Jména obyvatel nesou i Dolany (Dolané, podle polohy), Stolany, Mezilesici (dnes Medlešice u Chrudimě) i obce pojmenované po přezdívkce místa: Černojedý neznámého položení, Máslojedý u Hořiněvsi a Černožici. Držba jest vyjádřena v jménech Březhrad²⁾ (= Březův hrad?) a snad i v Hlavečniku. Obyvatelé krajiny, jež slula Libiš, nazváni Libišané.

Jinak zachována jest ve jménech obcí někdejšího klášterství opatovského rozmanitost místní. Podle vod, vlhkých míst nazvány: Blatník, Benátky (záp. od Hořiněvsi), Brozany, Břehy, Bystřec, Černá, Mělice, Rokytno, Rybitví (dle obyvatel rybářů), Slatina.

Podle lesů a práce v nich nesou jméno: Borek, Bukovka, Borovnice, Bukovina, Doubravice, obě Habřiny, Hvozdnice, Osek, Podolšany, Trnová, Praskačka. Podle polohy a jakosti své slují: Přelouč (podle luk), Osice (podle osí, ostřice), Vysoká, Rohoznice (po rohoži?), Roudnička (po rudě?), Nivčice (nivčka = nezoraná půda), Sedlice, Skalice, Stěblová, Dříteč, Soprč, Srch, Stěžery (stěžer, stožár). Po původním účelu: Hrádek, Hradiště, Hrobice, Pohřebačka a Lhoty. Podle zvíře: Habřina Vlčí, Plch, Polisy, Kavčiny (as les, kde hnízdí kavky), Škudly (chlupy, srst).³⁾

¹⁾ Nečiním rozdílu mezi obcemi, které od počátku neb velmi záhy byly zbožím opatovským a těmi, o nichž až po rozboření kláštera se dovidáme, že byly také součástí zboží klášterního, ani mezi osadami, které patřily klášteru celé a se vsí půdou a těmi, v nichž měl klášter jen nějaký statek.

²⁾ P. řed. Domečka soudí, že slul původně Předhradie (Před hrází), jak jej jmenuje autor trhové hnihy hradecké ze 16. stol., i podle listiny o narovnání p. z Pernštejna s Hradeckými z rukopisu Bienenberkova k r. 1502: »že ty hráze u Březhradu jsou od starodávna«.

³⁾ Také zboží kláštera Opatovského mimo nejbližší krajinu obsahovalo několik zajímavých jmen obcí. Třeba, že není účelem této práce se obírat

Spoje mezi obcemi nelze stanoviti. Dojista tu a tam šla cesta z osady do osady. V době klášterní byl asi styk s novým centrem krajiny zlepšen. A klášter sám, neb nejbližší okolí jeho, opět asi brzy uveden ve spojení se střediskem celého kraje, správním a politickým, hradem Hradcem nad Labem.

Krajina někdy hlubokých lesů a nebezpečných bažin, domov druhdy jen zvíře divoké, věky se otvírá, ožívuje, zalidňuje. A již čeká ji světlo a povznesení.

podrobněji všim tímto krajem, uvádím jména ta přece. U Plátenic původním majetkem byla půda na Kornicích (Kornici od starosty zvaného Koren) a Grubovici (dnešní Roubovice). U Skutče ves Hlína nesé prostě jméno podstatné; po pánu dvora na západ od Starého Bydžova slove Chroustov. Vedle něho Dubečno a Osek, připomínají lesy tamější, Dvořiště místo, které dvoru přísluší (nebo místo, kde byl dvůr, ale již není). Zboží probošství vrchlabského má v jménech svých obcí jedno rodové (Kunčici, od Kunek, Konrád), dvě prostá adjektiva (Čistá a Kalná, roz voda), jedno prosté (Slemeno, slémě, vrchní čára hor), dvě nesoucí jméno po lese a žďaření v něm (Borovnice a Žďárnice)

II.

ZALOŽENÍ KLÁŠTERA.

Stopy prvých, neznámých lidí zapadly v nepaměť věků. Ale za ně přišli sem jiní, ve znamení nové doby, aby půdu okolní, za svou ji přijavše, vzdělali a aby podali jejím obyvatelům příštím světlo osvěty, které nesli. Nová víra po dvě stě let si razila cesty do naší země a v kraji kol dnešních Opatovic byl jí koncem stol. XI. postaven nový střed.

Asi r. 1086 byl založen králem Vratislavem klášter Opatovický.

Dnes z bývalých rozsáhlých staveb klášterních nenalezneme téměř ničeho. Sotva že si uvědomíme na místě mírně zvlněném u starého mlýna v Opatovicích, že je tu městiště starobylého kláštera. Půda je několikrát překopána, stojí na ní troje domy a přece pod dnešními stavbami neb vedle nich lze nalézt základy starých klášterních zdí, jsou tu hrobky a hroby, zde se najde v rumišťích tu a tam kus kamene stavby chrámové — zde stál klášter Opatovický.

Klášter Břevnovský, založený r. 993, prvý mužský klášter v zemi české, brzy rozšířil svou činnost i zakládáním poboček, pouhých poustek nebo i klášterů podružných. Tak povstal moravský Rajhrad, odtud povolání byli mniši na Sázavu a patrně i do Kladruha. A klášteru Břevnovskému podřízena byla i poustka v Opatovicích.¹⁾ Poustka tato byla přímým předchůdcem kláštera. Byla v dnešních Opatovicích nad Labem, v hradeckém kraji a soukromým vlastnictvím — podle řádu staré doby — Mikulce, dvorského služebníka krále Vratislava.²⁾

O Mikulci víme pramálo. Jeho dar popluží na Vratislavi, učiněný opatovickým, ukazuje k tomu, že snad byl potom mezi zeměpanskými župany vratislavskými. Snad byl před tím v Hradci v podobném úřadě a založil tu ze zbožnosti poustku blízko svého působiště; není ovšem vyloučeno, že byl i z krajiny zdejší a vydvihl poustevnu z vlastního rodinného majetku.

¹⁾ T. zv. zakládací listina opatovská: . . . cellam . . . Breunioensi cenobio regulari obediencia subiectam.

²⁾ Tamtéž: quod mei primatis, videlicet Mikulec, cellam in Gradcense territorio sitam . . .

Král Vratislav — nevíme, z jakého důvodu, ale patrně hledě na prospěch hospodářský — povýšil poustku v Opatovicích na klášter samostatný, na královské opatství. Úkolem jeho nebylo snad posilovati politicky postavení knížete, korunovaného nedávno na krále. Spíše vedla krále snaha, aby širá krajina, hojně močálovitá, porostlá jen křovišky a lesy, kterou řeka Labe protékala několika rameny, byla vysušena, zárodněna, aby mohla dávat užitek.

Kritickým rozbořem t. zv. zakládací listiny kláštera Opatovického¹⁾ docházíme aspoň přibližného časového určení, kdy byl klášter založen. Je to s pravděpodobností největší rok 1086, kdy mniši benediktinští z kláštera Břevnovského do Opatovic byli dovedeni. Soudí sice někteří spisovatelé, že sám klášter Monte Cassino byl mateřským klášterem Opatovicům, ale blízkost Břevnova a podřízenost poustky opatovické Břevnovu, svědčí přímo pro osídlení Opatovic mnichy břevnovskými.²⁾

V čelo nového církevního ústavu postaven byl mnich, kaplan krále Vratislava, Ondřej jménem, kterého chválí zakládací listina jako muže bezúhonných mravů, opatřeného potřebnou měrou vzdělání.

Jak bylo rozsáhlé první věno klášterní a co přirůstalo potom, nelze povědětí najisto, neboť zakládací listina již zachycuje vývoj stoletý. Nicméně je zjevno, že okolí nejbližší bylo dáno již původně, ostatek lze zjistiti až pro XII. stol.

U samého kláštera patřila mnichům ves Opatovice³⁾; v nedalekém okolí pak Vysoká, Osice, Osičky, Břehy, Přelouč, Mokošín, Sopřč, Újezd Opatovický (mezi Přeloučí a Mokošinem),⁴⁾ ves Platenice a Lodín.⁵⁾

¹⁾ Text této listiny s rozbořem podávám v I. exkursu.

²⁾ I tato různost představ nalezla v literatuře z každé strany své obháje. Že mniši do Opatovic povoláni byli z Monte Cassina, po prvé uvádí — jak jsem nalezla — Hammerschmid: Gloria . . . Wissegradensis ecclesiae str. 103. Podle něho opakuje doslovně toto mínění Ziegelbauer: Epitome historica monasterii Brewnowiensis (Coloniae 1740), 210; ale toho mínění je i Pubitschka: Chron. Geschichte IV. 26 n.; i v novější literatuře se ozývá u Frinda: Kirchengeschichte I. 264, u Práška: Památky mnichů opatov., Osvěta 1886, 870; i u Neuwirtha: Geschichte der christl. Kunst 29. Mínění, že mniši do Opatovic přišli z Břevnova, zastávají: Vacek v Sociál. děj. 433, Sedláček ve Slovníku 668, Kurka v článku: Začátky klášterů . . ., Jireček: Župy Čech severových. (Pam. arch. II. 263 sl.), Lippert: Sozial-geschichte Böhmens II. 43. sl., i Novotný: Čes. děj. I. 2, 286 pozn.

³⁾ Ves Opatovice, nyní nad Labem, není jmenována v zakládací listině, jako statek klášterní. Z věty však, která následuje v zakl. listině po uvedení Osic, zřejmě vyplývá, že Opatovice byly před Osicemi uvedeny, ale pak omylem vynechány při sestavování falsa. Srovn. v zakl. listině: villam Ozic . . . obtuli. Sciendum quoque est, ut si quis liber in possessiones eorum transierit et predictas terras Opatouicuh, Ozicuh possederit . . .

⁴⁾ Újezd opatovický jmenují tak proto, že, ačkoli se v zakládací listině mluví o vsi Opatovicích mezi Přeloučí a Mokošinem, přece po ní nenalézáme nikde ani stopy; míním tedy, že nelze zmizení osady této vysvětlovati

Jediná ves z původního zboží v Čechách¹⁾ Hlína u Vrbatova Kostelce byla Opatovicům vzdálenější. Ve všech Dolanech a Neděličích obdrželi opatovičtí po třech poplužích, v Plačicích a Vratislavi jedno popluží, v Libišanech²⁾ roli, neznámo v jakém rozsahu.

Osadníci těchto obcí stali se také majetkem kláštera.³⁾ Ano, půda v Osicích a Opatovicích přímo k otroctví zavazovala. Usedl-li by svobodný na ní, stane se nevolníkem klášterským, byť i bude sice osvobozen od daní královských.⁴⁾

jejím zrušením, nýbrž tím, že nikdy neexistovala a »vsí« jmenován byl jen újezd. »Ves« tato bývá pokládána za důkaz pozdního vzniku listiny zakládací, prostě proto, že dříve bylo třeba opata, aby ves mohla sloužit Opatovic. Soudím však, že i místo, újezd, na kterém měla snad vzniknouti osada, mohlo sloužit Opatovic — bylo-li darováno a nemělo-li jména; zařazení jeho v pořadí listiny není neorganické; nemám také důvodů dávat roku 1073, jež listina uvádí (a který nemá opory ani nesouhlasí s transumptem biskupa Fernanda z 12. pros. 1420), váhu, jako by byl rokem prvního založení aneb počátkem jeho, což pak r. 1086 bylo dokončeno a potvrzeno listinou.

¹⁾ Řada vesnic nejdříve jmenovaných je darem knížecím, dvě poslední jsou darování jiných pánů.

²⁾ U výkladu jména této vesnice se objevuje také různost mínění, poněvadž jde o dvě vesnice téhož jména: Glina quoque villam, que dicitur ad ecclesiam, ob differentiam alterius ville eodem nomine dicte — —. Hlína opatovická byla dosud ztotožňována s dnešním Kostelcem Vrbatovým; Plaček však (Glina villa, Č. Č. H. XVII., 444) ji klade do Hlíny, vesnice u Kostelce a onu druhou na místo dnešního Hlinska, opíraje se o Sedláčka v mínění, že topika se končí na — sko značí obyčejně místa, kde původně stávala osada vlastního jména. Ze vesnici Hlínou, která patřila klášteru Opatovickému, nutno hledati v blízkosti dnešního Vrbatova Kostelce, dosvědčuje určení zakl. listiny. Nedaleko odtud potomek Vrbatův nebo Vrbata sám zakládá později klášter Podlažický, a blízká osada Zdislav potvrzuje i blízkost statku pána tohoto jména. Poněvadž listina praví »ad ecclesiam«, rozhodla jsem se umístiti Glinu ve Hlíně, vesnici trvající ještě dnes; jest-li onou druhou osadou téhož jména, Hlinsko, přece jen odlehlé, nebo některá osada třeba zaniklá v okolí kosteleckém, nemohu rozhodnouti.

³⁾ V zakl. listině jméno obce zní: Liubichas. Obec Libišany od nepaměti jsou majetkem kláštera Opatovického, Libčany jsou r. 1252 zbožím vladyckým rodu Častů (Viz Sedláček, Slovník). Ch starého pravopisu sice dává nynější č, ale Libčany nikdy se nejmenovaly Libičany, kdežto ještě r. 1436 Libišany jsou psány Libšany (A. C. I. 513.) Z těchto důvodů se rozhodují pro Libišany.

⁴⁾ Že vsi i s osadníky patří klášteru, je dotčeno výslovně jen u Opatovic, Osic, Osíček, Přelouče a Mokošina; ale nutno připouštět i též i u druhých vesnic, které byly celé darovány.

⁴⁾ Tak rozumím slovům zakl. listiny: villam Ozicuh cum hominibus servitute mancipatis et vinea, duos quoque vinitores, Zaba et Raten, cum posteris suis obtuli. Sciendum quoque est, ut si quis liber in possessione eorum transierit et predictas terras — — — possederit, similis servituti sit asstrictus et absque tributo regis permaneat et servilia opera impendat.

Tímto výkladem se blíží (tributum regis rozumím ovšem tributum pacis) starším míněním: Lippertovu (Soc. Gesch. Böhmens I. 222 a 291) Vackovu (Čes. děj. soc. 30, 74 a 75); Jasiňského (Padenie zemskago stroja, 1895), jenž však prvotní své zdání v »Očerki i izslédovanija« — změnil. Viz i referáty o pracích Jasiňského: Kadlcův (v Č. Č. M. 1895, 528 sl.) a hlavně

Aby kryta byla mešní spotřeba vína, král Vratislav obdaroval klášter vinicí u Osic i dvěma vinaři, Žabou a Ratenem. Zvláště připomíná dárce, že majetkem Opatovic jsou i polnosti u vsi Přelouče, kamkoli by sáhaly. Z lesů v Čechách byly darovány opatovickým lesní újezd u Sopřce a jiný u Hlíny, kde dobíhal až k potoku Rokytenskému (dnešnímu Žejbru?) a sousedil s lesy Vrbatovými a Zdislavovými. Z vod brali užitek na Trstěnici (Loučné) od Roztok až k Prachovicům¹⁾, na Labi u Břehů, (kde řeka břeh obtéká) i na jeho rameni²⁾.

Na Moravě hlavními beneficiemi byly trhy v jednotlivých místech. Aby bylo usnadněno sbírání platů z nich, dána mnichům opatovickým ves Opatovice v Brněnsku³⁾ (dnešní Újezd u Černé Hory, jméno Opatovic zaniklo). Jiný statek získali opatovičtí v Dalečíně⁴⁾ a v újezdě Olešnickém,⁵⁾ kde sousedili s břežnovským újezdem Sebranickým.⁶⁾

Trhy po devíti týdnech, které byly stanoveny i k vybírání poplatků z cest a mostného, byly postoupeny Opatovicům v Olomouci, Přerově, Břeclavi, Brně, Ivančicích(?), Strachotíně, Znojmě,

Pekařův: K čes. děj. agrárním ve středověku, (Č. Č. H. VII. 326 sl.), kdež se Pekař obírá druhou prací Jasiňského; shoduje se s ním právě v mínění o tributu pacis a tedy ve výkladu místa listiny opatovické, uvedeného nahore: listina nepraví nic o tom, že by svobodný, prve než se na půdě klášterní usadil, byl platil tributem: »Král prostě poddaným klášterním odpouští daň z usedlých po celé zemi placenou« praví Pekař. Výklad, podaný mnou svrchu, se mi zdá přirozenějším, neboť slova: similis servituti sit asstrictus et absque tributo regis permaneat et servilia opera impendat — stojí v protivě k sobě; kdo je nesvobodný (ovšem tuto ztrácí osobní svobodu, kdo se usadí v jmenovaných vesnicích) neplatí tributem pacis, tedy neplatí je ani tehdy, když, byv svobodný, dříve je odváděl. — Viz i Zycha: Prag, str. 83 sl.

¹⁾ Roztoky dnes zmizelé, byly as blízko Sezemic.

²⁾ Zakládací listina vodu nejmenuje, praví prostě »řeku«. Labe teče do dnes podle Břehů.

³⁾ Blíží a přesnější určení rozlohy tohoto újezdu a pak zvláště odůvodnění: ad refocilationem fratrum, qui mittuntur ad colligenda fora, což je spíše již zkušenost z doby minulé, než prozíravost dárce do budoucna, doložená potřebou mít někde statek, kde by bratři výběřčí mohli odpočívati, nasvědčuje tomu, že darování Opatovic v Brněnsku je v listině opatovické pozdní vložkou.

⁴⁾ V listině čteme ovšem Dalečice. Dr. H. Jireček: Něco o nejstarších státcích kláštera Opatovského. (Pam. Arch. VII., 308), soudí, že tyto Dalečice jsou dodnes trvající ves téhož jména u Skutče. Výkladu tomu však vadí, že Dalečice jsou uvedeny mezi statky moravskými. Na Moravě pak jest jen Dalečín; rozdíl jména se snadno vyloží chybou písařskou. Ztotožnění Dalečic s Dalečínem pomáhá v listině určení polohy »in Usobro«, což značí kraj, nazvaný podle hradu téhož jména (Hausbrunn v okrese Moravskobřežovském).

⁵⁾ Újezd Olešnický u Boskovic, ohraničený řekami Svratkou a Svítavou; právě z blízkého, ba dosti podrobného označení hranic lze souditi, že je patrně součástí zboží později nabytého, a tedy zmínka o něm v listině součástí pozdějších vložek.

⁶⁾ Viz Friedrich: C. D. B. I. č. 378.

Hrádku; v Rokytně celý trh; na Pravlově byl jim dán poplatek z mostu, v Strachotících poplatek z cesty, na Oslavě jedenáctý týden a v něm z mostu stejný podíl, jako byl odváděn knížeti a biskupu.¹⁾

Dary tyto byly jednak knížeci, jednak od jednotlivců, blízkých dvoru Vratislavovu a také klášteru Opatovickému. Z těchto dobrodinců stojí na předním místě tři bratři krále Vratislava: Otta Olomoucký, Konrád Brněnský i biskup Jaromír, přidávající těžkou kletbu na toho, kdož by nedbal ustanovení krále Vratislavova.

Z královských dvořanů spatřujeme mezi příznivci kláštera Opatovického Mikulce, jenž snad měl knížecí úřad na Vratislavi. Jiný dvořan královský, Všebor,²⁾ byl dárcem vsi Lodína; správce hradu Hradce nad Labem Tezlin přidal opatovickým poplužím v Plačicích.

Z duchovních dárců je nejzáhadnější Bolerad, snad též opat kláštera Opatovického; o něm nemůžeme nic víc povědět, nežli že buď pro Opatovice koupil, nebo jim daroval ze svého dřívějšího majetku ves Libišany. Jiný duchovní, jménem Geco, se účastnil založení kláštera darováním obce Platenic.³⁾

Tak se dostala do rukou opatovických benediktnů nemalá část půdy v ohbí labském, sahající i na levý břeh. Ba, až ke Skutči a na Moravu se zanesly jejich moc a vliv.

¹⁾ V jednotlivých těchto místech se setkali opatovičtí i s nároky jiných duchovních ústavů, jinde byli samostatnými pány. Pokud můžeme sledovat, brala příjmy z Brna, Olomouce, Břeclavě, Rokytna, Znojma, Hrádku, Přerova a Strachotína té doby (do pol. XII. stol.) také kapitola Boleslavská (viz Friedrich: C. D. B. I. 361, 362), v Břeclavě klášter Hradištský (Friedrich: C. D. B. I. 190 a 84), z Hrádku kostel znojmský. V Rokytně byla kaple svědčící klášteru v Louce.

²⁾ Jméno Všebor se nám ozývá v této době, jako jméno otce hraběte Kojaty, kastelána na Bilíně a důležitého činitele v památné schůzi na Dobeníně r. 1068. Že by nahoře uvedeným Všebozem byl tento otec Kojatův, nemáme doloženo, ale není také vyloučeno. Srovnej: Kosmas II. k r. 1061, F. R. B. II., 94 a Kosmas k r. 1068, F. R. B. II., 97 i opakování týchž zpráv u Pulkaavy F. R. B. V., 50 a 51.

³⁾ Soudím, že tento »kaplan« Geco není opatem žádného kláštera, jak se dříve tvrdilo (Pitr pokládal jej i Bolerada za opaty opatovické, Dobner soudil — poněvadž znal opaty všech českých klášterů, krom ostrovského — že buď Geco nebo Bolerad byl opatem v Ostrově, nebo že byli z některého kláštera mišenského), nýbrž snad duchovním z královské družiny Vratislavovy.

III.

HISTORICKÉ PŘÍBĚHY DO POČÁTKU XIV. STOL.

Začátek kláštera Opatovického je provázen otázkami, na něž téměř není odpovědi. Avšak ani další jeho bytí nelze dobře sledovat, pro nedostatek zpráv. Neznámo, v jakém počtu byli sem benediktni uvedeni, do jakých budov; můžeme jen souditi — poněvadž se po půli století počíná již s přestavbou kláštera — že první stavení nebyla velká ani důkladná; patrně jen dřevěná. Malých cel, jak vyžadovala řehole mnichů, o několika společných místnostech, a kostel, nejspíš nevelký a prostý, neboť nový chrám, posvěcený r. 1163, byl potom pro obyvatele kláštera dílem značným. Mniši si sami obstarávali, čeho bylo zapotřebí, zabývajíce se modlitbou a prací podle hesla svého řádu; vysušujíce blata, mýtíce les a vysekávající křoví, obraceli újezdy po obou březích Labe v žirná pole.

Blížejiho nic nevíme.¹⁾ Slyšíme jen o změnách opatů. R. 1107 zemřel opat Ondřej. Na stolci opatském vystřídal jej Sulislav — podle jména z rodu Sulislavců v záp. Čechách — který po mnoho let potrval v čele kláštera. Zemřel dne 24. listopadu 1127. Příštího roku, dne 29. června²⁾ byl zvolen za opata a dne 21. srpna uveden Blažeje, jenž potom trval ve svém úřadě do r. 1146, kdy 9. února učinila smrt konec jeho opatování.³⁾ Ani návštěva papežova le-

¹⁾ Několik skoupých zpráviček, omezujících se z počátku jen na pouhá jména opatů, poskytují nám Annály hradištsko-opatovické; domnělou listinnou zprávou z r. 1108 nelze se vážně obírat, jeť falsum Bočkovo z opisů Friebeckových. Viz Codex dipl. Mor. I., čís. 214; Erben: Reg. Boh. 195; srovnej: Šembera: O úkladném útoku . . . Č. Č. M. 1875, str. 76 sl.; Nejedlý Zd.: Dějiny Litomyšle, str. 22. pozn. 19; Týž: Ant. Boček a Fr. Jelínek, Č. Č. H. IV., 134; Novotný: Čes. děj. I., str. 382 pozn. 2.

²⁾ Viz Annály hradištsko-opat. F. R. B. II., 386 sl. Ones abbas obiit (str. 392). Obiit Zulislaus abbas. (str. 393). Eodem vero anno Blasius gratia dei III. Kal. Julii electus pridieque Idus Augusti ordinatus est. (str. 394.) — Ve zprávách těchto není sice pověděno, že by první opatové byli jeden druhého přímým nástupcem, ale řada se zdá úplnou, a nemám proč o ní pochybovat. Úmrtí údaje o opatech Sulislava a Blažeje podává i Nekrolog kláštera Podlažického (viz Dudík: Forschungen in Schweden, 1852), ač neudává, kde opatovali, ale není o tom pochyby; Sulislava 24. listopadu, Blažeje 9. února. Léta ovšem chybějí, získáme je však doplněním z Annálů hrad.-opat.

³⁾ Blasius abbas obiit. F. R. B. II., 399.

gáta Quidona v zemích českých klidnou jeho správu nepřerušila. Nevíme tedy nic o životě mnichů opatovických v této době, kdy se též i u nás důrazněji ozývají požadavky celibátu a s ním i jiné tužby složitější — po svobodném postavení duchovních, nezávislém na moci světské.

Mezi tyto dvě zprávy bývala kladena jiná, která domněle vnaší do Opatovic trochu života a styku se světem, zpráva o příchodu legáta Quidona a jak byla zrušena nelegitimní volba opata, jenž sám na se žaloval, i jak též opat byl nově zvolen. Písmo B, označující v rukopise jméno opatovo, totiž doplňováno na »Blasius«, a tím zpráva přičtena opatu v Opatovicích. Teprve Teige v pojednání: Zpráva o pramenech dějin kláštera Hradištského u Olomouce, (Věstník spol. nauk 1893, XII.) upozornil srovnáním s Tetzeliem, pozdějším historikem kláštera Hradištského, že zpráva o kardinálu Quidonovi a opatu B. se týká Hradiště. O poměru sepsání Tetzeliova k Annálům se zmíním v dalším pokuse o kritický jejich rozbor, zde prozatím uvedu zprávu, o níž běží, z obou děl.

A. G. O.

Anno d. 1143 favente nobis divina misericordia cardinalis ab apostolica sede ad nos usque pervenit et nos omnes ab excommunicati nisi vinculo absolvit. Eodem anno isdem cardinalis nomine Quido pristinum electionem domini B. abbatis se ipsum accusantis subtiliter examinavit et eam illegitima et contra statuta canonum factam reperiens irritam omnimodis fecit. Deinde ipsius admonicione prior cum ceteris fratribus habito consilio prefatum B. presbiterum unanimiter et canonice in presentia domini cardinalis et huius terre antistitis sibi in abbatem elegerunt.

Tetzelius.

Hinc tandem Rmus Quido sedis apostolicae legatus in Moraviam advenit audiens suam [Bogumil] intrusionem inordinatam esse irritam fecit et eundem Bogumilum vinculo anathematis oneravit. Deinde a mero spiritu veniam petiit prostratus mox absolutionem obtinuit. Fratribusque liberam celebrandi electionem demandavit prior cum fratribus unanimi voto prefatum Bogumilum, quem prius spernebant, in fauste elegerunt in praesentia D. legati et antistitis Henrici episcopi postquam viginti et quinque*) annos praefuit vita privatus.

*) Rkp. Tetzeliův má nadepsáno v počtu let -et uno, odtud má Teige: viginti et sex.

Toto místo jasně ukazuje, že cesta legáta Quidona vedla do Hradiště, nikoliv do Opatovic; že hradištský opat Bohumil, sám na sebe žaluje, dosáhl odpuštění i hodnosti své znova, nikoliv opatovický Blažej. Zpráva Annálů je původu moravského, psána v Hradišti.

O pobytu Quidonově mluví dvě listiny. První vydaná dne 21. srpna 1141 Innocentiem III., svědčí Jindřichu Zdikovi, doporučuje mu legáta; druhá je zpráva legáta sama z roku 1143 o činnosti jeho v Čechách a na Moravě (Viz Friedrich C. D. B. I. č. 130 a 135). Legát však nemluví o svém pobytu na Hradišti, ani o výsledcích své reformní činnosti tamní; snad proto, že měla výsledek pozitivní, an opat Bohumil se sám přiznal, že dosáhl nelegitimně svého úřadu, i byl opět zvolen. Jinde duchovním bylo opustiti své úřady, když se nechtěli podrobiti novým řádům, hlásaným Quidonem, jemuž o daně pomáhal biskup Zdik; patrně moravská světská moc, po dosavadních zvycích, zasahovala do práva mnišského konventu volit si opata. Jak byl Bohumil uveden, nepraví ani Tetzelius, jen poznamenává, že nikoli všichni bratři s ním souhlasili. (Deocarur dictus Bogumilus quartus et ultimus ordinis S. Benedicti abbas de scolastica praelatura Breunnouiensis coenobii per abbatem intrusus fuit fratribus omnino non consentientibus.)

Po smrti Blažejově dosedl teprve r. 1148 na stolec opatský Mysloch. Byl již staříčký, ale člověk vši chvály hodný.¹⁾ Annály hradištsko-opatovické, kde se o něm dočítáme, praví, že byl duch vskutku ušlechtilý, moudrý rádce, kárající přestupky bratří, nesnášeje nespravedlnosti a jsa věrný ve službě boží. Patrně jeden z duchů, nadšených opravdovou snahou po reformě církevního života, po nápravě duchovenstva. V těch snahách byl potvrzen za pobytu svého v slavném klášteře Clugny²⁾ semeništi reformních myšlenek. V Myslochovi můžeme sledovati Čecha na pouť do ciziny. Snad byl vyslán již dřív, opatem Blažejem, do slavného kláštera francouzského, snad sám toužil poznati místa, odkud se šířilo heslo nápravy po ostatních klášteřích. Kdy, jak dlouho pobyl Mysloch v Clugny — nevíme; byl však tam a přinesl odtud i knížku řádů, podle níž pak se řídil. Ale snad ještě jinou věc vděčil klášteru Clugnyackému. Ve čtvrtém roce svého opatování rozhodl se totiž opat Mysloch³⁾ přestavěti celý klášter. Bylo roku 1152. Vida sešlá stavení klášterní, která hrozila z části i pádem, dal je strhnouti, aby stavěl nová. Neměl k tomu souhlasu všech bratří, kteří se báli, že budou míti nedostatek. Ale opat, který se nadýchal, třeba za krátkého pobytu, světového vzduchu, byl muž podnikavý. V něm jistě již s plánem stavby zrála i tužba po novém, důstojném kostele klášterním. Okolní poddaní přispívali vydatně na stavbě a dílo se dařilo. Starý opat přál si už jen jediného: aby se dočkal posvěcení kláštera, které chtěl míti v den svatého Vavřince, kdy by se mohlo sejíti nejvíce hostí a slavnost mohla by býti nejlépe vypravena. Je podobno pravdě, že bylo splněno jeho přání a že opat, jenž ještě 16. června 1160 byl na živu,⁴⁾ opravdu se dožil slavného vysvěcení svatyně klášterní; bylo vykonáno dne 10. srpna 1163⁵⁾ od samého biskupa Daniele, za přítomnosti krále Vladislava II. a mnohých dvořanů.

1) F. R. B. II. 399. Dvouletou mezeru možno vysvětliti tak, že Mysloch zvolen byl už dříve, ne však nastolen a potvrzen, což se stalo teprve r. 1148.

2) Svědectvím této návštěvy Myslochovy v Clugny je inventář knihovny kláštera Opatovického, pergamenový list, přivázaný v Biblia regia, 6. sv. (Antverpy, 1572) v knihovně kláštera v Teplé (Sign. IV. g. 6.), Ungarem vydaný, jako inventář knihovny tepelské v článku: Versuch einer Geschichte der Bibliotheken in Böhmen, Abh. d. Ges. d. Wissensch. zu Prag 1785-86, 237.

Ungar dostal opis od kanovníka tepelského Prunzera s některými chybami a bez poznámky na prvé řádce: Nota quod subnotati libri sunt Opatovicensis monasterii. — Dle toho i dle jmen opatů Myslocha a Hroznaty soudíc, nutno přičísti inventář knihovně opatovské. Rkp. pochází z pol. XIV. stol. a obsahuje kromě zajímavého seznamu knih v bibliotece klášterní zařazených i zprávu, na pohled nepatrnou: Item liber constitutionum portatus de Clunieno per abbatem Mislozium.

O inventáři viz v přehledu kulturní činnosti mnichů.

3) An. G. O. k r. 1148. F. R. B. II. 399.

4) Roku toho svědčí na listině, dané králem Vladislavem klášteru Hradištskému. Viz Friedrich: C. D. B. I. 208.

5) An. G. O. k r. 1163. (F. R. B. II; 400.) — Palacký ve Würdigung soudí, že ve zprávě A. G. O. k r. 1163 je chyba o 10 let a že nutno ji za-

Opat Mysloch zemřel pak dne 5. října r. 1163.¹⁾

Stavba nového kláštera — obdobná i u jiných klášterů po 50 až 60 letech²⁾ — byla asi vskutku nutná. Původní dřevěný klášter byl snad pro pozdější dobu i malý (konvent rozmnožil se se několik let před tím o bratry příšle z Hradiště). Trvání stavby — 11 let — opravňuje k domněnce, že byla provedena od základův, důkladně a důstojně. Snad se opatovi zdálo, že není nad poměry, přehlédli-li statky klášterní, již asi tak rozsáhlé, jak o nich mluví zakládací listina.

Co bylo vystavěno, o tom jisté zprávy nemáme. Patrně postaveny části souvisící s chrámem, klausura s celami mnišskými, kapitulní síň, jídelnou, šatnou, spížirny, sklepy i kuchyni; dále byt opatův, který stál, jak káže zvyk, na druhé straně kostela, aby opat mohl jednati s cizími lidmi, kteří přijdou do kláštera.

Ze starých staveb původních potrvaly nejspíše, nebo byly opraveny hospodářské budovy, hostinský dům, mlýn a nemocnice — bylo-li lich vůbec v klášteře Opatovickém.

Školu a mlýn máme později doloženy. Měla-li škola zvláštní budovu, nevíme, ale pravděpodobno je tak podle zvyků klášterních, mlýn stál mimo ohradu klášterní³⁾; byl však patrně ještě mlýn druhý, blíže kláštera, snad přímo vedle.

S určitostí můžeme mluvit o stavbě nového kostela. Jak asi vyhlížel? Byl románského díla, trojlodní o dvojím choru, spodním a vrchním.⁴⁾ Hlavní oltář, dolejší byl zasvěcen sv. Vavřinci, patronu klášternímu, hořejší sv. Michalu.

řaditi k r. 1153, tedy před obě poslední zprávy Annálů z let 1157 a 1158. Mění to však sotva lze sdělení. Obě poslední zprávy Annálů jsou připsány vskutku později, tedy nejdříve po 10. srpnu, kdy se dala slavnost posvěcení kostela. Délka trvání stavby — 11 let — je ovšem značná, ale, tuším, jediný rok by zase nestačil k tak důkladné přestavbě, o jaké hovoří An. G. O. Znějí sice slova o přání Myslochově, dožít se vysvěcení a stanovit slavnost na svátek klášterního patrona, jako určení pro příští rok — ale mohla být také vyřčena, když už stavba pokročila. Mohly být sice obavy, zda se dožije Mysloch toho dne, víme však, že byl ještě živ v červnu 1160. Srovnáme-li dobu stavby — 11 let — s trváním podobného díla v klášteře Hradištském, dokončeného před několika lety — 8 let — vidíme, že rozdíl tří let není nepodobný pravdě. A konečně: vysvěcení kostela byl přítomen král Vladislav II. a ne kníže Vladislav. A roku 1153 nebylo ještě krále Vladislava. Byl jím prohlášen a korunován r. 1158.

¹⁾ Nekrolog kláštera Podlažického, Dudík: Forschungen in Schweden, str. 410.

²⁾ Srovnej: Plaček: O starších klášterech českomor. zvl. řehole Bened (Progr. gymn. v Uher. Hradišti, 1907.)

³⁾ Srovnej listinu Přemysla II. z r. 1229; Friedrich C. D. B. II. 324.

⁴⁾ Souhlasím tu s Lehnerem v jeho Dějinách umění, Doba románská, 1907, II. sv. str. 415—18 proti Neuwirtovu mínění, že by opat Mysloch si byl přinesl plán kláštera s sebou z Clugny (Geschichte der christl. Kunst, 1888, str. 69). Snad právě mniši hradištsí, kteří přišli z kláštera sotva přestaveného, rozhodli o přestavbě. Opat Mysloch poznal slavný klášter burgundský, jeho obraz tanul mu před očima, ale následoval snad svůj vzor

Okolo staveb klášterních stála nejen ohrada, ale i zeď, zpevněná snad příkopem.¹⁾

Klášter Opatovický měl nyní domov řádně upravený. Posloupnosti nástupců Myslochových bohužel neznáme; jen zmínky o zboží. R. 1167 prodal konvent opatu Bohumilovi v Litomyšli²⁾ les u Roubovic a půdu u Domašic (dnes patrně u Velkého Sedliště), která se nazývala »na Kornicích« (dnešní Kornice). Opatovičtí prodávali les i pole ne snad z nedostatku peněz po nákladné přestavbě klášterní, ale proto asi, že tyto pozemky byly o sobě a dosti daleko od kláštera, tudíž menší ceny pro klášter Opatovický, než pro Litomyšl. Tak daleko měl klášter Opatovický jen ves Hlínu a les u ní; i tato půda přešla později do rukou kláštera Podlažického.³⁾

Zbožná mysl jednotlivců i knížat, praktičnost smíšená s obavami o život posmrtný starala se o hmotné povznesení kláštera. Z drobtů zpráv listinných se dozvídáme, že přibýly Opatovicům Černožice, darované Kochanem.⁴⁾ R. 1227 Kojata, syn Hrabíše⁵⁾, — potomka Všeborova — učinil opatovské mnichy pány Mateřova a dal jim platy o devátém trhu v Mostě i z krčem tamějších za svědectví opata Konráda I., jenž se tu z opatů zas po dlouhé době připomíná.

Ke hmotnému blahobytu Opatovic přispěla nepochybně i okolnost, že klášter byl blízký rodu panovnickému. Nevíme, zda osobní zásluhou opata Konráda (jako později Neplachovou), nebo zda klášter sám měl milost králů českých nebo jen některých z rodu Přemyslovského. Opatovice právě v tuto dobu přijaly do hrobky člena Přemyslovců, moravského markraběte Vladislava.⁶⁾ S tímto dějem

jen tím, že hořejší oltář zasvěcen byl sv. Michalu, jakž bylo v oblibě v kaplích, hlavně v kaplích věžních, vznikajících v duchu kláštera Clugnyackého. Srovnej Dohme: Die deutsche Baukunst str. 90 i Schlosser: Abendländische Klosteranlagen, 1889.

¹⁾ R. 1287 se utekl na klášter Opatovický Závěš z Falkenštejna, pronásledovaný Hajmanem z Lichtburka, když si jel pro svou nevěstu, dceru uherského krále Ladislava (Kronika Petra Žitavského, F. R. B. IV. str. 31). Opevnění kláštera nasvědčují i slova Starých letopisů českých »— slezli Opatovice klášter« i bitky před klášterem a u kláštera. To jsou ovšem udání pozdějších dob, ale jistě již okolo r. 1163 byl klášter — aspoň po potřebě časové — opevněn a chráněn.

²⁾ Friedrich: C. D. B. I. 399. Srovnej Novotný: Čes. děj. I. 383; — mínění, že by klášter Litomyšlský byl filiálkou Opatovického a založen byl jako benediktinský klášter, jen že dostal pouze důchody nikoli statky viz Lippert: Sozialgeschichte Böhmens II. 49 a Nejedlý: Dějiny Litomyšle; již Novotný vyložil, že byl založen v Litomyšli původně jen velký farní kostel (viz Novotný: Čes. děj., I. str. 382—4 pozn.)

³⁾ Srovnej Sedláček: Slovník.

⁴⁾ Kalousek: Závět Kochanova Č. Č. H. 1901—Friedrich: C. D. B. II, 364.

⁵⁾ Friedrich: C. D. B. II., 303. Hrabíše byl nejvyšším komořím královským. Viz Friedrich: C. D. B. II. 385.

⁶⁾ Zprávu o tom podává jen Neplach (F. R. B. III., str. 472) k r. 1227 Listina Přemyslova ze dne 1. srpna 1238 (Regesta I. 951), sic daná na Velehradě, ukazuje pravděpodobnost, že Vladislav byl pohřben na Velehradě.

asi souvisí rozmnožení majetku a svobod Přemyslem I.¹⁾ Nevíme zda Vladislav byl pohřben v Opatovicích po svém přání, nebo z vůle jeho otce.²⁾

Oblouk labský se plnil zbožím opatovickým.³⁾ K újezdu obsahujícímu Přelouč a obce na sever od ní, přibýly Mělice; v sousední Lohenici náleželi dva lidé klášteru.⁴⁾ K Újezdu osickému přidána ves Polisy, s újezdem opatovským sousedil nově darovaný Březhrad. Lhota tato stýkala se dále s hranicemi obce Plačic, k níž se přidružily Vlčkovice (dar král. kuchaře Matěje). Stěžery byly koupeny za klášterní peníze. Dolany se dostaly v plné držení mnichů, byvše vyměněny za Kopisty, i Dříteč, dar dvořana Časty. Od tohoto uzavřeného obvodu državy opatovické se rozběhla zboží opatovská i hluboko na jih. Byly získány vsi Stolany se všim příslušenstvím a Mezilesice (Medlešice) směnou za ves Skalici, ležící v Úsobrněnsku; k nim přidán i les přilehlý. Dárce Mateřova, Kojata, obmyslil opatovské ještě Slavkovícemi. Za peníze koupeny Platenice (Plačimice) i Lhota podle nich. Neznámého položení je ves Černojedý, kterou dal klášteru župan Čáslav, i ves Krupá (Chrappi⁵⁾), z níž obdrželi polovičku. Na sever a na západ od souvislého svého panství získali benediktini nové vlastnictví ve Vtelně Jizersním (jedno popluží), v Hlavečnicku, kde patřila jim celá obec; na jih pak ještě ve Veselě, darované Zdislavem, synem Želoluhoým (!).

Jako r. 1086, tak i ve velkém darování r. 1229 se střídala štědrost knížecí se štědrostí pánů. Stolany, Krupá, Mělice, Lohenice, Polisy, Březhrad a les u Medlešic byly darování knížecího. I směnu vsí Kopist za Dolany a Skalice za Mezilesice uspořádal král.⁶⁾

Slova Neplachova znějí však docela určitě, třeba že nejsou nikde jině doložena. Patrně tedy rčení listiny Přemyslovy se nevztahuje na Vladislava.

¹⁾ Friedrich: C. D. B. II. str. 327 č. 324.

²⁾ Dudík (Děj. Mor. V. 134.) soudí, že hranice let, v něž spadá doba smrti Vladislavovy (1226—1228), ukazuje na život ztrávený v zátiší, snad v klášteře Opatovickém. Pro to mínění nikde nenajdeme opory, jest domněnkou, čerpanou jen ze zprávy o jeho pohřbení zdejším.

³⁾ Viz listinu z r. 1229, Friedrich: C. D. B. II. 324.

⁴⁾ V listině uvádí se za Mělicemi i Přelouč (Przellucssie) jako nový dar krále Přemysla. Ostatní zboží, r. 1086 jmenované, není zde potvrzeno. Neumím věc vysvětlit jinak, nežli že v době 1086—1229 na nějaký čas měl Přelouč v držení někdo jiný, nebo že Přemysl prostě daroval znova, co už jednou bylo darováno. Prvé možnosti nasvědčují slova listiny z r. 1261 (Emler, Reg. Boh. II. č. 2825): in Predlutzs, quam venerabilis viri abbas et conventus ecclesie in Oppatauitz nunc possident . . .

⁵⁾ Vydavatel listiny soudí podle podobnosti jména, že ves Chrappi je dnešní Krupá u Bezděže. S tím souhlasí i Sedláček ve Slovníku. Šimák však upozorňuje (Dějinné paměti okresu mnichovohradištského I. 26 pozn. 2.), že okolnosti ukazují na vznik její v době pozdější, že tedy r. 1229 ještě neexistovala. Jinak osadu určitě neumím.

⁶⁾ Kopisty byly darovány klášteru pro spásu duše věrného služebníka králova Štěpána, pokřtěného žida; byly vyměněny u pana Mikuše, as majitele Dolan.

Potvrdil též darování Mateřova, koupil Stěžery za peníz klášterní, dosvědčil koupi Platenic a Lhoty opatem Konrádem. Ostatní přírůstky darovala družina králova; mimo již zmíněné darovali Hlavečnick Ota a syn jeho Stojhněv, Veselí Zdislav. Platenice byly koupeny od Jana, syna Jarohněvova¹⁾ a Lhota od Perarda.

Pro hospodářství kláštera bylo výhodno, že v lukách — patrně dnešních hradeckých — byl postaven na žádost opatovu nový mlýn. Stejně pak cenný, jako udělení a potvrzení zboží, byl pro klášter další obsah privilegia, základ příštích svobod. Poddaní byli zbaveni platů a břemen zemských (jen pracovatí na mostech byli povinni), byli navždy zproštěni »hlavy«, »nároku« i »nářezu«, vyňati ze soudu kastelánů hradeckých a podřízeni jen soudu královskému podle rozhodnutí opatského. Poddaným se tím ovšem neulehčilo. Ani sám klášter nebyl tím prost všech platů komoře královské: víme ze zápisů pozdějších (z poč. XV. stol.), že platil daň (berna regia, na niž se vynětí z povinností ovšem nevztahovalo), která, ač se stala pravidlem až ve stol. XIV., jistě i nyní již tížila. A »zbavení platů« se netýkalo ani zemské berně, jejíž upevnění spadá právě do doby Přemysla I.²⁾

Rušnému proudu nové doby, kolonisační a industrialisační asi se nevyhnuly ani Opatovice. Tak r. 1261 slyšíme o prvém městě na půdě opatovické, Přelouči.

Na venek se rozvoj klášterní jevil i jinak, zřizováním proboštví a jich vzrůstem. Všechn směr hospodářství opatovického přenáší se v prvé polovině stol. XIII. na sever, ač dříve na půlnoc od kláštera statků nebylo. Tam nyní zakotvili proboštvími, která byla opatovickým vlídně dopřána i panovníky slezskými, ježto mniši dovedli pracovatí v pustých pomezích lesích a tak prospívatí potřebám svým, ale i svých zemí.

V prvé řadě buď jmenován Křesobor (Grüssau), donace slezských knížat.³⁾ Bylť sem opatovští povoláni za opata Ondřeje od knížete Jindřicha před r. 1242. Hojně tu kolonisovali a nabyli immunit. Rozkvět proboštví mohl vésti k smělé myšlence založití

¹⁾ Snad je tento Jan bratr Vlastislavův a Bicenův, kteří se v této době připomínají jako synové Jarohněvovi. Viz Friedrich: C. D. B. II. 5, 284, 285, 328.

²⁾ Celé toto privilegium, obsažené v listině Přemysla I. z r. 1229, je zajímavým úkazem (a zároveň důkazem), že ukončení sporu moci duchovní a světské — počatého v druhém desetiletí XIII. stol., známého to tuhého boje Přemysla I. s biskupem Ondřejem — zápisem Přemyslovým z 10. III. 1222 (viz Erben: Reg. Boh. str. 302—303) bylo pouze zásadní, a že v jednotlivých případech bylo žádáno, neb alespoň udělováno osvobození nebo immunita zvláštní.

³⁾ Ludevigijs: Reliquiae VI. 488—9 = Piter: Thesaurus 197 = Sommersberg I. 857. Erben: Regesta I. č. 1061 v regestu listiny má: monasterio Opatowicensi [in Silesia.] . . . Doufám, že nemyšlil na slezský klášter Opatovický, neboť slova listiny z r. 1242 praví o povolání mnichů z jiné země; imeno opata Ondřeje shoduje se s opatovickým opatem r. 1239 jmenovaným; proboštví bylo podle mateřského kláštera zasvěceno sv. Vavřinci. Patřilo tedy vskutku Opatovicům našim.

zde nový klášter. Myšlenka ta se ozvala r. 1254. Než její uskutečnění nebylo již svěřeno benediktinům z Opatovic. R. 1289¹⁾ prodal opat Časta probošství knížeti Boleslavovi, asi z donucení. Řeholi cistercké, nabývající rychle půdy v českých zemích již v předešlém století, bylo souzeno ovládnouti i tuto podhorskou krajinu.

Jakoby náhradou dříve, než bylo prodáno jedno, bylo získáno druhé probošství u Vrchlabí, ve vsi »Heinrichove«. Jistě okolo r. 1270 bylo již zřízeno, neboť v té době rozmnožena jeho půda o lán darovaný královnou Kunhutou.²⁾ Toto probošství zůstalo pod jménem probošství vrchlabského v majetku opatovských až do rozboření kláštera.

Třetí probošství, jež získali mniši ve XIII. stol., je slezský Wahlstat,³⁾ kde postaven kostel na paměť bitvy s Mongoly, v níž — 9. dubna 1241 — padl slezský kníže Jindřich, týž, který (podle listinného svědectví) povolal opatovické benediktiny do Křesoboru. Také toto probošství, vzniklé v letech 1241—1243, trvalo v držení Opatovického kláštera až do jeho zániku.

Opat Častu, jenž prodal Křesobor, předcházal v úřadě a i opat Bohumil, jehož jméno jen prolétne r. 1271 v chudých zprávách.⁴⁾ Potvrzení výsad se dostalo klášteru r. 1253 králem Přemyslem II.⁵⁾ a r. 1303 králem Václavem II.,⁶⁾ na žádost opata Konráda.

Do druhé polovice XIII. stol. spadá snad i úprava (nebo nová přestavba?) klášterního kostela, možná i celého kláštera, která

¹⁾ Opis hist. vydav. ústavu v Praze ze stát. archivu ve Vratislavi.

²⁾ Listiny královny Kunhuty, Emler: Reg. Boh. II. 2486 a 2487.

³⁾ Semkowicz: Mon. Pol. hist. IV., Vita sanctae Hedwigis ducissae Silesiae str. 516—655. Důležitý pro nás je něm. překlad, str. 570 sl.

⁴⁾ Wokounovský kompilátor klade založení probošství Křesoborského, patrně podle listiny kněžny Anny z 8. května 1242. k r. 1240. (F. R. B. III. 473.) Tento nehodnověrný kompilátor kroniky Neplachovy uvádí ještě i jiné zprávy, tedy nespolehlivé. K roku 1242 praví o opatu Ondřejovi, že rozmnožil roboty, upraviv paseky, ale že i znovuzřídil chatrče poddaných. Tato zpráva je patrně jen výmysl Wokounovského kompilátora k jménu opata Ondřeje, jež vzal buď z listiny, dané r. 1239 Václavem I. klášteru Kladrubskému — třeba byla tato pozdějším falsem — nebo z listiny kněžny Anny; právě tak jako zpráva k r. 1277 (F. R. B. III. 477) o opatu Zdislavovi a jeho veliké zálibě v knihách, které prý dal nejen kupovati, nýbrž i přinesl ze svého velikého majetku, jsa členem bohatého rodu pánů ze Zvířetic. Tato tvrzení se držela dlouho v literatuře (má je ještě Ungar), ale — ač nejsou nemožností — nelze jim věřiti. Ani pro to nemáme dokladu, že by se účastnil opat křtin dcery Přemysla II. r. 1265 (F. R. B. III. 475). Víme z doby Přemysla II. jen o potvrzení privilegia Vratislavova dne 20. října 1253. Přemysl žádal i kurii o potvrzení; zdali a kdy došlo, nemůžeme pověděti; že však došlo, je pravděpodobno, neboť kurie neměla, čeho by namítala. Listina jest přejata do transumptu Fernandova r. 1421. O opatu Bohumilovi listina z 15. X. 1271 v Hradci. Emler: R. B. IV. 1828.

⁵⁾ Emler, R. B. IV., 1789; listina 20. XI. 1253 v Praze.

⁶⁾ Emler, R. B. IV., 1936; listina 4. XI. 1303 v Brně.

změnila vzhled románského kláštera z části v gotický, nesoucí však stopy doby přechodní.¹⁾

O nějakém politickém vlivu nebo významu kláštera Opatovického neslyšíme po celé XIII. stol. Co se vypravovalo o jeho důležitosti, vyrostlo z pověsti o opatovském pokladě, vskutku však jest jen bájí. Úkol Opatovic v národním životě byl jen hospodářský a kulturní. Jemu zadost učinili mniši vysušením mokřin, zoraním polí i snahou vzděláti ty, kteří k nim přicházeli do škol. Nevidíme v chudé historii klášterní nic víc, než tuto dvojí složku. Tak mýjela doba obou Přemyslů a Václava I., hlavně za Přemysla II. rušná a bohatá událostmi. Ale ani tenkrát nelze odhadnouti politické stanovisko opatovských, ani ve sporech Závíšových, ač jméno páně se jednou ozývá pospolu se jménem Opatovic, jak již uvedeno. Snad stál opat při jeho straně, snad poskytnutí útulku jemu r. 1287, když prchal z neblahé své jízdy za nevěstou před Haimanem z Lichtburka,²⁾ bylo činem pouhého milosrdenství, nejvýš i naděje na příští odměnu. Nezvídáme však později o ní.

Ani počátek stol. XIV. nepřináší nám jasno do otázky, jak politicky cítili a jednali opatovští. Postavení Opatovic za opata Konráda II. (1303) v době zmatků a nepokojů nebylo nejsnadnější. Vyměření Přemyslovců Václavem III. dne 4. srpna 1306 se uprázdnil český trůn. Po brzké smrti nového krále Rudolfa Habsburského (4. července 1307) dosedl na trůn Jindřich Korutanský, volený dne 15. srpna 1307. Bouře a spory se neskončily, ano nebezpečnost rostlo, když se král Albrecht německý domáhal se zbraní v ruce a krvavě, aby přijali Čechové za panovníka druhého syna jeho Fridricha. V říjnu 1307 se položil táborem, aby sesílil posice měst královny-vdovy po Rudolfovi, jež držela s Habsburky, u samých Opatovic.³⁾ Mnichům bylo potřebí opatrnosti v sousedství Albrechtova vojska i pevného Hradce. Ale nad to hrozilo druhé nebezpečí — jak se zachová Jindřich Korutanský, tehdy již vítězně postupující. Opat poradil si, jak mohl: nepomáhal ani tomu ani onomu.

Albrecht odešel ze země. Blízké nebezpečí minulo a třeba stál na blízku Hradec, opíraje se o Jaroměř a s druhé strany o Chrudim, nebylo pro tu chvíli obav. Časové vzrušení v klášteře utuchalo, život se vracel do obvyklých kolejí. Ale sotva na dlouho. Pokoj v českých zemích nepotrval. V nových válkách nepochybně i zboží opatovské bylo nejednou dotčeno zhoubou. Klášter teprve

¹⁾ Soudím podle zachovalých úlomků staveb. Románský sloupek jest v museu hradeckém; přechodní součástky v Opatovicích v soukromém majetku.

²⁾ Petra Žitavského Kronika Zbraslavská, F. R. B. IV., str. 31.

³⁾ Dvě listiny datované 5. a 11. října 1307 u Opatovic svědčí o tom. Listina z 5. října 1307 je zachována v českém překladě v Liber contractuum ab anno 1439. Viz Čelakovský: Codex Juris munic. II. str. 152—4. Viz též Bienenberg: Geschichte der Stadt Königgrätz 92. — Regesta viz Emler: R. B. II., 2149 a 2151.

v třetím desetiletí stol. XIV. se pomalu zotavoval a se vracel k hospodářskému blahobytu, jemuž se těšil na sklonku stol. XIII.

Počátek stol. XIV., bouřlivě počínajícího, rozrušil mnichy v klášteře Opatovickém i změnami vnitřními. Opatovští se nejspíše uvarovali zasáhnouti vojenských sil do vlastního života klášterního, zasáhla sem však moc jiná. Někdy za biskupování Jana z Dražic (1301—1343), když odstoupil opat, jehož jméno je uvedeno jen slabikou Ar, (Arnestus? Arnoldus?), zvolili převor a mnichové za svého představeného z určitých a zvláštních příčin kteréhosi bratra, snad jménem Konráda.¹⁾ Tuto volbu však neschválil biskup, zrušil ji a dosadil za opata muže jiného, jehož jména neznáme, snad však předchůdce Neplachova, snad jednu z největších postav na stolci opatovických, Hroznatu z Lipoltic.²⁾

Chvála vzdávaná opatovi zní velmi obvykle a mohla být naprosto prázdnou formou, zakrývající libovůli biskupovu. Ale Jan z Dražic nebyl muž, který — chtěl-li dosáhnouti pořádku — by byl sahal ke špatným prostředkům. A byl-li jmenovaným opatem vskutku Hroznata, nebylo opravdu zasažení biskupovo prostředkem špatným.

¹⁾ Formulář Jana z Dražic; rkp. v kapit. knihovně pražské I. 40b. — Část listiny otiskl Chaloupecký: Jan z Dražic, poslední biskup pražský, v Čas. spolku přátel starožitností roč. XV., str. 69—72. Jméno voleného se opět uvádí jen počátkem.

²⁾ Lipoltice je ves v okrese Pardubském, na jih od Přelouče; v ní byla tvrz, na níž seděli vladykové z Lipoltic. Viz Sedláček, Hradý, I. 209. — V poznámce na listu 149a Annálů hradištsko-opatovických čteme o Hroznatovi, že přišel »toužebně isa očekáván mnichy« »laudabiliter optatus nobis advenisset« (ač-li toto »optatus« je správně čteno, což není možno zaručiti při písmu tohoto přípisu). Část konventu stála při Hroznatovi, část při protikandidátu jeho, což nebylo řídkým případem v klášteřích, jak toho doklad nalezneme ještě i v samých Opatovicích. Přípisek v Annálech psal patrně člen strany Hroznatovy, čímž si vysvětlíme, že opat, který byl dosazen vůli biskupovou po zrušení předchozí volby, byl »toužebně očekáván«.

IV.

PŘÍBĚHY OD POČÁTKU STOLETÍ XIV. DO ZÁHUBY
KLÁŠTERA ROKU 1421.

Roku volby Hroznaty z Lipoltic neznáme. Jeho jméno rodové poznáváme z papežských listin.¹⁾ Na tvrzi Lipolticích v letech 1257—1278 se připomíná vladyka Havel a jiný Havel, asi syn v letech 1312—1322. Naposledy slyšíme jeho jméno r. 1339, jako svědka, když byly prodány Opatovicím Ždánice.²⁾ Syn staršího Havla byl nejspíš Hroznata, asi mladší syn, pro něhož nebylo na rodné tvrzi místa.

Nežli dosedl na stolec opatský, měl Hroznata hodnost proboštskou. Nevíme však, kde.³⁾ Neměl dosud na starosti veliké hospodářství klášterní. Ale když byl dosazen — snad tedy biskupem Janem z Dražic — na stolec opatský,⁴⁾ a postaven v čelo složitého zřízení, netajil si, že není snadno spravovati klášter. Skličovala jej zvláště bída poddaných, i dluhy kláštera, i chatrný stav jeho statků, vše patrně zhoubné následky dlouhých sporů domácích i válek. I živelní pohromy možná působily k úpadku.

Nový opat mohl být vskutku na rozpacích, s čím počítí nejdříve. Na štěstí sama příroda pomohla mu v starostech. Rok 1320 přinesl neobyčejnou úrodu. A tu i opat, ve své pomocné snaze mohl účinněji zasáhnouti. Po prvé — ovšem historie opatovská je skoupá zprávami — v historii klášterní slyšíme o úlevě poddaným, a to hned o několik z dobrodiních. R. 1343 datována je listina,⁵⁾ kterou se poskytuje značné polehčení poddaným v Lohenici v jejich

¹⁾ Mon. Vat. I. č. 581 a I. 973.

²⁾ Sedláček: Hradý 209 a Emler: Reg, 66, 217, 480.

³⁾ Zpráva ze zápisu klášterního (Codex Ms. knih. vídeňské 395, f. 149 a); jméno místa, kde byl Hroznata proboštem, v textu chybí; z určení a celého textu přípisu toho (prepositus in —) lze souditi, že byl proboštem venkovským, nikoli přímo v opatství.

⁴⁾ Viz předešlou kapitolu.

⁵⁾ Opis Hist. vyd. ústavu z archivu pardubského. Listina zachovaná v překladě z latinského originálu končí se přípisem, poučujícím o větším počtu vydaných svobod. Zní: »A také jinších listů na parkameně psaných, z téhož kláštera Opatovského vyšlých, na rozdílné výsady a milosti některým lidem na panství Pardubském poddaným se vztahujících před tím jmenulým vpádem kurfiršským se nacházelo«. — Český překlad porizen byl patrně v polovici 17. stol.

povinnostech; bylo jim dovoleno odváděti jen polovinu sumy, kterou platily sousední Břehy, kromě daně královské, (které klášter odpustiti nemohl). Nad to byli osvobozeni od strojení obědů při soudech, od odvádění beránkův, plecí, kuřat a vajec; zbyla pouze povinnost prací na mlýnech, jejich opravách i stavbách, zejména svážením, čeho by bylo potřebí. Dostali i díl pastvin na lepší výživu dobytka, rybné jezero u vsi si však opat vyhradil.

Není příliš těchto výhod, ale přece jest patrno, že se opat Hroznata snažil pomáhati lidu poddanému. Právě tak se staral o povznesení svého zadluženého kláštera. Patrně šetrností a pečlivým hospodařením, a dařilo se mu, že mohl brzy pomýšleti na nové koupě. Zvídáme o směně statků opatovických za jiné zboží, patřící nějakému pánovi bohužel neznáme jmen. Před schválením biskupovým prozkoumal směnu Havel, arcijáhen hradecký.¹⁾ Také ves Ždánice s částí podacího kostelního koupil Hroznata od Vaňka ze Ždanic za 65 kop grošů.²⁾ Stalo se r. 1339; opravdu jest chrám později pod patronátem opatovických.³⁾ Význam této koupě není nepatrný; jí se zakrouhlilo klášterské zboží v ohbí labském.

Tyto změny v panství opatovském tuším nebyly jediné. A třeba že se snad klášter ještě ze závad nevybavil, nejhudším již nebyl; arcí pozdější pověsti o jeho bohatství jsou velmi přehnané.

Opat Hroznata staral se též o duchovní blaho svého konventu, slyšímeť již o klášterní škole.⁴⁾ A právě Hroznata poslal pozdějšího svého nástupce Neplacha na studie na vysoké učení bononské. Jistě mu tudíž nechybělo rozhledu a chápání učených snah. Než nejen studiem Neplachovým se objevuje styk s Itálií. R. 1339, byl od papeže pověřen opat Hroznata, aby vyšetřoval spory v klášteře Strahovském a Litomyšlském;⁵⁾ r. 1346 byl jmenován od kurie⁶⁾ ochráncem cisterckého kláštera Kamenického v diecési vratslavské na dobu tří let. Téhož roku bylo mu dovoleno od papeže se strojití při slavnostních mších odznaky vyšší důstojnosti: mitrou, prstenem, berlou pastýřskou, sandály a vším, co k odznakům těm patří. — Snad nebylo dlouhé opatování Hroznatovo, ale bylo požeňáno. Mohl tudíž s klidem pomýšleti na poslední věci člověka, což i učinil r. 1347, byv snad sklíčen cho-

¹⁾ Formulář Jana z Dražic I. 294b, č. 26.

²⁾ Bienenberg: Geschichte der Stadt Königgrätz I. 112.

³⁾ Kostel sv. Václava, stejné stavby s nynějším opatovským, jen menší. Ždánický p. farář P. J. Palouš dal zpracovati Ant Materkou přehled historie ždánického kostela i kláštera Opatovského, dosud, pokud vím, nejdůležitější pokus o historii klášterní, třeba ne vždy správný a ne spolehlivý.

⁴⁾ Neplach, F. R. B. III., 480.

⁵⁾ Chytil: C. D. M. VII., 184 a 187 a Emler: Reg. IV., 741. Viz též Nejedlý: Dějiny města Litomyšle, str. 90.

⁶⁾ Mon. Vat. I., 737.

robou nebo jen předtuchami. Vyžádal si od papeže, aby mu mohlo býti uděleno úplné rozhrěšení, kdyby snad smrt mu hrozila, což papež vskutku povolil jemu i dvěma bratřím klášterním, Martinovi a Neplachovi.¹⁾ Snad přibráním těchto dvou v prosbu svou již opat naznačoval, koho by si přál míti svým nástupcem. Opravdu Hroznata složil potom svou hodnost. V únoru r. 1348 kurie přijímající resignaci Hroznatovu, si vyhrazuje právo dosaditi opata v Opatovicích — Hroznatu zastupoval při tom Giralduš de Magnaco — a dne 11. února jmenuje novým opatem Neplacha.²⁾ Hroznata hned potom zemřel, dne 22. února 1348.³⁾

Opat Neplach, nejznámější a nejvýznamnější z představených Opatovského kláštera, spolu kronikář jeho i země české, byl syn Pavla z Hořiněvsi.⁴⁾ Narodil se o masopustě 24. února 1322 »ve starém dvoře a domě velmi prostičkém.«⁵⁾ Dne 12. března 1327⁶⁾ byl dán do škol kláštera opatovického; zda jako puer oblatu (chlapec určený již ke stavu duchovnímu), nebo jako laik, nevíme. Ale již r. 1332 byl přijat do řádu opatem Hroznatou⁷⁾ a r. 1334, isa dvanáctiletý, složil, po dvouletém noviciátě, do jeho rukou slib.⁸⁾ R. 1339 byl opatem Hroznatou poslán do Bononie na vysoké učení.⁹⁾ V Itálii pobyl nějaký čas a navštívil i Řím.¹⁰⁾

¹⁾ To je prvá listinná zpráva o Neplachovi.

²⁾ Mon. Vat. I. 973.

³⁾ Menčík: Kdy zemřel Neplach, Rezkův sborník I. 200—1 podává znění zápisu v codexu knihovny víd. (uve den u M. Denise (Codices Mss.) DCCCLXXII), podle něhož lze stanoviti datum smrti čtyř opatů opatovických. Náhrobní kámen opata Hroznaty jest zachován, mramorová deska, zazděná nyní u kapitulní sakristie (sev. strana) chrámu sv. Ducha v Hradci Král. uprostřed na přič. pukl, porušená po okrajích, hlavně hořením. V prostředku je znáti zbytek hole opatské, kolem okraje nesou nápis: (patrně předcházející číslice nejsou zachovány, poněvadž spodní okraj je také porušen) I KL MARCHI-O-I — FA· REGIS· SUI· REVERED· PR — ROZNATA· P· M· IFULA· ABB —. Deska tato byla — podle udání arch. Ant. Cechnera — nalezena pod trůnem biskupským při poslední opravě chrámu sv. Ducha. Viz Soupis památek. Hradec Král. 53—54, kde nápis novodobě rozepsán.

⁴⁾ F. R. B. III. 479 a Mon. Vat. I. st. 554. — Že byl opat Neplach rodu z Ostrova, jest omyl. Dvě listiny, o které by se mohlo toto zdání opírati (z r. 1372 a 1373 Karlem IV. a Václavem IV. dané, viz C. M. D. X. 174 a 207), svědčí vladkovi Neplachovi z Ostrova, patrně synu Hynčíka z Ostrova (do r. 1380) který se připomíná po Ješkovi z Ostrova (1364) a žil ještě v r. 1391; mohl tedy dobře jmenovaných listin nabyti. — Viz i Sedláček, Hradý I. 140.

⁵⁾ ⁶⁾ ⁷⁾ ⁸⁾ ⁹⁾ F. R. B. III. 479, 480, 481.

¹⁰⁾ F. R. B. III. 480. — Wokounovskému kompilátoru kroniky Neplachovy se zdálo nemožno, aby dvanáctiletý chlapec vstoupil do řádu a proto snížil letopočet Neplachova narození o 10 let, vypravuje zároveň, že Neplach do škol odešel r. 1322. Nesprávnost vyplývá již ze špatného zařazení zpráv podle časového sledu.

¹¹⁾ F. R. B. III. 455: Sixtus papa . . . quorum omnium Romae sepulcra visitavi.

Pak se asi vrátil domů, ale brzo potom se opět odebral ke kurii papežské do Avignona, kdež trval r. 1347.¹⁾ Zůstal pak zde do roku příštího, kdy ho zastihla zpráva o resignaci opata Hroznaty a kde byl mu 11. února 1348 provísi papežskou svěřen úřad opatský. Nyní ovšem Avignon opustil. Dne 18. února 1348 se zavázal osobně zaplatiti kurii za svou hodnost taxu značně vysokou, 500 zlatých.²⁾ Pak odejel. Na počátku července 1348 byl již v Opatovicích.³⁾ Ale Neplach se rozhlédl již příliš světem, aby ho domácí pobyt netísnil. Byl člověk velikého nadání; získal si i přízně císaře Karla; nevíme jak, ale patrně vlastními svými přednostmi. A již proto mu nemohla ohrada klášterní uzavíratí ostatní svět. Nicméně, ačkoli jest doista svým významem u dvora Karlova největším z opatů kláštera Opatovického, anebo snad právě pro tyto širší jeho tužby, jeho působení, jakožto představeného klášterního neliší se ničím zvláštním a vynikajícím od správy jeho předchůdců ani nástupců. Arci ani on nezanedbával svého úkolu, naopak zasloužil se o klášter sobě svěřený. Není ovšem všecko jen a jen jeho zásluhou osobní, mnoho přinesla sama doba, ale přece není bez významu, že za jeho opatování se dostává klášteru nových privilegií a darů, udělených především od sama Karla IV. Tak dostal klášter od krále podací právo ve Fürstenau a Kanthu⁴⁾ ve Slezsku, které však směnil opat dne 9. listopadu 1349 za patronát nad kostelem u špitálu ve Středě.⁵⁾ Při tomto kostele vzniklo čtvrté (časově, skutkem však už jen třetí) proboštství klášterské. Dne 29. července 1351 obdržel Neplach na svou žádost potvrzení svobod a statků moravských.⁶⁾ Dne 9. února 1352 dosáhly Opatovice od Karla IV. privilegia,⁷⁾ kterým se král opět osvědčil ochráncem ústavů duchovních; dal jim opatovi soud nad veškerými poddanými klášterními ve věcech trestních a civilních. Vedle toho v privilegiu potvrzeny též listiny, které nejsou sice inserovány, ale obecně, jak znějí, slovo do slova stvrzeny. Milost tato pak ještě utvrzena

¹⁾ Mon. Vat. I. č. 913 ... et fratri Neplachoni, monacho sepe dicti monasterii, nunc in curia Romana commoranti.

²⁾ Eubel: Die deutschen Äbte. Stud. u. Mit. XVI. str. 94. — Dobner soudil, že Neplach byl jako opat přítomen korunování Karla IV. r. 1347; ale to je nemožno; zpráva ta jest opřena jen o poznámku kompilace Wokounovy k r. 1347 a odporuje předešlým dokladům.

³⁾ Mon. Vat. I. 1136 str. 622—624. — Viz i Hiecke: Zur Geschichte von Hohenelbe, M. V. G. D. B. XXXIII.

⁴⁾ Huber: Regesta Imperii 6532 — Kanth, dnes město na jihových. od Středy ve Slezsku; Fürstenau farní obec na jihozáp. od Kanthu.

⁵⁾ Bisk. archiv ve Vratislavi M. M. S. Viz Kindler: Geschichte d. Stadt Neumarkt I., 192. — Poněvadž mi nebylo možno nahlédnouti do originálu listiny, lze pouze citovati Kindlera. Pokud však jsem údaje mohla sledovati, byly vždy přesné a správné. O proboštství ve Středě viz více v kapitole o zboží klášterním.

⁶⁾ P. Val. Schmid: Stud. u. Mit. XIII. 534—535.

⁷⁾ Transumpt Fernanda bisk. luckého v archivu kláštera v Rajhradě.

tak, že na prosbu opatovu Karel IV. dal zapsati skrze biskupa ořomouckého Jana a purkrabího pražského Jana z Vartemberka do desk zemských, že jsou poddaní klášterní vyňati z právomoci soudu zemského.¹⁾

Od arcibiskupa Arnošta se dostalo klášteru na prosbu Neplachovu čtyřicetidenních odpustků²⁾ všem bratřím, kteří by odzpívali antifonu »Zdravas Královno«, nebo kdož by četli slavnostní mši o Zvěstování Panny Marie; zároveň i všem zbožným jejich posluchačům. V listině se praví, že si přeje dárce, aby byl klášter pro tyto duchovní milosti hojněji cílem zbožných věřících, s čímž ovšem vždy spojen úmysl prospěti hmotně ústavu, neboť kajicníci přinášeli vždy hojně ofěry peněžité. Snad sháněl Neplach takto příspěvky k nějakému podniku hospodářskému nebo kulturnímu. Ostatně se nevyhýbal, aby nepomáhal také jinde. Umluvil bratrství se všemi dobrodinci špitálu v Slaném, na něž také slíbil přispěti.³⁾

Z mimoklášterní činnosti Neplachovy zvidáme k r. 1352, že byl poslán od Karla IV. v čele poselství k novému papeži Innocenciovi VI., aby jej pozdravil jménem svého pána.⁴⁾ Přinášel s sebou některé listiny Karlovy i rozumělo se, že byl vlídně přijat i jako posel Karlov i snad pro dřívější přízeň, kterou sám u kurie měl. Poselství Neplachovo nespočívalo však jen v odevzdání listin a pozdravení papežově. Mluvil také sám s papežem o věcech Karla IV., opatrně sic, ale tak, že Innocencius byl spokojen. Dne 22. února 1353 je datována odpověď papežova Karlovi IV.⁵⁾ Neplach však neopouštěl ještě papežova sídla. Dne 15. února vykonal svou návštěvu na dvoře papežově sám osobně, ale ještě v polovici března⁶⁾ tu pobýval; tehdy žádal kurii o kanovníctví a prebendu pro Ondřeje Bartolomějova z Vožice, faráře v Kuněticích.

Nedlouho potom se vrátil Neplach do Čech. Ale opět jen na krátko pobyl doma. Již dne 23. března 1354 dlel s Karlem IV. v říši, v Metách;⁷⁾ a tu mu byly (zároveň s děkanem žateckým Velislavem, kanovníkem pražským a komorníkem Haškem ze Zvířetic) svěřeny ostatky svatých, jež Karel cestou získal a věnoval kostelu pražskému, aby je dopravili do Prahy.

Než ani tenkrát nebylo pobytu opatova v Čechách na dlouho. Účastnil se patrně průvodu Karlova, když se král chystal ke své římské jízdě v Norimberce, koncem září 1354; byl nejspíš i přítomen korunování Karlova na císařství dne 5. dubna 1355; tu si

¹⁾ Dobner: Monum. histor. I. 241 mezi 1. říjnem 1356 a 16. únorem 1357. Viz i Emler, Pozúst. desk. I. 423.

²⁾ Tadra: Cancellaria Arnesti, Indulgentiae str. 213.

³⁾ Tadra ibid. 279.

⁴⁾ Kronika Neplachova F. R. B. III. str. 466 — Mon. Vat. II. 17.

⁵⁾ Mon. Vat. II. str. 9.

⁶⁾ Mon. Vat. II. str. 20.

⁷⁾ Pešina: Phosphorus septicornis 442—444.

vyprosil potvrzení listin opatovických vydaných od Vratislava II. (prý r. 1030!), Přemysla I. (1229), Přemysla II. (1253), Václava II. (1303) i sama Karla IV. (1353).¹⁾

Nejenom služby císařské byly příčinou Neplachových cest. Když se arcibiskup pražský Jan Očko z Vlašimě, jakožto legát papežský nad diecesemi řezenskou, míšenskou a bamberskou, r. 1365 ubíral do Řezna, provázal jej i opat Neplach. Při tomto pobytu smluvil bratrství s klášteřem sv. Emmerama v Řezně (12. listopadu 1365),²⁾ aby se členové obou klášterů navzájem stali účastníky všech modliteb a bohoslužeb druhých, jako spolubratři, a byli přijímáni, přijdou-li s doporučením svého opata; též má býti vzpomínáno bratří zesnulých modlitbami zádušními navzájem, jak je obvyklým požadavkem konfraternity.

Podobné styky měl Neplach i s jinými klášteři. Tak navrátil se z této cesty domů ujednal bratrství s litomyšlským biskupem Albrechtem ze Šternberka³⁾ a kapitulou jeho dne 23. června 1366; bratrství to se týkalo hlavně zabezpečení obapolných vzpomínek posmrtných. Podobnou konfraternitu měly Opatovice i s polskými klášteři v Lubíně (má nekrologium lubínské zaznamenáno úmrtí Neplachovo, chybně k r. 1368)⁴⁾ — neznáme, od které doby — a v Týnci u Krakova,⁵⁾ jež Neplach ujednal 2. března 1366, ač nevíme, byl-li tam osobně přítomen, či stalo-li se tak skrze jiné.

Byl-li Neplach z Opatovic vzdálen, zastupoval jej v klášteře zmíněný již bratr Martin. V Opatovicích dlel Neplach v červnu 1366 (kdy jednal s biskupem litomyšlským). Ale opět v dubnu 1367 podává Martin⁶⁾ jménem opatovým a svým kněze, a v červnu toho roku dává svolení faráři Matěji v Živanicích, aby směnil faru s farářem kamenickým Velislavem.⁷⁾

Zmíněné cesty Neplachovy, jako průvodce císařova, byly asi poslední. Pak se již patrně nikam nevydával a trávil další dobu ve svém klášteře.

V té době lze jít jistěji po stopách správy Neplachovy. Prvá otázka, která se vlastně naskytla hned, jak byl Neplach nastolen,

¹⁾ Transumpt Fernandův v archivu rajhradském.

²⁾ Pez: Script. rer. austr. II. 100.

³⁾ Berghauer: Protomartyr poenitentiae I. str. 209.

⁴⁾ Emler: F. R. B. III. str. 446. Zprávu oznámil kněz Fleischer prof. Perwolfovi do Varšavy a tento prof. Emlerovi. Údaj zní: 6. Januarii. Fr. Neplachi, abbatis Opatovicensis in Bohemia, qui congregationem nostram ad omnium sui conventus meritorum participationem admisit. — Neznám zápisu tohoto odjinud, než právě od Emlera. Wattenbachova Monumenta Lubensia (Breslau 1861) obsahují na str. 35—59 Necrologium Lubense, ale onen výš uvedený zápis tam ne najdeme. Je možné, ježto vydavatel sám upozorňuje, že vypouští některá jména, že se ani jméno Neplachovo s celým záznamem nedostalo do tisku, anebo «knížka» Fleischerova nebylo Necrologium

⁵⁾ Kętrzyński a Smolka: Kodeks dyplomatyczny klasztoru Tynieckiego I. část str. 146.

⁶⁾ Libri conf. I. 82.

⁷⁾ Ibid I. 87.

bylo zpořádání proboštství vrchlabského (v nynější Lhotě Klášterské), »Poustky Panny Marie«.¹⁾ Proboštové zdejší se často střídali a tím zaviňován nepořádek. Sám arcibiskup Arnošt s Neplachem stanovil dne 4. července 1348, aby pro příště dlelo stále v proboštství sedm bratří, pět mnichů-kněží pro služby duchovní, a dva konvrší, aby obstarávali věci ostatní. V čele všech stůj probošt, který však nemá opouštěti poustky, leda z vážných příčin, a kterého jen opat může odvolati z místa, ačli bude nutno.

Tu a tam bylo opatovi zasahovati do sporů mezi faráři, soudícími se obyčejně o polnosti neb o desátky. Tak bylo za opatování Neplachova v Žehuni, Živanicích, Ždánicích, Osicích, Přelouči, Stěžerách a u sv. Petra v podhradí hradeckém.²⁾ Konvent Opatovský sám nebyl nejmenší. R. 1366 patnáct osob bylo pověřeno úkony obyčejnými v rozsáhlejších institucích duchovních.³⁾ Do konventu patřili té doby i tři probošti venkovští: wahlstatský, středský a vrchlabský. Z funkcí jednotlivců je patrné, jak se samo sebou rozumí, podle obdoby odjinud, že klášter měl dům pro hosti, školu, nemocnici, šatny. Opat, jakož bylo všude pravidlem, měl vlastní svůj dům.

Ale i za zdi klášterní, mezi mnichy opatovické vnikla nespokojenost se životem řádovým. Zvídáme o mnichu Petru, synu Jana z Ohnišfan(?),⁴⁾ který utekl z kláštera i z řádu a teprve po čase se kajicně vrátil; opětně jeho přijetí do kláštera podle příkazu papežského svěřeno bylo vyšetření arcibiskupa nazaretského, arcijáhna hradeckého a oficiála pražského.

Opat Neplach opustil naposled svůj konvent 16. září 1371,⁵⁾ když zastihla jej smrt. Neodešel v něm jen opat, nýbrž i kronikář, druhý, ježž známe. Kroniku svou psal asi v letech 1355—62, když pobýval v klášteře. Památka jeho dojista byla uctívána, třebaš i byl poněkud těkavý a nedůsledný, jak prozrazuje jeho kronika. Uměl užiti svého postavení u dvora i svého vzdělání pro dobro svých spolubratří a klášter měl v něm pečlivého otce.

Po smrti Neplachově sešel se konvent opatovický a jednohlasně zvolil za svého představeného Jana z Orle. Na tvrzi Orli (v Chrudimsku, na východ od Slatiňan) seděl tou dobou (r. 1368) Štěpán ze Žestok jinak z Orle,⁶⁾ nevíme jak příbuzný s opatem opatovickým. Jana z Orle po prvé vidíme v říjnu 1366⁷⁾

¹⁾ Mon. Vat. I. 1136. str. 62—624.

²⁾ Viz kap. o zboží klášterním.

³⁾ Listina otištěná u Berghauera: Protomartyr. poenit. I. 269.

⁴⁾ Opis zemsk. archivu z arch. Vat. Urbani V; viz kap. VI.

⁵⁾ Menčík: Kdy zemřel kronikář Neplach, Rezkův sborník hist. I. 200—201 podle zápisu dvorní knihov. vídeňské č. 1962. Správnosti tohoto zápisu z konce XIV. neb poč. XV. stol. se zdá nasvědčovati i fakt, že Jan z Orle, nástupce Neplachův, byl již 2. října 1371 (Palacký: Würdigung 156) instalován a 13. listopadu 1371 potvrzen. (Opis zemsk. arch. z arch. Vat. Greg. XI. a. I.)

⁶⁾ Sedláček: Hradý I. 143 a 168.

⁷⁾ Libri erect. I. str. 59 č. 120.

v úřadě správce dvorů klášterních. Funkci tuto se vši pravděpodobností zastával již v červnu toho roku.¹⁾ R. 1367 čteme jeho jméno²⁾ v papežské listině, udělující mu plné odpuštění hříchů v případě smrti. R. 1371 vstoupil tedy na stolec opatský. Jan z Orle nepřejal po Neplachovi styky se dvorem, ani nemíval diplomatického posláni; za to byl výborný hospodář. Klášteru se vedlo za jeho doby znamenitě. Kupoval statky, vyměňoval zboží za zboží, ušpodařil i hotové peníze. Neuměňuje jeho zásluh, že předchozí doby jistě rozvoj připravily. Tak hned na počátku opatování Janova (potvrzení císaře Karla je dáno dne 24. ledna 1372)³⁾ koupeny byly obce Kalná, Dražkov a Kasalice; k nim koupil přibýly: lán a čtvrtlán v Oseku, lán v Dubečnu, 4 kopy poplatků v Dobřenicích, les Trávník mezi Osicemi a Libčany a lán lesa a křovisk u Rohoznice. Také byl získán nový mlýn u Žehuně. Některé z těchto statků nově nabytých byly dary českých pánů, nevíme však, které a kterých. Karel IV. potvrdil opatovickým držení zboží tohoto v plném rozsahu i se všemi právy téhož způsobu, jakým drželi statky jiné. Potvrzení arcibiskupova na tento nový majetek se klášteru dostalo dne 18. května 1374.⁴⁾

Určitěji znějí zápisy o jiném rozšíření državy klášterské velkou koupí, uzavřenou s panem Albertem z Cimburka, která byla zapsána do desk zemských již r. 1372,⁵⁾ ale potvrzena teprve 23. května 1377 od Karla IV.⁶⁾ a 2. července 1377 od arcibiskupa.⁷⁾ Koupil opat Jan z Orle od pána tvrz Blatník, město Bohdaneč, vesnice Bystřec, Rybitvy, Černou, Lhotu s jinými příslušnostmi. Karel IV. pak opět statky tu vyňal ze všech zemských povinností, mimo daň královskou.

Nežli byli uvedeni mniši v plné držení tohoto zboží, došlo ještě k jiné změně v jejich majetku. Směnili opat Jan r. 1376⁸⁾ nějaké své statky s někým jiným, ale zase kusá zpráva neuvádí vůbec jmen. Také nevíme, kterého zboží nabyli opat směnou s Hrochem z Hořovic r. 1386,⁹⁾ a které koupil téhož roku 1386 od Henzla ze Staré.¹⁰⁾

Viděti ze všeho, jak se zmáhal blahobyť klášterní, jistě neposlední zásluhou opata Jana a jeho péče o vzrůst a rozkvět svěřených statků. Mimo klášter se účastnil Jan z Orle komise duchovní v Podlažicích, jsa jedním z rozhodčích, vyšetřujících

tamní poměry za opata Domoslava, na jehož mravní život se vedly zlé stížnosti.¹⁾ Na čas byl strážcem nad kantorem z kláštera sv. Ambrože Janem, jenž byl dán do Opatovic na pokání.²⁾ Také v Praze opat Jan pobyl několikrát, patrně vícekrát, než máme doloženo. Byl tu 27. srpna 1376,³⁾ 27. dubna 1377, když arcibiskup stvrzoval volbu opata sázavského Petra,⁴⁾ byl tu as 20. října 1379.⁵⁾ S kým se stýkal, nevíme a rovněž nikoli, byl-li klášter za něho visitován. Visitátorem v arcijáhenství hradeckém byl tu doba Vilém od sv. Štěpána.

Nestačil však horlivý hospodář, aby udržel také mravní řád svého kláštera v čase obecné zkázy. Mnich Petr,⁶⁾ sveden byv prý jinými mnichy, ukradl peníze klášterní. Byl za to uvězněn, ale na prosby bratra jeho, rytíře Jiříka, který se o něho obával, propustil opat vinníka s podmínkou, že se již do kláštera nevrátí. Byl odevzdán bratřím minoritům (nevíme, kde); tam se potom vzorně choval a toužil zpět do Opatovic. Utekl se s prosbou k papeži a papež mu návrat povolil; opatřiti opět vstup měl mu arcibiskup pražský, arci tak, aby vážnost opatova neutrpěla. O výsledku se sice nedovídáme, ale patrně se prosba Petrova splnila. Sotva je tato příhoda jediná, ale o jiných paměti mlčí.

Mimo ohradu klášterní ozvala se zkáza mravní v osobě osického faráře Vlastibora, který byl pro špatný život vykázán z Prahy, kde nějaký čas dlel.⁷⁾

R. 1380 bylo opatovským hájiti také práva honitby, které měli na Labi. Neboť nájemce fary v Chlumci, Petr, uhonil v Labi jelena a dal jej panu Janu ze Sternberka a z Chlumce.⁸⁾ Týž Petr měl r. 1385 spor z neznámé nám příčiny s Hrochem,⁹⁾ kaplanem opata opatovického, jenž 3. března 1383 byl dosazen za kněze do Dobřenic.¹⁰⁾

Opat Jan z Orle nepřevzal diplomatických posláni Neplachových, nicméně ani za jeho opatování nebyly Opatovice beze styku se světem. Člen konventu jejich Matěj Hýček¹¹⁾ byl přijat 22. září

¹⁾ Opis zemsk. arch. z arch. Vat. Greg. XI. a. II. a III., 5. června 1373. — Viz i Sedláček: Paměti kláštera v Podlažicích, Method 28, 1902 str. 105.

²⁾ Tadra: Soudní akta I. 259 a 267.

³⁾ Ibid. I. 165.

⁴⁾ Libri conf. III. 71; Tadra: Akta I. 194.

⁵⁾ Tadra: Soudní akta I. 369; zpráva je mezi 19. a 21. říjnem.

⁶⁾ Opis zemsk. arch. z arch. Vat. Greg. XI. a. V., 5. ledna 1375. — Psáno de Ohamcham; Uhošťany u Kadaně jsou při všem velmi vzdálené; snad je to týž Petr, který před časem z kláštera utekl a je zván v zápisích vat. Petr de Hlinystyan.

⁷⁾ Tadra: Soudní akta II, str. 10 a 11.

⁸⁾ Tadra: Soudní akta II. str. 60; Sedláček: Hrady V. 283—304; Lib. conf. III.—IV. 56.

⁹⁾ Tadra: Akta II. 316.

¹⁰⁾ Lib. conf. I., 7.

¹¹⁾ Listiny jmenují jej: Hyczel, Hyzib, Hyczek, Hyczeli, Hitzek, Hucek.

¹⁾ Berghauer: Proto-martyr I. 269.

²⁾ Jenšovský: Mon. Vat. III. č. 847.

³⁾ Pelzel: Karl IV. Urkdb. II. 371 num. CCCXXXV.

⁴⁾ Borový: Libri erect. I. 97 č. 201.

⁵⁾ Emler: Pozůstatky d. z. I. 442.

⁶⁾ a ⁷⁾ Borový Libri erect. II. č. 258. — Huber: Reg. Imp. 5.775.

⁸⁾ Emler: Pozůstatky I. 450.

⁹⁾ Emler: Pozůstatky I. 510.

¹⁰⁾ Ibid. I. 511.

1371 mezi čestné (titulární) kaplany papeže Řehoře XI.¹⁾ Právě se tu, že studoval na několika theologických fakultách a 22. září 1371 obdržel povolení studovati ještě 5 let theologii i také o ní čísti, aniž potřeboval svolení svého představeného. Dosáhl tedy již patrně stupně bakalářského na některé universitě. Nevíme však, která vysoká škola jej hostila. Sice při tom si vyprosil od kurie listiny na proboštví vrchlabské, a to patrně proti vůli opatově. Neboť došlo potom ke sporu před soudem arcibiskupským mezi ním a Janem z Orle právě o toto proboštví; vikář 20. října 1379²⁾ uložil oběma poklid na 14 dní a od Hýčka žádal, aby předložil listiny papežské. Pohříchu o průběhu sporu dále nic nevíme, až 17. dubna 1385 byl napomenut opat opatovický od vikářů, aby Hýčka znovu povolal do kláštera.³⁾ Patrně Hýček pro spor s opatem se stranil, aneb byl nucen kláštera se straniti. Nyní se tam asi opět navrátil.

Čtyři léta však poté opustil klášter sám opat. Zemřel Jan z Orle 16. března 1389.⁴⁾ A již 26. března 1389 byl potvrzen Opatovicům nový opat, zvolený *Petr Lazur*,⁵⁾ osoba dosud neznámá. Potvrzení u kurie došel 2. srpna 1389, nebo krátce před tím; neboť toho dne se zavázal skrze Petra ze Všerub, že zaplatí kurii 500 zlatých.⁶⁾ Tolik taxy platily jen nejpřednější kláštery české — snad tedy dosáhl Petr opatství také — jako Neplach — přímo z moci papežské. Vedle této taxy hlavní se zavázal zaplatiti i 5 servicií menších, (platů to určených pro úředníky komory papežské). Ke splátkám došlo 7. května 1390⁷⁾ a 10. října 1390⁸⁾ již všecko bylo zapraveno.

Za opatování Petra Lazura zasahuje sama kurie hojněji i v Opatovicích. V dřívější době slyšíme jen jednou o papežské provisi na prebendu na panství opatovickém. Slíbena byla r. 1352 Janovi, synu Mikuláše z Police.⁹⁾ Byla-li vskutku udělena a kde, o tom prameny nepraví. Vedle toho r. 1342 byl zpraven opat Hrozňata o provisi dané Bohušovi z Hostinného na kanovníctví pražské¹⁰⁾ a r. 1370¹¹⁾ opat Neplach měl spolu s arcijáhnem kou-

¹⁾ Opis zemsk. arch. z arch. Vat. Greg. XI. a. I.

²⁾ Tadra, Soudní akta. I. 369.

³⁾ Ibid. II. 324.

⁴⁾ Podle zápisu codexu vid. Národní knihovny 1962, o němž M. Denis: *Codices II. DCCCLXXII. Viz F. Menčík: Kdy zemřel Neplach, Rezkův Sb. I. 200.*

⁵⁾ *Libri confir. III.—IV. 208.* Zápis uvádí jeho jméno: Petr Laczin. Ale ve všech pramenech dále imenován je Lazur — i v Letopisech českých.

⁶⁾ Mon. Vat. V. 191, str. 119. — Ještě za doby Kostnického koncilu platil klášter Opat. 500 zl. annát. Viz Dudík: *Iter. rom. I. 65.*

⁷⁾ Mon. Vat. V. 323. — Splaceno: 205 florenů, 18 solidů, 6 denárů a 1 obol na hlavní taxu, 17 fl., 10 sol., 7 den. na menší.

⁸⁾ Mon. Vat. V. 359. — Splaceno: 41 fl., 33 sol., 1 den., 1 obolus na taxu a 3 fl., 26 sol., 9 den. na servicia menší.

⁹⁾ Mon. Vat. I. 775.

¹⁰⁾ Mon. Vat. I. 139.

¹¹⁾ Opis zemsk. arch. z arch. Vat. 26. ledna 1370 v Římě.

římským a bechyňským přidělení kanovníctví pražské, o které vznikl spor pro dvojí provisi papežskou, Benediktu z Drnovic. Nyní v krátké době dvakrát byla vydána provise papežská na statky opatovické. R. 1389 na žádost samy královny Žofie¹⁾ měl uděliti oficiál pražský Řehořovi z Roudnice vhodné beneficium někde na klášterství opatovickém, buď s farní péčí nebo bez farnosti, jehož příjmy by nepřesahovaly 25 neb 18 hřiven stříbra. Jiné provise se dostalo Marianovi, synu Jakuba z Býště (Biscz), jenž potom v roce 1392²⁾ žádal kurii o potvrzení udělovací listiny Bonifacia IX.

Jinak placeno komoře papežské za mnohé milosti. Tak byla udělena opatovi absolutio plenaria in mortis articulo,³⁾ dovoleno mu míti přenosný oltář,⁴⁾ dovoleno mu sloužiti mši před východem slunce,⁵⁾ dokonce i na místech postižených interdiktum,⁶⁾ dána mu možnost uděliti šesti vhodným osobám úřad písaře, třeba by to byli muži ženatí.⁷⁾ Opat sám si mohl zvoliti zpovědníka, spolehlivého a vhodného kněze,⁸⁾ který by vyslechl jeho zpověď, kdykoliv by se mu zdálo vhodno a dal mu úplně odpuštění ze všech hříchů, třeba by byly hodny potrestání interdiktum, exkomunikací neb suspensí a jinak jejich rozhrěšení bylo ponecháno samé stolici papežské. Mnichům Vilémovi ze Zásmuk⁹⁾ a Držkovi¹⁰⁾ byla povolena úplná absoluce, kdyby jim nastávala smrt, a Václav Šimonův obdržel titul kaplana papežského.¹¹⁾ Ovšem titul tento nepřinesl klášteru velkého užitku. Většího významu byl dekret, schvalující mši, zřízenou v kapli Panny Marie, stojící mimo obvod klášterní, daný kurii 26. května 1397.¹²⁾ Mše tato byla sloužena každého rána; kurie udělila všem, kdož by jí zbožně naslouchali, odpustky na rok a 40 dní.¹³⁾ Kaple Panny Marie se těšila veliké oblibě u lidu. A tudíž i kněžím, kteří mši čtli, vyměřeny byly zvláštní odměny.

Ještě větší důležitosti bylo vynětí kláštera (sboru, statků i poddaných) z veškeré pravomoci arcibiskupovy, legátů, sublegátů a j. »soudců církevních« do života Lazurova,¹⁴⁾ což papež udělil opatu Petrovi, i také převzetí kláštera v papežskou zvláštní ochranu.

¹⁾ Mon. Vat. V. 217.

²⁾ Opis stát. vydav. ústavu z arch. kap. pražské.

³⁾ Všecky tyto milosti datovány jsou v březnu a poč. května r. 1397. — Mon. Vat. V. 1093.

⁴⁾ Mon. Vat. V. 1044.

⁵⁾ Mon. Vat. V. 1100.

⁶⁾ Mon. Vat. V. 1099.

⁷⁾ Mon. Vat. V. 1143.

⁸⁾ Mon. Vat. V. 1101.

⁹⁾ Mon. Vat. V. 1098.

¹⁰⁾ Mon. Vat. V. 2084.

¹¹⁾ Mon. Vat. V. 1409.

¹²⁾ Mon. Vat. V. 1171.

¹³⁾ Mon. Vat. V. 1172.

¹⁴⁾ Mon. Vat. V. 1112.

Počátek této ochrany v církvi se objevuje již v X. stol., ale Opatovicům se jí dostalo nyní poprvé. Sice 22. prosince 1402 byly zrušeny všechny exempce a tu papež Bonifacius propůjčil klášteru znovu svou ochranu a s ní zároveň toto vynětí z pravomoci. Stalo se listinou z 29. ledna 1404,¹⁾ vydanou na prosbu opata Petra. Exempce pak potvrzena byla 23. listopadu 1413 Janem XXIII.²⁾ na 50 let, jistě s bezpečným očekáváním, že po 50 letech bude potvrzena znova, jsouc zároveň novým zdrojem příjmů stolice papežské.

Bullou z 22. prosince 1402³⁾ bylo zrušeno klášterní právo patronátní k faram. Některé z far byly klášteru inkorporovány, tedy osazeny také vlastními členy konventu opatovického; slyšíme tak r. 1397⁴⁾ o faram ve Ždánicích a v Přelouči. Inkorporace jiných se jeví již od starší doby, neboť nenacházíme o nich zápisů v knihách confirmationum. Zrušení práv patronátních však netrvalo dlouho; na žádost opatovu i konventu byly fary znovu přiřčeny klášteru, se vším právem k nim, arci za nové taxy. Zvídáme o nové inkorporaci Ždánic a Přelouče,⁵⁾ kterážto fara byla zároveň povýšena na převorství. Poprvé čteme o inkorporaci far v Rosicích (r. 1403),⁶⁾ Bohdanči, Osicích, Kunčticích (r. 1403),⁷⁾ Stolanech (r. 1403),⁸⁾ ve Dřítči (r. 1403)⁹⁾ a u sv. Petra v podhradí hradeckém (r. 1413)¹⁰⁾.

Obdobný poměr byl i v obročí ve Wahlstatě.¹¹⁾ Ke kostelu tamnímu sic dosazoval kněze biskup vratislavský, ale jen podle presentace opata opatovického. Knězem tudíž býval některý mnich z Opatovic. Někdy se však dosazený farář domníval, že byv uveden v úřad biskupem, jest i vyňat z pravomoci opatovy a není vázán k němu poslušností. Z toho vznikaly spory. I domáhal se tudíž opat Petr, aby bylo proboštství wahlstatské vybaveno z podřízenosti biskupovy a vskutku na žádost jeho bylo přiřčeno jemu a konventu opatovickému právo, dosazovati samovolně a přímo mnichy-kněze z kláštera Opatovického za probošty do Wahlstatu aneb je zas odvolávati, kdyby se vidělo nutno, na př. kdyby byli nehodni tohoto úřadu. Toto právo kurie papežská potvrdila 5. dubna 1400. Totéž někdy v letech 1413—14 stvrdil Jan XXIII.¹²⁾

¹⁾ Mon. Vat. V. 1269.

²⁾ Opis zemsk. arch. z arch. Vat. Joanes XXIII. a. IV.

³⁾ Datum toto mám z níže uvedených uniones.

⁴⁾ Mon. Vat. V. 1123.

⁵⁾ Mon. Vat. V. 2153, 2152 a 2155.

⁶⁾ Mon. Vat. V. 2151.

⁷⁾ Mon. Vat. V. 2153.

⁸⁾ Mon. Vat. V. 2154.

⁹⁾ Mon. Vat. V. 2152.

¹⁰⁾ Přepisy zemsk. arch. z arch. Vat. Joannes XXIII. Pod prvním tímto opisem mohou se kryti také některé fary klášterní, neboť opis je regest, znějící: unit quasdam parrochiales ecclesias Prag. dioc.

¹¹⁾ Mon. Vat. V. 1586.

¹²⁾ Opis zemsk. arch. z arch. Vat. Joannes XXIII. a. IV.

Také došlo za opata Petra k rozmnožení zboží opatovického, ač opět jsou zprávy kusé. Něco přibýlo darem bratří z Adršpachu, Hynka staršího (Lýška) a Hynka mladšího r. 1402¹⁾. V letech 1415—1416 se objevuje dvůr opata opatovického v Praze²⁾, v ulici Svatojiřské (nyní čís. 445, st. 239)³⁾, nárožní, vedle domu kláštera Vilémovského a z druhé strany dvora sedleckého. Nevíme však opět, kdy a jak byl získán; možná že již dříve, po r. 1366. Vyšel z držení opatova patrně s počátkem bouře husitské; jméno však »dvůr opatovický« trvá ještě r. 1451.

R. 1397 se objevuje poprvé instituce ochránců nad klášterem Opatovským, jimiž 13. dubna 1397 byli jmenováni opat sv. Marie na písku u Vratislavě a opat u Skotů ve Vídni⁴⁾.

Do běhu klášterních však zasahovala i moc královská; koruna podržela přes všechny milosti a výsady přece právo nad »svým« opatstvím, aspoň v požadování berně královské. Tak 8. listopadu 1397⁵⁾ pověřil král Václav IV. vybíráním berně královské markraběte moravského Prokopa a podkomořího Zikmunda Hulera. K listině pověřovací přidán je přehled položek⁶⁾. Opatovice zapsány jsou na desátém místě, platíce dvě stě kop grošů, které zůstaly však komoře královské dlužny.

Že by byly Opatovice v politických bězích své doby nějak činně účastněny, stopy nevidíme; ovšem, hrály kláštery koncem XIV. věku vůbec již úlohu více méně passivní. Král Václav IV. za nějaké služby (nevíme, které) zapsal 200 kop gr. (patrně onu nezaplacenou berni královskou) panu Jaroslavovi z Opočna, svěřuje mu zároveň ochranu a opravu kláštera Opatovického. Zápis

¹⁾ Emler: Pozůstatky I. 594 a Sedláček: Hrady V. 172.

²⁾ Kniha Starého města v archivu města Prahy.

³⁾ Tomek: Základy starého místopisu pražského I. 34. a Děje města Prahy II, 169—170; Teige: Základy I. 711. Dům opatovický byl r. 1364 v rukách Ondřeje Habardova, který jej prodával Simonu bratra páně Svan-kova. R. 1366 patřil dům ten Ondřeji krejčímu. R. 1428 vidíme jej však už v rukou světských, Beneše z Uhonic, s jehož jménem je spojen, jak lze sledovati, do r. 1451.

⁴⁾ Mon. Vat. V. 1142.

⁵⁾ Opis vydav. ústavu hist. z orig. v arch. minist. vnitra čís. 98 A II.

⁶⁾ Viz i Kalousek: Zášťi ve vých. Čechách Č. Č. M. 1903, 262 sl. i Rybička: Kolik berně platily kláštery, Pam. Arch. IX. 557. Srovnáme-li s berni u jiných klášterů požadovanou dojdeme k úsudku, že tato berně neodpovídá skutečným poměrům, nýbrž je tradicí z doby minulé. Opatovice podle platu stojí na šestém místě, zároveň s kláštery Svatou Korunou, Teplou, Plasy a Něm. rytíři u sv. Benedikta. Více než Opatovice platily kláštery: Johanité konec mosta a Chotěšov 330 kop, Břevnov a Kladruby 300 kop, Nepomuk 270 kop, Sedlec 240 a sv. Jiří 220. Kdežto na př. Zbraslav platila jen 160 kop, Strahov 100 kop gr. V tom jsou ovšem značné rozdíly a zdá se mi, že byly rozeznávány duchovní ústavy účelu politického a účelu hospodářského a že podle toho byly oceněny v platu, který měly dáti. U rejstříku v arch. min. vnitra jsou zároveň zaznamenány nedoplatky této berně a tu vidíme u Opatovic opět 200 kop — to jest, Opatovice dluhovaly celou tuto sumu komoře královské.

ten jest učiněn okolo 1. listopadu 1401 na Horách Kutných.¹⁾ Jak dostáli opatovičtí této povinnosti, zjistiti nelze. Ale jest hodno povšimnutí, že se tu po prvé pojí s osudy kláštera Opatovického jméno Opočenských. Že by však opatovičtí byli platili správně a přesně po své povinnosti, kterou jim vůle královská ukládala, je velmi pochybno. Je také otázka, zda tenkrát vůbec — jest opět za bouří panských v Čechách proti králi — platiti mohli?²⁾ V posledních letech XIV. stol. za Petra Lazura krom zmíněného daru pánů z Adršpachu, který asi nebyl veliký, mnoho statků nepřibýlo. Klášter zboží nerozšiřoval, víc již nebohatl. Ano, nezaplacení berně královské, královský zápis na klášter i zástava bohoslužebných rouch následujícím opatem Janem — o níž se stane ještě zmínka — to vše je důkazem, že se klášteru v těžké době spíše hotových peněz nedostávalo.

Jaroslav z Opočna, jenž nabyt r. 1401 královským zápisem »opravy« na Opatovicích, byl asi příbuzný, nejspíše strýc pana Jana Městeckého z Opočna, a Jan přejal po něm jeho práva, snad dědictvím, jakož ujal po něm i Městec Heřmanův.³⁾ Klášter asi pravidelně, ba někdy ani vůbec neplatil. A tedy Jan Městecký hleděl příjem, sobě propůjčený vůlí královskou, vynucovati. Podnětů proti klášteru bylo však současně několik.

¹⁾ Copiarium dipl. Przemysleum, Codex univ. knih. pražské VI. A. 7. fol. 41. — Den v zápisu chybí. Václav IV. přijel však na Hory v druhé polovici října, zápis nejbližší je zápis Jindř. Lacembokovi z Chlumu na klášter Podlažický a prvá platební lhůta svátek sv. Martina.

²⁾ O bohatství Opatovického kláštera se zmiňuje známá pověst, kterou asi podle lidových vypravování upravil si Hájek. (Kronika česká k r. 1359.) Do literatury světové přešla a všeobecně bylo jí věřeno v latinské úpravě Balbinově (Misc. hist. D. I. l. III c. XIV. § II. p. 170). V belletrii nejpěkněji jí podal Alois Jirásek (Staré pověsti české). Vědecky se jí zabýval Kalousek. Itinerář stanovený pro rok 1359, kdy prý dlel Karel IV. v Opatovicích, jasně ukazuje, že Karel v Hradci nebyl. Avšak připustíme, že nevíme o všech jeho cestách hradeckých a tím méně o tajném zájezdu do Opatovic, přece koncepcí Hájkova vypravování je jen fantasií. (Na př. místo, kde se omlouvá Neplach, do jehož opatování návštěva ta by spadala, že Karla nepoznal, ač jej zná, že si nebyl sám jist.) Opravdu Karel IV. ani v Opatovicích nebyl a kdyby byl býval, neměli mu opatovičtí co ukazovat. Pověst o pokladě vznikla post rem. Právě přepadení kláštera Městeckým a Otou z Bergova, mučení opatovo, i konečné rozboření kláštera vojskem Diviše Bořka z Miletínka (což často bylo spojováno a pleteno s prvním přepadením), mohlo vésti k myšlence, že se tak stalo pro lup něčeho, co v klášteře bylo ukryto, tedy jistě velikého pokladu. Klášter děkuje právě této pověsti svou potomní slávou a popularitou, již by jinak byl nenabyl.

S opatovickou pověstí nutno zamítnouti i smyšlenku, která se vyskytla, tuším poprvé u Balbina (Misc. l. c.), že totiž členové kláštera Opatovického byli jen šlechtici, kteří se, vstupující do řádu, zřikali svých rodných statků na prospěch kláštera. Krve šlechtické v žilách mnichů opatovických nebylo mnoho. Všichni, kdož byli urození, patřili, pokud je známe, šlechtě nižší. Z opatů Hroznata z Lipoltic a Jan z Orle, oba vladýckého rodu z okolí Opatovic, z 39 mnichů známých jmény bylo jen sedm a také jen z nižší šlechty.

³⁾ Reliquiae tab. I. 80 č. 16, II. 42. — Viz i Rybička: Heřmanův Městec, Pam. Arch. XIV. 395.

Okolo r. 1400, i když už ulehla vzpoura panská proti králi, nebylo vůbec klidů v českých zemích a nepožívaly pokoje ani východní Čechy. Vznikla tu přímo drobná válka mezi kolika šlechtici. Jmenují se Mikuláš ze Žampachu a na Potštejně, Jan z Opočna jinak z Heřmanova Městce, Jan z Otoslavice řečený Puška, Ota z Bergova na Troskách, Jan, Vilém a Beneš z Košumberka, Otík Buben z Hříště, Beneš Srbec, Hašek z Lužan, Jiří z Kroměšína, Rancz(?) z Morašic, Lidhéf z Mikulovic, Jan ze Žestok, Jarek z Chlumu, Václav Kučik z Újezdce a Jindřich Lacembok z Chlumu.¹⁾ Mikuláš ze Žampachu a na Potštejně pozval si Jindřicha Lacemboka na Vamberk k hostině, tam jej zajal, odvedl na Žampach a deset týdnů věznil, žádaje tři tisíc hřiven výkupného. Když je Lacembok nemohl splatiti, pustošili mu řečení pánové po dvě léta statky. Jindřich z Chlumu se dovolával pomocí duchovních úřadů. Papež r. 1414 na jeho žalobu svěřil trest biskupu litomyšlskému Janu Železnému. Mělo být postaráno o satisfakci Jindřichovi a restituci jeho statků, ale zároveň měl biskup dáti pozor, aby se Jindřich sám nemstil. V bouřlivé náladě dvojího povstání pánů proti králi, dvojího jeho zajetí, volby falckrabího Ruprechta za vzdorokrále v říši a v době velkého schismatu papežského, podobné místní výtržnosti jistě nebyly ničím nevidaným; slyšíme o nich na českém jihu i na záp. Moravě po léta. Lacembok sám přiznává, že učinil prve křivdu svým odpůrcům.

V těchto sporech ozývá se opět jméno Jana Městeckého i Oty z Bergova mezi násilníky. Není tedy divu, že výtržník proti urozenému spolubratru neostýchal se pychu proti církevnímu ústavu, jenž zanedbával platiti jemu své dluhy, a přibral si k tomu tovaryše již osvědčeného.²⁾ Z neuspokojeného opravce se stal v násilné době krutý útočník. V noci z prvního na druhý listopad roku 1415 Jan Městecký spolu s Otou z Bergova a na Troskách pře-

¹⁾ Přepisy zemsk. archivu z reg. Lat. 185 f. 179, Martin V. a. V. ze dne 31. července 1414.

²⁾ Jest prý ještě jedna příčina. (Srovnej bullu Martina V. z 5. prosince 1417 v Kostnici danou. Otiskl ji Nováček v Č. Č. H. IX, 88 a opis zemsk. arch. z reg. Lat. R. S. 105 f. 241.) Jak níže povím, byli po smrti Petra Lazura zvoleni dva muži na stolec opatský: Petr, farář v Přelouči a Jan, probošt v Komárově na Moravě. Podle vůle krále Václava IV. a arcibiskupa Konráda z Vechty ustoupil Petr Janovi. Tento Jan odešel prý dřívě, maje — pro svůj špatný život — neshody s opatem Petrem Lazurem, z kláštera k Janu Městeckému a slíbil pánu velikou sumu peněz, bude-li jeho pomocí zvolen opatem. Ale nutno pochybovati, že se tak stalo. S tím v souvislost se uvádí trojí vyloupení kláštera Městeckým a utopení Petra Lazura. Někteří členové konventu si pak stěžovali u kurie, že opat došel své hodnosti nekanonicky a simonií. Tato udání jsou v mnohém v rozporu s tím, co víme. Jediná zpráva o zloupení kláštera a mučení opatovo je ve Starých letopisech. Z několika slov této kroniky lze málo vyčísti. Víme tak o jediném přepadení kláštera, nikde neslyšíme o trojím; slyšíme dále jen o mučení opata Petra Lazura, ale ne o utopení. A ač vidíme ve dvojí volbě dvojí stranu kláštera a v poznámce při stvrzování Jana v opatství (Libri conf. VII. 188), že oba zvolení podrobili se nové volbě jen na přání arcibiskupovo, spatřujeme vědomí určité pevné posice v konventu,

padli klášter Opatovický a opata Lazura zmučili.¹⁾ Opat dlouho nevydržel, zemřel snad již 18. prosince 1415.²⁾ Klášter buď zůstal nějaký čas v rukou obou pánů, buď se nezdálo tu — třeba výtržníci zase vyloupené budovy opustili — ustrašeným mnichům dosti bezpečno — takže se tam nesešli ani k volbě nového opata. Jistě přepadením klášter utrpěl, jak na výstavnosti i bohatství, tak na své síle. Že byl v tuto dobu a dlouho před tím již opevněn, bylo již řečeno.

U bratří minoritů v Hradci nad Labem³⁾ sešli se bratři opatovští k volbě nového představeného. Zastoupena byla proboštsví středské, wanstatské i vrchlabské, přítomni byli faráři od sv. Petra, ze Ždánic, Přelouče, Stolan, Kunětic, Bohdanče, převor, podpřevor a probošt kláštera a několik bratří jiných, mezi nimi osoba titulu dosud nebývalého, Jan, probošt z Komárova na Moravě.⁴⁾ Z volby vyšli mužové dva: volilaf jedna část faráře přeloučského Petra, druhá bývalého probošta komárovského Jana. Petr podal žádost o aprobaci a vyhlášena byla podle ustáleného zvyku lhůta, kdyby kdo co namítal. Opravdu se přihlásil Jan, probošt komárovský, tvrdě, že má lepší právo, ježto byl volen od starších členů konventu. Arcibiskup hleděl spor ukliditi tak, že vybídl oba, aby se vzdali a byla nová volba. Tu řídil arcibiskup sám, došlo k ní v lednu 1416. Podle vůle krále Václava ustanovil arcibiskup opatem Jana. A když se neozvalo námitek do stanovené lhůty, byl Jan v opatství opatovickém dne 27. ledna 1416 potvrzen. Námítky se však přece jen objevily, ale jinde, u kurie papežské, doma je královské přání umlčovalo.⁵⁾

a ač můžeme si představit, že strana Petrova, který byl nucen ustoupiti, nespokojeně žalovala na volbu protivníka, a ač bylo možné i přičítati špatný život Janovi (ale doklady toho nemáme), přece zpráva o jeho odchodu k M^steckému, o nabídce peněz učiněné jemu za opatství, nezní dosti pravděpodobně. Snad by se dostalo více víry těmto zprávám, kdyby i ostatní zmínky o trojím vyloupení kláštera (i rozházení hrobů a mrtvol) a utopení Petra Lazura, byly potvrzeny, neb aspoň více pravděpodobny, než vskutku jsou. Také to, že by král Václav přál dosazení Jana, který by byl do kláštera přiveden násilím Městeckého, nezdá se nasvědčovatí pravdě. Naopak se dozvídáme o rozhořčení králově na Městeckého, třeba ne velikém, poněvadž mu brzy »i pro ten klášter Opatovický« odpustil, jemu i Otovi z Bergova i jiným, kteří vedle nich měli účast »v těch válkách«. (Archiv čes. IV. 197.)

¹⁾ Palacký: Staří letopisové čeští. Že v rukopisu jest i datum, potvrdil prof. Šimák.

²⁾ Menčík: Kdy zemřel Neplach I. c. udává datum: 1. ledna 1416. Zdá se mi však, podle rozdělení teček u Menčíka, že chybí číslice XV., čímž by se posunula smrt Lazurova k 18. prosinci 1415, což je po zmučení pravděpodobnější a nikterak tomu neodporuje, posouvá-li se tím čas nového obsazení stolce opatského, opětne volby i potvrzení jejího. Menčík udává číslice takto: MCCCC. XV. Kal. Jan.

³⁾ Libri conf. VII. 188.

⁴⁾ Že by proboštsví v Komárově patřilo Opatovicům, toho svědectví nemáme. Bylo v něm však proboštsví kláštera Třebíčského, také řádu sv. Benedikta. Snad byl Jan, ač mnich opatovický, proboštem jiného kláštera.

⁵⁾ Bulla Martina V. ze dne 5. pros. 1417; C. C. H. IX. 88 a opisy zemsk. arch. z arch. Vat. R. S. 105 f. 241.

Kurii zaplatil opat Jan dne 26. ledna 1418 opět vysokou taxu 500 zl.¹⁾ a dne 27. ledna 1418 došel potvrzení kurie.²⁾

Přepadení Opatovic nemělo pro urozené násilníky následků zlých. Král Václav jim odpustil — arcif žádali prve asi o milost — již 31. ledna 1416³⁾ a poté se s nimi smířili i Pražané, zne přátelení s nimi též, buď pro tu, neb jinou neznámou příčinu. I klášteru bylo se spokojiti; zda se uklidnily i vnitřní spory a jak, nevíme. Ovšem, klášter se těžko vzpamatovával z pohromy. Neulehčilo se mu, spíše přitížilo. Berní královskou přijal opět král k sobě, ale hned 15. června 1417 zapsal z ní sumu 150 kop gr. očně panu Pütovi z Častolovic⁴⁾ za pomcc, kterou králi bude povinen s 15 oděnými jezdci, kdykoliv o ní bude žádán. V červnu 1419 zapsal král Václav na Opatovicích opět novou sumu berně královské⁵⁾, a to 100 kop grošů Haškovi z Valdštejna.

Potom následuje výbuch bouře husitské, smrt Václava IV., porážka bratra jeho Zikmunda od Žižky a Pražanů na hoře Vítkově a její následky, zastavování zboží královských i církevních. Toho zakusily i Opatovice. Hned v srpnu 1420⁶⁾ obdržel Aleš ze Šternberka zápis na zástavu zboží opatovského v 5200 kopách. Ten úpis byl patrně však vrácen, neboť Alšovi ze Šternberka jinak z Holic, zároveň s Pütou z Častolovic dne 28. listopadu 1420⁷⁾ se dostalo za jejich služby i za úhradu dluhu, zůstalého jim za králem ve 3000 kopách gr., nového zápisu na roční plat 300 kop gr. na klášteře Opatovickém. K tomuto zápisu 5. prosince 1420⁸⁾ přiznali se opat Jan i konvent, slibující platiti oněch 300 kop tak dlouho, pokud by král Zikmund dluhu nesplatil. Kdyby však platiti nemohli, mají si pánové vzíti jakýmkoliv způsobem náhradu na zboží klášterním. I lidi mohou jímati.

V krátké době klášterství těžce bylo zatíženo a pod tou tíhou přirozeně hynulo. Nebylo pomýšlení, nežli jak udržeti statky bez pohromy, a to nebylo snadné. Již r. 1417 klášter upadl v rozepří o Bukovinu a Divec (obě vsi u Černilova) s panem Hynkem z Červené hory;⁹⁾ podstata sporu není známa. Měli rozhodnout

¹⁾ Dudík: Iter romanum I. str. 67. — Velikost této sumy vplyne ze srovnání: na př. Strahov platil 100 fl., Kladruby 34 fl., Teplá 260. — Viz i Eubel: Provisionen—Stud. u. Mit. XV. 239.

²⁾ Opisy zemsk. arch. z reg. Lat. Martin V. a. I.

³⁾ Archiv čes. IV. 197.

⁴⁾ Arch. čes. XVI. 95 a VI. 498.

⁵⁾ Arch. čes. II. 206. — U listu toho je poznámka, kdež synové Haškovi svědčí, že jsou jemu ty sumy nevydávány, podle toho zápisu, že jsou mnoho zadržány. — V tom máme nový důkaz malé platební schopnosti kláštera.

⁶⁾ Zbytky register č. 906. — O vrácení listu viz mínění vydavatelovo.

⁷⁾ Arch. čes. I. 539, XVI. 97; Sedláček: Zbytky reg. čís. 1691.

⁸⁾ Arch. čes. I. 148, III. 280.

⁹⁾ Archiv v Třeboni II. 28. No 1. (19. čce. 1417).

Čeněk z Vartemberka spolu s Jindřichem z Vartemberka; nebude-li jim možno, měli stanovití sročení před zemský soud.

Nesnáze nepokojné doby značeny jsou faktem, že z doby opata Jana pouze jediné potvrzení faráře v Čisté mohlo býtí zapisáno v pražské knihy konfirmační, dne 10. března 1419.¹⁾ A také jiná věc, kde bylo třeba zaměnití berlu za meč. Ještě na počátku křížové výpravy Zikmundovy vyzval legát papežský v průvodu králově, Fernand, biskup lucký, opata (výzva platila všem duchovním ústavům a byla dána na Horách Kutných), aby se opatřil dostatečným počtem lidu. Opat Jan zastavil roucha bohoslužebná v sumě 128 kop grošů pražských²⁾ a najal si vskutku do svého kláštera posádku ne nestatečnou. A ta sesílena byla ještě novým lidem pana Aleše ze Šternberka³⁾. Měl pevný klášter patrně čelití husitskému Hradci. Král při svém vtažení do země Hradec sice opanoval, ale zanedlouho úspěšným přepadením bratrstva Orebského v noci z 25. na 26. červen opět ztratil. Opatovice tudíž zbyly jako jediná zástíta moci královské v nížině labské.

V polovině prosince 1420 vytáhli hradečtí s panem Alšem Vřeštovským z Rýzmburka na Opatovice, ale nepořídili. Byli odrazeni, zabit souseď Pětlet z Hradce a mnozí jiní.⁴⁾ A Opatovice vzdorovaly úspěšně husitství po kolik měsíců. Opět Orebsťi z Hradce proti nim vytáhli. Vytrhli i s vozy příštího roku 22. března 1421, a to k Podůlšanům, chtějíce Opatovice sevřítí s této strany, kde Labe kláštera nechránilo a kde běžela asi jediná cesta, kudy vozy mohly jeti. Ale ani tentokráte se Hradeckým nepodařilo. Opatovští vytáhli jim vstříc a tu na drahách u Podůlšan svedli s nimi bitvu, porazili je, zabili při tom i hradeckého hejtmana Lukáše a na klášter odvedli s sebou na tři sta zajatých.⁵⁾ Ale to bylo poslední opatovské vítězství. Neodvážili se vzdorovati velikému tažení Pražanů, Orebských a Táborských do východních Čech v dubnu roku téhož. Opat a mniši — a snad i zbrojný lid — opustili klášter. Koncem dubna piše neznámý pisatel svému příteli na Moravě o úspěchu husitských zbraní a přidává: »z Opatovic před nimi sjeli a Diviš klášter vypálil.«⁶⁾

¹⁾ Libri confir. VII. 284.

²⁾ Opis vydav. ústavu hist.

³⁾ Máme zápis, kterým se přiznává Zikmund k dluhu tomuto pánovi za to, že choval lidi na hradě pražském a na Opatovickém klášteře. Proto zapisuje mu Slavkov na Moravě. Viz Archiv čes. VII. 579. List dán je 4. března 1421, ale je přirozeno, že posádka pana Holického byla dříve v Opatovicích.

⁴⁾ Palacký: Staří letopisové čeští str. 43. — Kronika starého kolegiáta pražského.

⁵⁾ Palacký: Staří let. str. 45. — Kronika starého koleg.

⁶⁾ Diviš Bořek z Miletička, jeden z náčelníků orebských. — Arch. čes. III. 300. Palacký soudil, že dopis tento psal Prokop Holý, snad podle toho, že v archivu třeboňském, kde se tento list nalézá, je psáno rukou Oldřicha z Rožmberka »Prokop Holý«. — Není však proč pokládati tento list za list Prokopův, naopak výstraha daná na Moravu, mluví proti autorství Prokopově.

Porážky hradeckých byly odčiněny. Starobylý klášter Opatovický vzal trvale za své, jako oběť nového proudu, jemuž viny středověku podkopaly staré hráze.¹⁾

Opat i mniši se rozutekli. Kam, nevíme. Později opat Jan dří ve Slezsku ve Středě. Odešel-li tam hned, či pobýval-li dříve v některém jiném proboštví opatovickém, také nevíme. Blízko Vratislavě bylo nejbezpečněji. Ale pobyl snad i na dvoře Zikmundově. Neboť tam se asi dostalo opatovi nového potvrzení privilegii opatovických, dne 12. prosince 1420 skrze legáta papežského, luckého biskupa Fernanda, jménem kurie.²⁾

¹⁾ Zkáza kláštera bývala všelijak jinak vysvětlována, kladena k dřívějším neb pozdějším létům a hlavně pletena s prvním přepadením kláštera od Jana Městeckého. Zajímavá je tu starší literatura pod vlivem Hájkovy kroniky a jeho pověsti o opatovickém pokladě, již Hájek odůvodňoval pých Městeckého. Hájek rozdělil pověst opatovickou na dvě části. Druhá vypravovala právě o Městeckém, jak se sjížděli jeho lidé po několika do kláštera, jak šestnáct dní hodoval Městecký (Bergova nejmene) a jeho hosté na útraty Opatovic, jak za svůj lup koupil Opočen. Koupě Opočna je holý výmysl; Hájek si tím vysvětloval přídomek Městeckého. Ví také, že byl Jan z Heřmanova Městece třikrát obeslán před krále a že se nedostavil. — Tato a podobná udání (odhad pokladu opatovického na 4 miliony) byla pak přejímána Dubravím (Historia Boemica, Basilej 1575, 23. kniha 226). Pontanem (Bohemia Pia, Francoforti 1608, 26, 7), který však poznamenává, že pověstný prsten na ruce Karlově nebyl nalezen při přenesení jeho do nové hrobky, právě jako Beckovský (Poselkyně... I. díl 558—9, 641. — Vyd. Rezkovo II. 363). Balbín (Misc. — D. I. L. III. C. XIV. p. 170) vypravuje pověst i přepadení kláštera Městeckým podle Hájka, rovněž Hammerschmidt (Gloria... Wissegrad. eccl. str. 102); Pubitschka (Chron. Gesch. V., 49, V₂ 417) piše také pod vlivem Hájkovým, ale líčí jízdý Karlovy do Hradce podle rkpu. jakési Kroniky hradecké v Kutné Hoře (jest to asi ztracená recense Paměti rodiny Dačických, jejichž nejstarší autor Bartoš z Prachňan užil Kroniky hradecké, která odpovídá rkpu b. Starých letopisů), která podává tu událost k r. 1420 K tomuto roku klade přepadení i Frind (Kirchengeschichte 258), imenuje zároveň i pana z Bergova. — Crugerius (Sacri pulveres 2. nov. II. sv. str. 6) má zprávu o přepadení kláštera Městeckým k r. 1415, ale k r. 1420 má o tom novou zprávu podle Balbínovy zmínky o rkpu. kutnohorském. Toho užil Rohn (Antiquitates ecclesiarum, 1777, str. 109—111); kladl sice přepadení to k r. 1415, ale poněvadž by raději viděl, aby ne katolický pán, ale Husité první přepadli klášter, chce věřiti zpráve k r. 1420. — Bienenberg (Gesch. der Stadt Königgrätz, I. 145, 262, 276 a 300) ví o činu Městeckého z roku 1415, ví též o tom, že kutnohorský rkp. Hradecké kroniky klade událost tu k r. 1420 a že imenuje pomocníkem Městeckého Otu z Bergova; k r. 1421 mluví o bitce u Podůlšan, ale vlastní zkázu kláštera klade do roku 1430 a uvádí s ní v souvislost zástavu bohoslužebných rouch, již zmíněnou. Měšťan pražský Antonín vzdal svou pohledávku panu Bohunkovi Bavorovi z Holovous, ten pak prý zahnal mnichy, spálil klášter, ježto nedostal peníze od opata. Arci ani toto vypravování není správné. Klášter podlehl zkáze koncem dubna 1421. — Švenda (Zlatý a stříbrný obraz, 1799, str. 11—13) vypraví o bojích hradeckých Husitů podle Hradecké kroniky, ale k r. 1430 podle Bienenberga klade zničení kláštera. (I. c. str. 41.)

²⁾ Transumpt Fernandův v archivu rajhradském. Stvrzena zakládací listina (1030!), donace obou Přemyslů (1229 a 1253), potvrzení Václava II. (1303), privilegium Karla IV. (z r. 1353) a jeho potvrzení listin opatovických (r. 1355).

Mniši se rozešli po různu. Někteří patrně našli útulek s opatem ve Středě, někteří v jiných klášteřích, aneb nabyli pomocí a přímluvou far neb i jiné výpomoci. Toho svědectvím je mnich Hašek, jenž došel 15. dubna 1423 fary ve Strojeticích (u Podbořan u Loun)¹⁾ a který obdržel na prosbu mnichů z kláštera Vilémovského provisi od papeže Martina V.²⁾

S opatem Janem se setkáváme 16. ledna 1431 na hradě Těšíně.³⁾ Dostavil se sem patrně ze Středě. Stvrzuje tu nároky Bohunka Bavora z Holovous,⁴⁾ který za 128 kop gr. vykoupil bohoslužebná roucha, zastavená u souseda Antonína v Praze a dal je sousedu vídenskému Ondřeji řečenému Dyetra, aby je uschoval. Jméno opata Jana objeví se ještě jednou, r. 1435, kdy vystoupil ve sporu radních pánů středských s dědicem vsí některých o desátky špitální. Tu se jmenuje naposled.⁵⁾

K volbě nového, již jen titulárního opata, došlo ve Středě za poměrů žalostných.⁶⁾ Přítomni byli čtyři bratři, z nichž jeden byl Petr, probošt středský, druzí dva proboštové wahlstatský a vrchlabský a farář bohदानecký. Od druhých bratří měli prý plné vůle; jednomyslně zvolili Petra středského za svého opata. Dostalo se mu posledního března potvrzení konsistoře v Žitavě.

Opat Petr účastnil se volby opata konventu Vilémovského, stejně rozplášeného, jenž se sešel v Uherčicích na Moravě a sesílil několika bratřími z kláštera Třebíčského. Volba tato byla stvrzena 17. května 1437.⁷⁾

Zpráva o volbě opata Petra je poslední svého druhu. Pak se vystřídalo ještě několik mužů v opatském titulu, ale o volení jich nic nevíme. Připomínají se: r. 1441 probošt Jan,⁸⁾ r. 1453 Jiří,⁹⁾ r. 1485 Jakub Rottman,¹⁰⁾ r. 1516 Vavřinec,¹¹⁾ r. 1518 Řehoř Schwarz¹²⁾ — až s posledním z nich, Řehořem Rüdigerem,¹³⁾ zmizela i poslední památka opatovská — titul opatský. R. 1535 je naposledy jmenován opat Řehoř, který snad téhož roku zemřel, neboť není o něm dalších zpráv; nebylo již žádného člena konventu opato-

¹⁾ Libri conf. VIII. 37.

²⁾ Eubel: Provisionen. . . Stud. u. Mit. XV. str. 239.

³⁾ Opis stát. vydavatelského ústavu z orig. kláštera Břevnovského B. X. 311.

⁴⁾ Jméno psáno de Olowusz. — Holovously, vladýcká tvrz na Hořicku. — Viz Sedláček: Hradý V. 328.

⁵⁾ Kindler: Geschichte der Stadt Neumarkt, soudí, že jmenovaný Jan byl proboštem středským. R. 1424 se připomíná probošt Petr; r. 1436 je probošt středský Petr zvolen za opata, čehož si Kindler nevšiml (zdá se mi, že se omezoval při své práci jen na německé prameny, hlavně listinné ve Vratislavi). Mním, že Petr jmenovaný r. 1424 a Petr volený za opata 1436 je táž osoba.

⁶⁾ Libri conf. VIII.—X. 257. — Uvádějí Wolfstad, ale není pochyby, že je to Wahlstat.

⁷⁾ Přepis arch. vilémovského ve vydav. ústavu hist.

^{8), 9), 10), 11), 12) a 13)} Kindler: Geschichte der Stadt Neumarkt, 196, 197, 199, 201, 203; — Opat Rüdiger sluje v zápise D. Z. r. 1522 Rydkéř.

vického, zboží středské přišlo, byvši prodáno od posledního opata, do rukou biskupa vratislavského.¹⁾

Statky a příjmy středecké, krom nepatrného zbytku v Čechách byly posledním skutečným majetkem, který se klášteru zachoval. Vlastní klášterství bylo rozděleno a rozchváčeno; většinou se dostalo v držení katolíků. Tu teprve z hojných zápisů a dobrých vůlí poznáváme pravý rozsah zboží opatovického. Po zboření kláštera největší část přešla v ruce Diviše Bořka z Miletínka, část to, obsahující celé okolí Kunětické Hory, jejíž nový hrad se stal i novým středem těchto statků.²⁾ S Kunětickou Horou vešlo bývalé zboží opatovické v majetek krále Jiřího; r. 1465 jeho synů.³⁾ Vzdálenější kusy byly v držení jiných majitelů. Jen trosky proboštví vrchlabského potrvaly klášterníkům do 16. stol., ale i potom byly prodány, snad z nouze. O moravských statcích nezvídáme ničeho. České pak sjednotily se nejvíce v pevné ruce pana Viléma z Pernštejna, až pak r. 1560⁴⁾ se dostaly většinou ke komoře královské.

Je dojísta s podivem, že se mniši nestarali a nedomáhali obnovy svého kláštera. Snad se pokoušel o to opat Jan, když dlel na dvoře Zikmundově brzy po zkáze kláštera. Později však nikde o tom ani slůvka. Zapomněli, či spíše nemohli? Jen v jedné listině krále Vladislava z r. 1491 se ozývá daleká možnost, spíše jen fráze, že by opat si chtěl vyplatiti zboží zpět.⁵⁾ Na výplatu tou dobou bylo téměř nemožno pomýšletí. Ti, kdož tenkrát byli »konventem opatovickým«, kláštera snad ani neznali a proto nestáli už asi tolik o jeho obnovení. První a vlastní vyhnanci stěží se mohli vrátit, byl klášter vsuktu zničen a doba znemožňovala každý pokus návratu. Později pak nebylo prostředků.

Záhuba kláštera byla úplná. Co nedokonalí Husité, dovršil čas a — smíme tomu věřiti — zlata lační lidé, třeba bychom nemysleli na vypravování Balbinovo o potápěčích italských.⁶⁾ Jisté i v okolí bylo dosti lidí, kteří věřili, že pod rozvalinami klášterními najdou pohádkový poklad.

Klášter Opatovický zanikl. Zboží jeho však našlo ve Vilému z Pernštejna muže, jenž je opět sjednotil a zlepšil i zdokonalil, co skromně počali kdysi klášterníci, a tak jen vlastní klášter zapadl sám v šed minulosti.

¹⁾ U Kindlera nalezneme i přesné odkazy na listinné prameny. Viz i Dobner: Mon. hist. IV. 188.

²⁾ Arch. čes. I. 523, IV. 175; Sedláček: Zbytky reg. 1330, 1473.

³⁾ Arch. čes. VI. 503, XVI. 159; Zbytky reg. 1791.

⁴⁾ Dne 21. března 1560 je zboží zapsáno do desk zemských, jako panství komorní.

⁵⁾ Listina, stvrzující držení vsí Habřinky, Máslojed, Račic a Benátek panu Zikm. Kurzbachovi z Vítkova dává je s výhradou, že nikdo vsi ty nemá získati, leč by »opat řádně ustanovený a utvrzený v tom klášteře Opatovickém s konventem byl« a chtěl vsi ty vyplatiti. — Arch. čes. IV. 197.

⁶⁾ Misc. hist. L. III. C. XIV. § II. p. 170 sl.

V.

ZBOŽÍ KLÁŠTERNÍ.

Neuspokojuje-li vypravování dějinných příběhů Opatovického kláštera chudobou svých zpráv, trpí přehled jeho zboží stejným nedostatkem. Nutno se někdy spokojiti s pouhým vypočtením částí, které skládaly Opatovické klášterství. Kolik obcí se jeví majetkem opatovským teprve z pozdních zápisů. Jen o některých obcích se dovídáme víc — bohužel však nemůžeme vždycky sledovati, kdy a jak přecházelo zboží opatovické do rukou cizích.

Přehled pozemkového bohatství mnišského nutno rozdělití ve trojí: v souvislé téměř území prostírající se okolo vlastního kláštera, v menší okrsky vzdálené více méně, a v jednotlivé rozptýlené obce neb i jen konečně pouhé pozítky v jiných místech po Čechách, Moravě a Slezsku.

Zboží rozložené okolo Opatovic bylo získáno především dvojitým hromadným obdarováním a dvojitou velkou koupí. Falsum zakládací listiny obsahuje věno vyrostlé asi do let 1150—1163; listinou r. 1229 potvrzuje Přemysl I. nové velké dary vlastní i cizí; koupě, uzavřené v letech 1372 a 1377, doplňují državu polabskou. K nim však přistupují zisky ostatní darováním i trhy (na př. 1339 koupili opatovští Zdánice); zboží opatovské roste, aniž vždycky lze říci, jak. Málodke, jen tu a tam prokmitne tmou světélko, podávající zprávu o tom, co se právě děje, obyčejně už potvrzení dřívějšího neznámého fakta nebo obročí.

O tyto chudičké zvěsti nutno se opíratí většinou. Ovšem nezbytno také všelicos opakovatí, co bylo prve již řečeno v jiném vztahu.

První a nejbližší klášteru svou polohou byla obec, vyrůstající pod vlastním klášterem, Opatovice, r. 1086 již existující.¹⁾ Trvala v jeho vlastnictví do jeho zániku, prožívajíc s ním všechny děje zároveň. Nejvíce ze všech byla postižena, když r. 1415 byl přepaden klášter panem Městeckým, nejvíce trpěla při záhubě kláštera r. 1421. Tehdy vzala za své i opatovská kaple, která byla vystavěna před r. 1397 a zasvěcena Panně Marii,²⁾ svatyně,

¹⁾ V zakl. listině jmenovitě není uvedena, ale následující část listiny vyžaduje výklad, že bylo její jméno — patrně falsátorem v stol. XII. — vynecháno. Viz, co bylo pověděno o tom v kap. o založení kláštera.

²⁾ Mon. Vat. V. str. 604 č. 1099.

těšící se u lidu zvláštní oblibě. Po bouřích husitských nebyla již obnovena; na jejím místě patrně vystavěn dnešní kostel opatovský, který byl zasvěcen, jako původní klášterní chrám, sv. Vavřinci. Fary za celou dobu trvání kláštera v obci nebylo. V kapli obstarávali bohoslužby mnichové-kněží, kteří brali za to zvláštní užítky.

K Opatovicům se družily ihned nebo brzo po založení Opatovic dva velké újezdy. Části prvního byly Opatovice samy. Táhl se pak na východ přes Labe, kde pod lesy příslušela klášteru osada Vysoká. Na západ zaokrouhlen byl újezd tento pozemky v Libišanech, které v pozdější době byly mnišské.¹⁾

Druhý újezd skládaly obce Osice a Osičky, prastaré osady, oddělené nevelkou částí půdy od území prvního. Hned r. 1086 byla u nich vinice pro mešní potřebu vína v klášteře, připomíná se ještě r. 1470²⁾ i s vesnicemi. Půda Osic — čteme tak v t. zv. zakládací listině — vázala k nevolnictví každého, kdo na ní usedl, právě tak, jako půda vlastních Opatovic. »Mír« osadníci však platit nemusili. R. 1364 se uvádí v Osicích fara.³⁾ Osičky a Osice byly zastaveny cís. Zikmundem r. 1436 Diviši Bořkovi z Miletínka.⁴⁾ Odmyslíme-li si mezeru, která později v panství klášterním byla vyplněna vesnicemi Chrastnicí a Sedlcí, můžeme sledovati oba tyto malé celky jako jednotný kus půdy, táhnoucí se od vých. k záp. Jemu napříč, kolmo se táhl třetí újezd původního darování klášterního, od jihu k severu. Byly v něm obce Mokošín, Přelouč, Břehy a Soprč; Opatovicemi, jež se v t. zv. zakl. listině jmenují vedle Mokošina, buď myšlen jest v prvotní pravé listině

¹⁾ Po rozboření kláštera totiž r. 1436 přecházejí v držení Zdeňka Švába z Chvalovic. — A. Č. I. 513.

²⁾ Opis vyd. úst. hist. z arch. olešnického.

³⁾ Tehdy farářem byl kněz Jan (Libri coní. I., 50). Jeho nástupcem byl Fabián (L. erect. I. č. 120), který záhy, r. 1365, směnil faru osickou za holohlavskou s farářem tanním Machariášem, jenž jako farář osický byl zároveň děkanem hradeckým. R. 1366 rozhoduje spolu z moci tohoto úřadu nad rytíři Hrochem a Peškem z Hoříněvsí a farářem v Žiželicích Prodálit vládkové pole ve Vrchovnici, z nichž byly placeny desátky faráři v Žiželicích, opatu Neplachovi. Za tyto polnosti byli nuceni faráři dáti v náhradu 16 jiter jiných polí, s desátky těch, kdož je osídli (L. E. I. č. 120). Týž Machariáš r. 1366 (L. E. I. 121) byl přítomen směně mezi opatem Neplachem a farářem Matějem v Živanicích. R. 1374 resignoval Machariáš na faru osickou, byv vystřídán Vlastiborem, dotud farářem v Přistoupimí (L. Cf. III. 20). Farář Vlastibor se zdržoval nějaký čas v Praze, kdež byl dopaden podrychtářem Většího města s Annou, ženou Kunšovou, i bylo mu 27. února 1380 zapověděno bez svolení vikářova choditi z Menšího města pražského (kde bydlil) do Většího. (Tadra: Soudní akta II. str. 10.) Dne 3. března téhož roku 1380 vikář vykázal jej do šesti dnů z Prahy na jeho faru v Osicích. Byl však až do svátku sv. Jiří t. r. suspendován. Obojí trest stihl jej patrně pro nezachování hořejšího příkazu (Tadra: l. c. str. 11.) R. 1420 připomíná se poslední farář osický Vojtěch, člen opatovického konventu (A. Č. I. 148). Nově inkorporována byla fara r. 1403 (Mon. Vat. V. 2153); vynášela tehdy svému knězi 30 hřiven stříbra ročně.

⁴⁾ A. Č. IV. 175.

celý újezd těchto obcí, což falsátor z neporozumění vyložil za zvláštní ves, buď měla tu býti ves založena, k čemuž však nedošlo, neboť není v celé další době o takové osadě ani zmíněcky.

Oba celky, dané jmenovanými obcemi a určené směry své polohy, ohraničovaly, aspoň z části, kus půdy, který získati kultuře, zúrodniti a vytěžiti bylo hlavním úkolem kláštera Opatovického. Půda byla dosud téměř nedotčena člověkem. Čteme sice v zakládací listině jméno obce ležící již v této končině — Dolan, kde dostali opatovští tři popluží — ale je to jméno jediné; vše nasvědčuje domněnce, že ani v době založení klášterního nebyl oblouk labský hustěji osídlen. Lidé bydleli zde pořádku, jako za dob pradávných.

Hlavním členem újezdu Přeloučského byla sama Přelouč (pův. Přeloučie). Dostala se Opatovicům v původní donaci a vyrostla pod jich vládou v důležité ústředí svého okolí. Ne bez tradice starší. Již v době bronzové tudy prošel obchodník se svým majetkem. Tudy vedla potom patrně důležitá stezka trstenická, hlavní spojení středních Čech s Moravou. Obec, ležící na stezce, tudíž jistě zkvétala. Možná, že byla nějak zcizena klášteru na čas, ale zase se vrátila;¹⁾ od r. 1229 je trvale panstvím klášterním. Výhodná poloha její na vyvýšenině u Labe i obchodní tradice vynesla později místu povýšení: r. 1261 král Přemysl II. propůjčil Přelouči městská práva.²⁾ Nové město postaveno bylo pod právo magdeburské, po vzoru měst Kolína a Kouřimě. V Přelouči vyrostlo i středisko duchovní pro nejbližší krajiny. Kostelík přeloučský stál už v dobách dávnějších; století čtrnácté — tak můžeme souditi již s určitostí — zastihlo v městečku i faru.³⁾

¹⁾ Přelouč jest jmenována v t. zv. zakl. listině jako věno klášterní. Ale v listině Přemysla I. z r. 1229 (Friedrich Cod. dipl. II. 324) se připomíná z n o v a jako dar královský. Ježto v této listině není, mimo Přelouč, potvrzeno nic ze staršího majetku klášterního, nýbrž veskrze přírůstky pozdější, nutno míti za to, že Přemysl opět daroval něco, co již dávno bylo darováno a ztraceno a že Přelouč měl před tím někdo jiný než Benediktini opatovští. Tomuto vysvětlení nasvědčují i slova listiny Přemysla II. z 8. září 1261 (opis hist. vyd. ústavu z arch. břevnovského): *in Predlutz, quam venerabili viri abbas et conventus ecclesie in Oppatauitz nunc possident...*

²⁾ Opis z archivu břevnovského.

³⁾ Faru listinně máme potvrzenou r. 1351, kdy je přivtělena diecesi litomyšlské (Mon. Vat. I. str. 701—702). R. 1367 farář slul Jan ze Mžan a byl právě z fary přeloučské přeložen po své vůli na faru v Hoříněvsi, kde kněz zemřel (L. Cf. I. 82). Před r. 1390 věnovala Markéta z Čečevsi kostelu přeloučskému jeden a půl lánů rolí v Čečevsi se stavením, nábytkem a dobyttem. (Kurka: Archidiakonáty, str. 634.) R. 1397 byla fara papežem inkorporována klášteru, zároveň s farou ždánickou. Jich roční důchody činily tehdy 50 hřiven stříbra (Mon. Vat. V. 1123). R. 1403 po zrušení všech sjednocení (22. pros. 1402) byla fara tato znova klášteru inkorporována (Mon. Vat. V. 2151). Byla v tu dobu osiřelá. Farář Oldřich právě zemřel a opat měl faru obsaditi již podle práva poslední inkorporace. Dne 11. prosince 1403 se dostalo jí s inkorporací i povýšení; titulu převorství. Za nedlouho pak se zdálo, že její správce bude ještě víc povznesen; bylť

Na severu nebyl újezd přeloučský ohraničen Labem (přes něž brzy vedl most u Přelouče), ale táhl se dále k Břehům, uzavíraje u nich v sebe les, který obtékalo Labe, i rameno jeho. I les u Sopře k újezdu patřil. Obě osady ze zboží opatovského přešly až po zániku kláštera do cizích rukou.

K těmto celkům zboží opatovského družily se nové části. K újezdu obce Vysoké a Opatovic přibyl r. 1229 Březhrad,¹⁾ lhotá tohoto jména, darovaná králem Václavem I. i s mlýnem v »louce«, ležícím u Březhradu a postaveným na přání opatovo. Březhrad zůstal též trvalým panstvím klášterním. Dále na sever dělaly hranici zboží klášterního Plačice, kde r. 1086²⁾ klášter držel jen jedno popluží, ale patrně časem získal víc půdy, třeba se tu dělil o panství s měšťany hradeckými a s místním vladykou, jenž tu měl tvrz.³⁾ Nejsevernější výběžek panství opatovského činily Stěžery, které r. 1229 koupil král Václav I. pro mnichy za peníze klášterní.⁴⁾ R. 1355 byla v obci této fara pod patronátem opatovským.⁵⁾ K Stěžerům přiléhaly v majetek mnišský i Stěžírky, doplňující severní ten výběžek; o jejich příslušnosti však mluví teprve zprávy z doby po zkáze kláštera.⁶⁾ Hranice západní počíná od severu obec Vlčkovice, ležící v přímém sousedství s Plačicemi, získaná r. 1229 od královského kuchaře Matěje.⁷⁾ Mezera mezi touto obcí a Libišany,⁸⁾ državou klášterní r. 1086 částečnou, později však úplnou a věrnou, byla vyplněna snad původně lesy, v nichž možná později klášterní kolonisační vznikly v neznámé nám době vsi Praskačka a Urbanice;⁹⁾ ve stol. 15. byly čítány za bývalý majetek mnichův. K území praskačskému na jihu přiléhala obec Sedlice a k této na jihozápadě Chrastnice¹⁰⁾ (dnešní Krásnice), neznámo, jak získané, ani kdy a od koho. Slyšíme o nich též jen ze zápisů, vydaných po zboření kláštera na jeho zboží. Další pokračování západních

farář Petr jedním z kandidátů opatství, volených na sklonku r. 1415 v Hradci nad Labem. Petr však ustoupil opatu Janovi.

¹⁾ Friedrich: C. D. B. II. 324.

²⁾ Zakl. listina opat.

³⁾ Kronika Star. kol. pražsk. k r. 1436; A. Č. VI. 505; XVI. 159.

⁴⁾ Friedrich l. c.

⁵⁾ Tehdy směnili ji dosavadní farář zdejší Konrád za oltář Všech svatých v chrámu sv. Ducha v Hradci nad Labem s knězem Janem, příštím plebánem stěžerským. (Lib. Cf. I. 24.) R. 1362 slul farář stěžerský Vilém. Týž vyměnil si pole, která patřila k jeho kostelu — v celku čtvrtlán — se sousedem stěžerským Henslinem, jemuž však přidal ještě 4 kopy grošů. Byla patrně pole Henslinova lepší jakosti, než farářova. (L. erect. I. 41.) Vilém zemřel r. 1403 a na místo, uprázdňené jeho smrtí, byl ustanoven Petr, syn Jana z Heřmanova Městce, poslední nám známý farář za klášterní pravomoci. (Lib. conf. VI. 86.)

⁶⁾ A. Č. VI. 505; XVI. 159.

⁷⁾ Cod. dipl. II. 324.

⁸⁾ Zakl. list.; A. Č. I. 513.

⁹⁾ A. Č. VI. 505; XVI. 159.

¹⁰⁾ A. Č. VI. 505; XVI. 159.

hranic panství opatovského byly původní obce Osice a Osičky, k nimž r. 1372 se přidružil na severu les Trávník¹⁾ a v neznámém roce obec Polízy;²⁾ na západě pak r. 1372 čtyři kopy grošů desátku, později tři lidé poddaní v Dobřenicích.³⁾ S Osicemi sousedí Rohoznice,⁴⁾ v níž také r. 1372 získán byl koupí lán lesa a křoví a někdy později i obec sama, jakž svědčí potomní její příslušnost v 15. stol. Současně s půdou v Rohoznici koupena byla ves Kasalice,⁴⁾ jež sice patří do celkového území klášterního, ale přece jest oddělena jako ostrůvek cizí půdou od vlastní državy. Kasalice a jejich družka, Kasaličky,⁵⁾ přešly v cizí ruce teprve po zániku kláštera. Jižně od Rohoznice v pozdějších letech (opět nevíme kterých) doplněny hranice vsí Kříčín a připojeny tak v čáru s územím bohďanečským. Městečko Bohďaneč s hradem Blatníkem, obcemi Bystrčí, Rybitví, Černou a Lhotou⁶⁾ koupeno bylo od pana Alberta z Cimburka r. 1377 opatem Janem z Orle. Zaujímajíc značnou a souvislou plochu, bylo pojitkem vlastního Opatovska s Přeloučskem. Nemať uňho hrál tu zjev, že Bohďaneč byla městem — druhým po Přelouči na klášterství, i že Blatníkem dostalo se mnichům hradu. Předek pána z Cimburka se sešel patrně již dříve s mnichy opatovskými; stojí jméno Ctibora z Blatníka zapsáno, jako svědkovo při koupi Ždánic r. 1339.⁷⁾ Hrad Blatník však zanikl bez valné slávy. Historie jeho je jen několik dat; r. 1460 tak slula už jen víska, u níž byl převoz, dnes se tak jmenuje jen nepatrná skupina slavení. Zašel patrně v bouřích husitských, ne-li dříve; patrně si ho klášterníci málo hleděli. Bohďaneč se potkala pod vládou mnichů s lepším osudem a též prospívala i potom, když přešla do cizích rukou, když nebylo již kláštera. Fara v Bohďanči trvá již za pánů z Cimburka — jistě r. 1366 —;⁸⁾ ovšem podací přešlo i s městečkem na opaty opatovické.⁹⁾ Obce Rybitví, Lhota, Černá

¹⁾ Pelzel: Karl IV. Urkdb. II. 371.

²⁾ A. Č. IV. 175.

³⁾ Pelzel I. c.; A. Č. IV. 175.

⁴⁾ Pelzel I. c.

⁵⁾ A. Č. IV. 175.

⁶⁾ Libri erect. II. č. 258.

⁷⁾ Bienenberg: Geschichte der Stadt Königgrätz I. 112.

⁸⁾ Lib. erect. I. č. 121 a Lib. conf. I. 87.

⁹⁾ Výslovná zmínka o tom se neděje. V listopadu 1403 byla fara bohďanecká určité zboží kláštera Opatovického. Tehdy farář tamější Ludvík chtěl směniti svou faru s Václavem, oltářníkem Věch svatých v Kutné Hoře. Opat Petr Lazar nedovolil tuto změnu; oba kněží se utekli ke konsistoři pražské. Opat, byv tázán z Prahy, slíbil udati důvody svého odepření. Jeho advokát však promeškal stání; nedostavil se a ztratil při, a tak proti vůli opatově stal se kněz Václav farářem v Bohďanči. (Lib. conf. VI. 106.) Nedlouho potom — 11. prosince 1403 — byla fara inkorporována klášteru, zároveň s kunětickou a osickou. (Mon. Vat. V. 2153.) R. 1416 volil opata jako farář bohďanecký kněz Jan (Lib. conf. VII. 188). Týž nebo nástupce jeho téhož jména, se účastnil poslední volby opatské r. 1436 ve Středě. (Lib. conf. VIII.—X. 257.)

Bystřec sdílely podobný osud při klášteře i potom při panství Kunětickohorském. Pouze Bystřec přečkal klášter jen něco více, než sto let; r. 1548 byla obec svedena a její městiště zatopeno rybníkem Rozkošem.

Obcemi Černou a Rybitvím se dotklo klášterství opatovické opět jižním cípem toku labského. Na západ se prodloužila hranice jeho v neznámé době o ves Neratov¹⁾ a za ní přibýly ještě dále Přelovice,²⁾ kde již r. 1366 opat opatovický byl pánem a odkudž do r. 1366 byly placeny desátky na faru do Živanic. Farář živanský si vyměnil tyto desátky s opatem za svobodný čtvrtlán v Přelovicích. Obvod této obce hraničil na jihozápadě již s Břehy. Mezeru — ačli byla; ale zdá se, že všechna ta půda patřila mnichům, jenže byla lesem — na sev. mezi Přelovicemi a Soprčí vyplnila v neznámé době Habřina,³⁾ snad sama kolonie klášterní, severní pak cíp újezdu přeloučského zaujaly — také nevíme kdy — Žaravice.⁴⁾

Na jih od Labe se původní újezd přeloučský rozšířil v neznámé době novou půdou, na níž ležely obce Benešovice,⁵⁾ Skalice,⁶⁾ Škudly, Jankovice a Kozašice,⁷⁾ jež v zápisech stol. XV. jsou jmenovány také zbožím někdy opatovským. Nikde však nepoznamenáno, kdy a jak mnichům náležely a čím jim sloužily.

Na pravém břehu Labe, dále na západ, se objevuje ještě jeden ostrůvek opatovský, odlehlejší od vlastního panství: obec Hlavečnick,⁸⁾ které se opatovským dostalo r. 1229 darem Oty a syna jeho Stojhněva, obou členů družiny královské. Podobného původu bylo panství ve Veselí⁹⁾ (na jih od Labe u Barchova), které také se svolením královským r. 1229 daroval šlechtic Zdeslav.

Jinak, až na dva jiné ostrůvky na levém břehu labském, držely se jižní hranice klášterství toku labského. K břehům se družila na východ Lohenice, kde r. 1229 připadli dva usedlí klášteru. R. 1343 měl tu konvent již i dvůr a kmetčí dvorce.) Opat Hrozenata slevil jim platy na polovinu toho, co dávají lidé v Březích. Osvobodil je od dávek naturálních (viz svrchu) i od strojení obědů při posudcích, necháváje jim pouze povinnosti připřeže k opravám a stavbě mlýnů. Dal jim vyměřiti díly polí — »písčitých polních

¹⁾ A. Č. IV. 175; Sedláček: Zbytky reg. č. 1330; Altman: Reg. imp. XI. 11.420; A. Č. XVI. 100.

²⁾ Lib. erect. I. 121.

³⁾ A. Č. IV. 175; XVI. 100; Sedláček I. c.; Altman I. c.; A. Č. V. 538; XVI. 324; Emler: Pozůstatky II. 429.

⁴⁾ A. Č. IV. 175; XVI. 100; Sedláček, Altman I. c.

⁵⁾ A. Č. I. 527; Sedláček: Zbytky 1473; Altman: Reg. Imp. XI. 11.787.

⁶⁾ A. Č. XVI. 369.

⁷⁾ A. Č. I. 527; Sedláček, Altman I. c. a A. Č. VI. 504; XVI. 151.

⁸⁾ a ⁹⁾ Friedrich: Cod. dipl. II. 324. — Jméno otce Zdeslavova se čte v listině zkomoleninou »Zeloluch«.

rovin«, — kterých měli lohenští uživatelé jako rolí nebo pastvin pro svůj dobytek. Blízko dvora lohenského, za domem Hořkovým, prostíralo se klášterské rybné jezero. Poddaní asi málo šetřili vrchnostenského majetku, neboť při vyměřování pastvin a ulehčování poddaným opat Hroznata důrazně upozorňuje, že toto jezero nikterak nenáleží k polím selským. Lohenští zůstali pod vládou opatskou až do zániku kláštera.

Výš na Labi, sousedíc s Lohenicí, ležela obec Měliče,¹⁾ také dar královský z r. 1229 a také trvalý majetek opatovský po všechny časy. Ji sousedkou byly Živanice, příslušné aspoň již r. 1361, kde se toho roku připomíná fara.²⁾ Jejich obvod, přiléhaje již ke zboží blatnickému, zabíral tu spolu s ním celé další pravé Polabí, jako pomezí proti zálabskému újezdu Jezbořickému biskupa olomouckého. Za blatnickým statkem pokračovalo klášterní zboží na Labi Rosicemi.³⁾ O této farní obci slyšíme dosti pozdě. Až r. 1403, kdy byla místní fara klášteru znova inkorporována. Ještě r. 1373 byly Rosice zbožím Jaroše a Heřmana z Mrdic⁴⁾ a teprve potom získány opatům, někdy před r. 1403. O příslušenství někdejších ovšem se píše bezpečně až tehdy, kdy také Rosice připadly ke zboží kunětickohorskému.

U Rosic opět panství opatovské překročilo za Labe, když získal klášter v neznámé době dvůr ve Svítkově.⁵⁾ Nedaleko Svítkova ležel osamocený ostrůvek, majetek nějaký v Mateřově,

¹⁾ Friedrich: C. D. B. II. 324.

²⁾ R. 1361 na faru v Živanicích byl po odchodu dosavadního faráře Držka uveden kněz Matěj, dotud farář v Jenšovicích u Vys. Mýta. (Lib. conf. I. 147.) Téhož roku postoupil opat Neplach faře živanské za desátky, které byly placeny ke kostelu tamnímu ze dvou lánů a jednoho litra polí, sedm litrů polí v Živanicích. (Lib. erect. I. 28) Plebán Matěj se r. 1363 připomíná jako svědek (Lib. erect. I. 120); r. 1367 směnil zdnáckou faru s Velislavem, dotud farářem v Kamenici (Lib. conf. I. 82). Dne 18. září 1366 (Lib. erect. I. 121) žádal farář Matěj zároveň s opatem Neplachem arcijáhna hradeckého Václava, aby prozkoumal zamýšlenou směnu požitků. Opat Neplach patrně zabral přímo pro klášter tři litra polí v Živanicích, která patřila faře tamní. Za ta měl dáti jiná tři litra. Faře živanské dosud platili osadníci obce Přelovic desátky, které nyní přestaly, neboť za ně opat potvrdil faráři vzdělaný čtvrtlán, jež dosud držel Matěj od opata právem emfiteutickým, jako svobodný. Více zvidáme jen tolik, že r. 1376 bylo žádáno syndikem klášterním, doktorem Kunšem, aby nebylo dovoleno faráři živanskému a svatojakubskému měniti obročí, z důvodů a příčin, které budou uvedeny na příhodném místě a ve vhodném čase. Dne 23. března 1404 farář živanský Mikuláš řečený Vinař najal na tři léta faru v Černilově. Bude z ní platiti dosavadnímu faráři Týčkovi po 5 kopách gr. ročně na šat a živobytí, splácje polovinu v den narození Páně, polovinu na den sv. Jiří. Správu fary povede sám, nebo jím ustanovený kněz jiný. (Tadra: Soudní akta IV. str. 308—9.) Pak opouští nás o faře té zprávy.

³⁾ Před inkorporací r. 1403 dlel tu kněz Lukáš (Mon. Vat. V. 2151). Ten zemřel a opat měl vhodným mnichem faru obsaditi. Neslyšíme o ní nic jiného.

⁴⁾ Lib. conf. II., 86.

⁵⁾ A. Č. XV., 250.

dar Kojaty Hrabšice z r. 1227,¹⁾ potvrzený králem Václavem I. r. 1229.²⁾ Co příslušelo klášteru, těžko lze určit. Ve 14. stol. šel odtud plat do Duban a byli tu vladykové z Mateřova.³⁾

Pokračování jižní hranice klášterství při Labi zakončují tu na pravém břehu v neznámé době obec Trnová, Hradiště Staré, (Hradiště bylo ve XII. stol. majetkem kláštera Sedleckého), Brozany,⁴⁾ pak Kunětice, v nejzazším východním cípu obloku labského, kde se tudíž čára pomezí obrací k východu. Kunětice jsou zaznamenány jako zboží opatovské r. 1353. Tehdy měly i faru.⁵⁾

Za Kuněticemi přestupovalo opět panství klášterní na druhý břeh labský. Tam ves Dražkov jest koupěna r. 1372 opatem Janem z Orle.⁶⁾ Vedlejší Dříteč je známa, jediná ze všech této skupiny zálabské, i z dob starších. Daroval ji r. 1229 pro blaho své duše mnichům šlechtic Časta.⁷⁾ Klášteru pak zůstávala trvale.

¹⁾ Friedrich: C. D. B. II., 303.

²⁾ Friedrich: C. D. B. II., 324. Patrně Kojatův předek daroval již r. 1086 klášteru ves Lodín.

³⁾ Sedláček: Slovník místop.; Hrady I. 39, 40, 189.

⁴⁾ A. Č. IV. 175; XVI. 100; Sedláček: Zbytky 1330; Altman: Reg. Imp. XI. 11.420. Obec Trnová existovala daleko dříve. Brozany jsou dnes také daleko od Labe, ač původně byly u brodu staré řeky.

⁵⁾ Byl tu r. 1353 farářem Ondřej, syn Bartoloměje z Vožice (Mon. Vat. II. 43.) Pro něho žádal opat Neplach 14. března 1353 papeže o provisi na kanovníctví olomoucké. Téhož dne bylo prosbě vyhověno a udělena provise Ondřejovi, jenž zároveň s Neplachem meškal v Avignoně. Fara kunětická nevynášela mu tehdy nic více, než 25 zlatých ročně. Zda kanovníctví dosáhl, nevíme. Teprve r. 1376 se jmenuje jiný farář, kněz Henslin. Zvidáme tu o rozmnožení příjmů farářových. Rytíř Střízek ze Skalice svým a Střízka z Koloděj jménem učinil r. 1376 (Tadra: Soudní akta I. 177. — Střízek z Koloděj se připomíná r. 1377, 1410 a 1413: Rel. tab. I. 451; II. 67; II. 98; Střízek ze Skalice r. 1377: Tadra: S. A. VI. 262.) nadání za duši panaše Petra z Brozan, darovav faře kunětické plat dvou a půl kopy na dvořích a polích, které drží ve vsi Kolodějích Mikuláš a Jan Sekáč. Plat měl býti půlletně placen, v den sv. Jiří a Havla. Plebán kunětický jest za to povinen sloužiti každou sobotu dvě mše: jednu zpívanou k počtě Panny Marie, druhou tichou, zádušní. Kdyby pak připadl na sobotu svátek o devíti čteních a mše nemohly býti slouženy, má je odsloužiti plebán jiného dne, buď sám nebo pověřiti tím knězem jiného. Kdyby však zanedbal některou mši z obou, má za každou zaplatiti groš pokuty, z něhož polovička by přišla chudým, polovička kostelu. Farář Henslin se vším ustanovením souhlasil. R. 1394 dostalo se kostelu odkazu Hereše z Láz, ve výši 30 gr. úroku z Bořic. Plat ten byl r. 1406 za plebána Buška převeden na jednoho poplatníka v Rozhovicích (Kurka, I. c. str. 425). Týž farář Bušek byl 28. dubna 1408 obviněn u konsistoře z krádeže peněz a vnášení rozporů mezi strany. (Tadra: Soudní akta VI. str. 242.) R. 1403 byla fara nově inkorporována (Mon. Vat. V. 2153); tehdy příjem její činil za rok 30 zlatých a měla býti spravována jedním, nevíšje dvěma kněžimi. — R. 1416 jmenoval se farář Jan (Lib. conf. VII. 188). O jiném neslyšíme již ničeho.

⁶⁾ Pelzel: Karl IV. Urkdb. II. 371; Lib. erect. I. 97; Huber: Reg. 5016; A. Č. IV. 175; XVI. 100; Sedláček, Altman I. c.; opis Vyd. úst. hist. z arch. olešnického.

⁷⁾ Friedrich: Cod. dipl. II. 324.

R. 1360 měla faru.¹⁾ Ostatní obce zálabské se uvádějí teprve po zániku kláštera: Bohumileč, Rokytno. Újezd, Borek a Bukovina.²⁾ Borek a Bukovina se dotýkaly na severu staré obce klášterní z původního darování, Vysoké nad Labem, jejíž obvod dále na půlnoc byl doplněn Roudničkou.³⁾ Kdy, nevíme. Nebylo tomu však na dlouho. Les Křivec⁴⁾ se táhl na dnešním katastru roudnickém.

Tím se uzavírá ohoz vlastního Opatovska, pokud je známe z dob klášterních. Nutno ještě přihlídnouti k obcím uvnitř tohoto obvodu. Některá jména z nich se objevují zas teprv až v zápisech pozdních. O většině lze souditi, že jejich půda byla částí starého věna klášterního a vsi samy že děkují za svůj vznik teprve přičinění mnišskému. Tak mezi Opatovicemi, Březhradem a Libišany je vklíněna ves Pohřebačka,⁵⁾ již zná teprve zápis císaře Zikmunda z r. 1436. Tehdy byl tam poplužní dvůr. Také Podú-

šany,¹⁾ ležící od Libišan na jihozápad, se jmenují teprve r. 1421 v souvislosti s klášteřem Opatovským, ač ani tu není pochyby, že mu již dříve patřily.

V sousedství Podúšsan, na jihozápad, ležela jiná obec, známější, než celé její okolí, Ždánice.²⁾ Ždánice, sídlo vladyk ze Ždánic, koupil od pana Vaňka r. 1339 za 65 kop grošů pražských opat Hroznata. Ve vsi byl kostel, patrně sv. Václava, jako dosud, jehož podací právo připadlo ovšem opatu.³⁾ S državou ždánickou souviselo území Dolan,⁴⁾ kdež patřila klášteru již r. 1086 tři popluží. Z této částečné držby stala se naprosto, když r. 1229 král Václav I. vyměnil ostatek s majitelem, dvořanem svým Mikšem, za Kopisty, ležící v Litoměřicku, darované pro spásu duše pokřtěného žida Štěpána, sluhy králova. Tak se dostaly Dolany trvale klášteru.

Na východ a jihovýchod od Ždánic ležely obce, o nichž neslyšíme po celé trvání kláštera, a které ani vlastní klášter dlouho nepřechaly. Jako ves Bystřec po r. 1548 byla vymazána z register panství Pardubického a zatopena rybníkem Rozkošem, tak i vesnice Nivčice,⁵⁾ někdy část zboží klášterního, propadla témuž osudu. Rybník Oplatil v téže době zatopil plochy jiných bývalých obcí klášterních: Stéblové,⁶⁾ která později znovu byla vystavěna, Kavčín Velkých a Malých a Černé pod Še-

¹⁾ Staří letopisové češ. (Palacký str. 45); Kronika Star. kol. pražsk. A. Č. IV. 175, XVI. 100.

²⁾ Bienenberg: Gesch. d. Stadt Königgrätz I. 112.

³⁾ Podací právo k farnímu kostelu ždánickému bylo postoupeno i s vesnicí r. 1339 klášteru. Později se ukazuje, že pan Vaňek ze Ždánic neměl než díl podacího a tudíž dne 30. března 1358, když zemřel ždánický farář Diviš, podali na jeho místo kněze Mikuláše vedle Neplacha i Neustup, všeta z Zbyněk ze Ždánic. (Lib. conf. I. 29—30.) Kdy kněz Mikuláš vystřídal Václav, nevíme. Dne 26. července 1364 směnil faru ždánickou se šlapánovským farářem Janem. Svolení ke směně té dal sám Neplach, isa té doby jediným patronem kostela ždánického; patrně tedy nároky ostatních zatím vykoupil (Lib. conf. I., 50). Farář Jan resignoval hned r. 1368 a na jeho místo vstoupil Ota, dosud farář chrudimský (Lib. conf. I. 109.). Farář Jan snad ještě ve svém úřadě se účastnil sporu opata Neplacha a živanického faráře Matěje o desátky. (Lib. erect. I. 121). Jeho nástupce Ota upadl sám v podobný spor s opatem v letech 1365—1375, ale pře se skončila dohodou. Opat Jan z Orle zavázal se platiti za klášter desátky z polí, vyměřených ke dvorci ždánického faráře. Tento měl dostávat každého roku pateronásobně obilí, pšenice, ječmene, hrachu a ova tak, jako dříve (Lib. erect. I. 211). Farář Ota r. 1377 učinil místo novému faráři, dosud ve Veselí, Ctiborovi (Lib. conf. III.—IV. 93). Dne 7. května 1397 (Mon. Vat. V. 1123) byla ždánická fara inkorporována klášteru. Tehdy její a fary přeloučské roční příjem nepřesahoval 50 hřiven stříbra. Dne 11. prosince 1403 (Mon. Vat. V. 2152) byla fara ždánická znovu inkorporována. R. 1416 slul farář ždánický Havel (Lib. conf. VII. 188). Byl jím ještě na konci roku 1420, isa posledním známým knězem ždánickým za trvání kláštera. (A. Č. I. 148.)

⁴⁾ Friedrich: C. D. B. I. č. 386 a II. 324; A. Č. IV. 175.

⁵⁾ A. Č. IV. 175; Sedláček: 1330; Altman 11.420; A. Č. IV. 189.

⁶⁾ A. Č. IV. 175, 189; Sedláček 1330; Altman 11.420.

¹⁾ Fara ve Dřítči existovala již r. 1360 a 1365, kdy faráři byli exekutory v Býšti (Lib. conf. I. 139 a I., 67). Prvým známým farářem byl Zdech, který r. 1395 směnil faru tuto s farářem milevickým Petrem (Lib. conf. V. 217.) Petr 19. července 1402 najal svou faru na tři léta knězi Tobiášovi (Tadra: Soudní akta IV. 162.) Nájem byl potvrzen 28. září t. r., ale sám Petr dovolil jej 14. prosince zrušiti. Byl tehdy farářem ve Skalici. — Kněz Tobiáš za kostelní zisky ve Dřítči měl platiti ročně Petrovi 20 kop grošů. Za užívání hospodářství Petrova celkem 25 kop, rozdělených ve tři splátky, které měly být odvedeny s platem nájemného za kostel v hotových penězích. Při svém odchodu z fary dřítečské měl Tobiáš zaplatiti (vedle částky uvedené) 1 $\frac{1}{2}$ kopy za seno a obilí, které mu Petr také ponechal. Ještě však — není uvedeno, zač — hned po uzavření smlouvy měl Tobiáš poslati Petrovi 2 kopy grošů a za dvě kopy anglického sukna. Měl hraditi každou škodu, kterou by vzaly polnosti farní, kostel nebo hospodářství. Kdyby farářův dům nebo dvorec byly zničeny ohněm, který by tam vznikl, musí vše vystavěti znovu. Ale kdyby chytilo ze sousedství, bude si škodu hraditi Petr sám. — V hospodářství farním byli koně, ovce a vepří, nevíme však, kolik. Krávy byly dvě; obě má Tobiáš vrátiti; kdyby zašly nebo si je ponechal, měl zaplatiti za obě 2 kopy bez 10 grošů. Nevíme také, co bylo polí. Měla být při odchodu oseta stejně, jako při příchodu. K obdělání jich byly ve dvorci vozy i jiné nářadí. Tobiáš ručil za sebe i svou čeleď, jemu byli ručiteli: Svašek z Týniště, Mareš z Hradce, Hodek z Podúšsan a Pavlík ze Štěpanovska. Za Petra slíbili zachovávatí úmluvu: Adamec, soused hradecký, královský lesník Nicek z Albrechtic, Havel, krčmář ve Dřítči, a Blažek z Bukoviny. Listině, potvrzující dne 28. září 1402 úmluvu, byli svědky: Mikuláš, děkan hradecký, farář v Probuze: Týček, farář v Cernilově; Václav, nájemník fary tamtéž a Zdech, farář v Milevicích, bývalý farář dřítečský. — R. 1403 byla fara dřítečská inkorporována klášteru. Její roční důchod se udává na 35 kop. (Mon. Vat. V. 2152). Farář Petr se vrátil na faru dřítečskou, alespoň užíval titulu toho. Možná však, že pro blízkost Skalice a Bělé směnil faru dřítečskou r. 1409 s farářem bělským Michalem (Lib. conf. VI. 257). R. 1420 se jmenuje poslední farář dřítečský kněz T o m á š. Doba nedaleká přinesla již zkázu.

²⁾ A. Č. IV. 175, XVI. 100, Sedláček, Altman I. c.; opis Vyd. úst. hist. z arch. olešnického; A. Č. IV. 183.

³⁾ A. Č. VI. 505, XVI. 159; Sedláček 1791; Emler: Pozůstatky II. 354 A. Č. IV. 226.

⁴⁾ A. Č. VI. 505, XVI. 159. Sedláček 1791; Emler II. 354.

⁵⁾ A. Č. IV. 175, XVI. 100, Sedláček 1330; Altman 11.420; Sedláček 1910.

perkou.¹⁾ Menší změny prožily obce také málo nám známé, třeba části zboží klášterního: Srch, Hrádek s Pojhranovem, Doubravice a Ohraženice;²⁾ při Labi pak na jih od vlastních Opatovic Hrobice a Němčice.³⁾ O těchto obcích, při vlastním oblouku labském, je nám známo nejméně.

Mimo vlastní panství kláštera Opatovického, ležící v nejbližším okolí, se objevuje ještě kolik rozptýlených držav, menší, větší ostrůvky v cizím území, a také snad nikoli trvalého příslušenství.

K jihu nejbližší z těchto ostrůvků byly Mezilesice,⁴⁾ získané r. 1229 směnou za Skaici (na Moravě v Usobrněnsku) od Hroznaty z Poděbrad, po přání krále Václava I. Při tom přidal král Václav I. ke vsi této i les, ležící u ní. Jak dlouho vládli tu opatové, nevíme; ve XIV. stol. obec již nenáleží klášteru a jest rozdělena na drobná zemanství.

Ještě dále na jih za Mezilesici ležela ves Stolany.⁵⁾ Dědina tato stojí na prvním místě v darech krále Václava I. r. 1229. Tehdy se dostala klášteru se vším příslušenstvím (bohužel, nevíme, co vše to bylo). R. 1349 se tu připomíná fara;⁶⁾ ves trvala dále jako stálý majetek Opatovic.

Na západ od Stolan se r. 1229 jeví jiná država opatovická. Dárce Mateřova, Kojata, syn Hrabíšův, přidal pro spásu duše Petra, syna Ratiborova, k prvému svému daru nový: ves Slavkovice.⁷⁾ Ani o té při panství benediktinském potom neslyšíme. Později patřila k Mrdicům.

Na jihovýchod od Stolan, v blízkosti dnešní Skutče, dostalo se opatovským mnichům již v původním darování r. 1086 údělu. Byla to ves Hlína,⁸⁾ ležící u Vrbatova Kostelce, s lesy, táhnoucími se až k tomuto Kostelci i dále, k dnešní Zdislavi. Ale ani tam panství opatovické nepotrvalo a zbavili se jí nejspíš ve XII. stol., ježto o ni stál tehdy zánovní klášter Podlažický, jemuž byla mnohem blíže. O lese, ne-li právě jmenovaném, tedy jiném, nacházejícím se v jeho blízkosti, přece mluví zápis koncem stol. 12. nebo v první pol. 13., kdy opatovští prodali les u Roubovic⁹⁾

¹⁾ A. Č. IV. 175; 189; Sedláček 1330; Altman 11.420.

²⁾ A. Č. IV. 175; 189; Sedláček 1330; Altman 11.420.

³⁾ A. Č. IV. 175; 189; Sedláček 1330; Altman 11.420.

⁴⁾ Friedrich: C. D. B. II. 324.

⁵⁾ Friedrich l. c.; Mon. Vat. I. 1333; A. Č. IV. 175; Sedláček 1330; Altman 11.420.

⁶⁾ Toho roku byla postoupena pod biskupství Litomyšlské. (Mon. Vat. I. 1333). R. 1403 přivtělena klášteru Opatovickému. (Mon. Vat. V. 2154). Její roční důchod nedosahoval 15 hřiven stříbra. Faráře známe jménem jen jednoho: byl jím Martin, (viz i Berghauer: Protomartyr . . str. 262—3) r. 1416 súčasťněný při volbě v Hradci nad Labem. (Lib. conf. VII. 188.)

⁷⁾ Friedrich: C. D. B. II. 324.

⁸⁾ Friedrich: C. D. B. I. 386; Plaček: Glna villa, Č. Č. H. XVII., 444.

⁹⁾ Friedrich: C. D. B. I. 399. Jméno vsi Domašic zaznává také ve falsech Friebekových opisů Bočkových k r. 1108 (Boček: C. M. D. I. str. 193; Erben: Reg. I. 195). Ježto listina tato musí býti pominuta, nemůžeme tvrzení

klášteru Litomyšlskému, zároveň s půdou u vsi Domašic, která slula »na Kornicích« a ležela tam, kde dnešní obec Kornice (na sev. od Litomyšle). Třebaže listina, stvrzující tyto prodeje, je falsem a rok, jež udává (1167), nespolehlivý, přece faktům, která se stala snad později, než praví listina, můžeme věřit.

Jak pozbyli opatovští popluží, která jim daroval při založení kláštera r. 1086 Mikulec na Vraclavi, chudé naše prameny také nevypravují. Nikdy později nezvídáme o tomto majetku.

Mezi Vraclaví a Sezemicí, u řeky Trstenice, která patřila klášteru Opatovickému od Roztok (as v místech dnešních Sezemic) až po Prachovice, ležely Platenice,¹⁾ (pův. Plačimice), také država klášterní, sousedící s Prachovicemi. Daroval je benediktinům hned r. 1086 kaplan krále Vratislava Geco. Potom se dostaly do roku 1229 buď celé, buď z části v držení Jana, syna Jarohněvova, od něhož pak opět celou ves opat Konrád zakoupil. K nim přikoupili i Lhotu,²⁾ ležící v jich sousedství, za 15 hřiven stříbra. V Platenicích postaven byl časem kostel a fara. R. 1349 fara byla přivtělena diecési litomyšlské.³⁾ O dalším osudu vsi nejsme však zpraveni; fara v pozdějších stoletích zanikla.

Daleko na východ odtud až u Vamberka měl klášter z daru králova r. 1229 Polici⁴⁾ (dnes zaniklé), snad dvůr při vsi Doudlebech. Ale potom mizí z paměti klášterských, snad bylo postoupeno vládkům Doudlebským, kteří ve 14. stol. tu seděli.⁵⁾

Na sever od Opatovic nejbližší majetek měl klášter v Hradci nad Labem: právo podací u sv. Petra v podhradí hradeckém, které zde opatovští měli jistě již r. 1360.⁶⁾ Na též břehu Labe nedaleko Hradce vycházel nějaký příjem na poč. stol. 15. z vesnic Bukoviny a Divce. Co a kdy, nevíme; r. 1417 měli

že Domašice Opatovicům patřily, opřítí o nic jiného, než o mínění, že fakta listiny z r. 1167, třeba pozdější, přece jsou pravdivá.

¹⁾ Friedrich: C. D. B. I. 386 a II. 324.

²⁾ Snad dnešní Platensko, ač je mladšího založení, ale možná na místě spustlém.

³⁾ Mon. Vat. I. 1333. Viz Berghauer: Protomartyr . . str. 262—3.

⁴⁾ Friedrich: C. D. B. II. 324.

⁵⁾ Sedláček: Slovník místopisný.

⁶⁾ Toho roku směnil farář svatopetrský Petr faru za všestarskou, odkud přišel farář Václav. (Lib. conf. I. 140). Kněz Václav r. 1371 resignoval a na jeho místo vstoupil Milota, dotud oltářník u sv. Šimona a Judy v chrámě sv. Ducha. (Lib. conf. III. 23). Ač Milota dostal faru teprve 13. listopadu, odešel z ní hned 18. prosince 1374, učiniv tak místo novému plebánovi Janovi, dotud oltářníku u sv. Ondřeje v chrámě sv. Ducha (Lib. conf. III. 26). Kdy Jan odešel, nevíme. R. 1390 byl uveden nový kněz, Bedřich, plebán v Chroustovicích. (Lib. conf. V. 15.); r. 1392 opět nový, kněz Přeck z Holic (Lib. conf. V. 113); r. 1398 Vlk (Lupus), dříve ve Zdětíně, když byl resignoval Ondřej (Lib. conf. V. 302). Dosud byla fara svatopetrská pod pouhým patronátem klášterním, jak nám o tom svědčí i hojně zápisy do knih konfirmačních. Dne 23. listopadu 1413 byla však přivtělena přímo klášteru. (Přepisy zemsk. arch. z arch. vat. Joannes XXIII. a. IV.). R. 1416 poslední nám známý farář Tomáš se účastnil volby opatovy v Hradci Králové (Lib. conf. VII. 188).

mniši s panem Hynkem z Červené Hory o tyto obce spor, blíž neznámý, jehož rozhodnutí svěřil král Václav IV. 19. července téhož roku Čeňkovi a Jindřichovi z Vartemberka.¹⁾ Také měli nějaký příjem — snad jen od jednoho člověka — ve Slatině u Hradce.²⁾

V Černožicích³⁾ se panství opatovické octlo opět na pravém břehu labském. Obec tuto daroval klášteru Kochan r. 1197 pro spásu své duše. Ale vlastnictví kláštera netrvalo zde asi dlouho, neboť potom se o něm již neví. Také tak zaniká držba tří popluzí v Nedělišťích,⁴⁾ kteráž byla dána klášteru králem Vratislavem hned při založení. Snad je postoupily Opatovice Strahovu, v jehož držení se Nedělišťe potom na čas nacházejí.

S Nedělišti s jedné strany, s Černožicemi s druhé sousedily čtyři obce, stýkající se navzájem a mající později též osud: Máslojedy, Benátky, Račice a Habřina. Z nich v majetku mnichů opatovických nejdříve máme zjištěny Benátky.⁵⁾ Postupuje je opat Neplach r. 1348 proboštu vrchlabskému se všim, co k nim patřilo, jmenovitě dvorem poplužním, poli, lukami, pastvinami, lesy (mimo les u Máslojed) i potůčky. Les u Máslojed měl slušeti klášteru samu. Jen, kdyby potřeba dvora v Benátkách žádala, mohl probošt užití lesa. Jinak opat ponechával proboštovi plnou moc nad hospodařením v Benátkách; sám neměl se ničím vměšovati, hlavně neměl předpisovati poddaným dávky. Ovšem, berně královské obyvatelé Benátek musili platiti, jako všecky vesnice klášterní. Vzdálenost — neobvyklou — zboží od majitele (Benátky jsou vzdáleny od Klášterské Lhoty víc než 30 km) vysvětlíme prostě tím, že opat tehdy neměl zboží bližšího. Když pak se později zboží bližší našlo, vrátily se Benátky zpět v držení mateřského kláštera. Kdy se to stalo, nevíme; 19. března r. 1437 v zápise císaře Zikmunda Alši z Rýzmburka, jsou jmenovány zbožím bývalého kláštera v Opatovicích.⁶⁾ Tamže zachována památka, že i Máslojedy se dvorem poplužním klášteru náležely, ač nevíme, ode kdy; r. 1241 byly ještě zbožím rytířů německých. A právě tak jen tento zápis z r. 1437 přisuzuje někdejšímu klášterství Račice a Habřinku s rybníkem.

Dále na západ, za říčkou Bystřicí leží Lodín,⁷⁾ zboží opatovické uprostřed cizích. Bylo jim alespoň r. 1086, kdy daroval

¹⁾ Arch. treboňský II. 281. No 1; opis vyd. ústavu v Praze.

²⁾ A. Č. I. 527.

³⁾ Friedrich: C. D. B. I. 364.; Viz Kalousek: Závět Kochanova, Č. Č. H. 1901.

⁴⁾ Friedrich: C. D. B. I. 386.

⁵⁾ Mon. Vat. I. 1136; viz Hiecke: Zur Gesch. von Hoheneibe, M. V. G. D. B. XXXIII.

⁶⁾ A. Č. I. 140; Sedláček: Zbytky 1463; Altman: Reg. Imp. XI. 11.731. Viz též: A. Č. IV. 180; 184; 197; 199 a 200; VI. 507; 527; XVI. 395 a 465; Sedláček: Zbytky 1831 a 1918.

⁷⁾ Friedrich: C. D. B. I. 386.

je klášteru Všebor, snad rodu Hrabšiců, již měli o sto let později ve vých. Čechách hojně statky. Ale krom tohoto času již Lodina jako statku opatovských nenacházíme.

Za řekou Cidlinou, ještě více na západ se shledává, čtveřice obcí opatovických. Dvě z nich se jmenují již r. 1372. Tehdy koupil opat Jan z Orle vedle jiných míst i jeden a čtvrt lánů ve vsi Oseku a jeden lán v Dubečnu.¹⁾ Neznámo kdy, přidružily se k nim i Chroustov a Dvořiště; r. 1436 všecky i s háji okolními a blízkým rybníkem byly zapsány jako někdejší zboží klášterní.²⁾

Veliký okruh vzdálenějších držav, roztroušených okolo kláštera, dokončuje Žehuň, ležící u rybníka téhož jména. R. 1137 byl zde postaven kostel.³⁾ Tehdy patrně již byla Žehuň majetkem opatovickým. R. 1361 byla farní vsí a opat opatovický měl zde patronátní právo.⁴⁾ R. 1372 byl u vsi koupen od mnichů mlýn, patrně na samé Cidlině.⁵⁾ Ale pak ves vyšla z panství klášterského; r. 1380 patronát v Žehuni patří Heřmanovi z Choustníka jinak ze Žehuně — a snad mu náležela již i obec celá.

Mimo tento okruh nalézáme v Čechách ještě jeden větší celek panství opatovického — majetek t. zv. proboštsví vrchlabského, o němž níže; v jeho pak sousedství přímém držel klášter sám vsi Čistou⁶⁾ a Kalnou.⁷⁾ Sem tam pak drobné statečky, o nichž někde spíše pouhá náhoda podává zprávy. Tak v kraji boleslavském ve Vtelně Jizerním, kdež r. 1229 získali klášterníci opatovští královským darem jedno popluží,⁸⁾ v Krupé podobně

¹⁾ Pelzel: Karl IV. Urkdb. II. 371.

²⁾ A. Č. I. 540; IV. 180; 184; 197; 199, 200, 201; VI. 527 a, 533; XVI. 395, 452 a 455; Sedláček: Zbytky 1463; 1831; 1918; Altman: Reg. Imp. XI. 11.731.

³⁾ An. hrad-opat., F. R. B. II. str. 396.

⁴⁾ Tehdy směnil tuto faru s dosavadním knězem Ličkem farář Zdeněk ze Sán.

⁵⁾ Pelzel: l. c.

⁶⁾ Fara v Cisté byla dříve pod patronátem knížat opolských (do r. 1380). R. 1390 poprvé slyšíme o ní jako o patronátu opatovickém. Vystřídal tehdy dosavadního kněze Bartoloměje kněz Jakub (Lib. conf. V. 1—2). R. 1396 Jakub si vyměnil faru opět s Bartolomějem, knězem v Semonicích (Lib. conf. V. 256), Bartoloměj po třech letech vystřídán byl Janem, dosud knězem na Pecce (Lib. conf. VI. 14.) R. 1419 udála se poslední směna farářů: čisteckého Jakuba a choteckého Duška. (Lib. conf. VII. 284.) — Obec Cistá byla prodána r. 1522 se Ždírnici Hoř., Kunčicemi opatem Rydkérem Arnoštu z Újezdce a Kounic. (Zápis D. Z. II. D. I. — Viz Sedláček: Hrad V. 222.)

⁷⁾ Obec Kalná byla získána koupí r. 1372 (viz Pelzel l. c.). Nezáskali-li tehdy i faru, snad postoupil jí právo patronátní nad ní Petr Ocas ze Zásady, který v letech 1362—1364 je patronem tamějším (Lib. conf. I. 53), r. 1381, kdy nějaký statek svůj opatovským prodal. (Emler: Pozůstatky I. 468.) Fara není uvedena pod patronátem opatovickým — ač faráři vždy asistovali při každé změně na faře čistecké, a o jiném pánu neslyšíme, až r. 1434, kdy ves je v rukou Hynka z Lichtburka (Lib. conf. X. 224).

⁸⁾ Friedrich: C. D. B. II. 324.

polovinu vsi.¹⁾ Téhož r. 1229 dostali opatovičtí od Kojaty Hrabišice celý užitek devátého týdne z trhů a krčem v Hněvině Mostu.²⁾ I tento důchod zaniká poté v nepamět.

O dvou jmenech nevíme, kam je umístiti. Jsou to Černo-jedy, r. 1229 dar župana Časlava,³⁾ a Ožuchov, připomínaný teprve v zápisu Zikmundově z r. 1436.⁴⁾ Kde ležely Černo-jedy, se vůbec neví; Ožuchov příslušel sic k panství Hory Kunětické a vyčítá se v pořadí zápisu mezi Dolany a Černou za Bohdančem, ale mimo tento zápis nikde se nejmenuje, ani prve ani potom; jeň r. 1523, což jest však jen potvrzení listiny z r. 1436; sotva byl větší osadou, jejíž zmizení nebo svedení rybníkem by přece bylo poznamenáno; spíš jen samota neb zvláštní stavení při některé z obou vsí.

Těmito jmény není vyčerpán majetek kláštera. Ještě třeba se obrátiti na Moravu. Tam mniši opatovičtí získali v Úsobrněnsku při založení kláštera Dalečín, později Opatovice,⁵⁾ které měly být útlukem k odpočinku bratřím, kteří šli vybírat poplatky do míst moravských, a Újezd Olešnický, kterýmžto sousedili s břeňovským újezdem Sebranickým. Poplatky pak brali od počátku v místech, kde jim r. 1351 byly stvrzeny: devátý trh a devátý týden měli opatovští v Olomouci, Přerově, Břec-lavi, Brně, Ivančicích,⁶⁾ Strachotíně; devátý trh ve Znojmě i poplatky z mostu každý devátý týden. Na Hrádku taktéž. Na Pravlově patřil jim celý příjem z mostu (určitě r. 1351, patrně však již od r. 1086). Celý trh byl opatovským v Rokytně. V Strachoticích⁷⁾ poplatky z cesty, na Oslavě každý devátý týden poplatky z mostu v té částce, v které je vybíral sám kníže a biskup kolem r. 1086.⁸⁾ Příjmy tyto plynuly klášteru Opatovickému patrně až do jeho konce, ač přímého dokladu nemáme. Svědčí tomu však potvrzení, vydané od markrabího Jana 29. srpna 1351 a vztahující se na všechna místa, jmenovaná ve XII. stol.⁹⁾

Klášter Opatovický jmenované statky spravoval sám, přímo. Ale k jeho panování patřila tři proboštsví, kde opat nepo-

1), 2), 3): Friedrich C. D. B. II. 324.

4) A. Č. IV. 175.

5) Dnešní Újezd u Černé Hory; jméno Opatovic zaniklo.

6) Listina zakládací má »Naiuiani«, listina z r. 1351 »Eywancicz«. Ježto v této listině správně jsou potvrzena ostatní místa a jméno »Eywancicz« leží na místě »Naiuiani«, přikloňují se k znění listiny z r. 1351.

7) Zakl. list. píše »Ruzoticih«; odtud brány Rosice jako beneficiata opatovické. Na témž místě a s týmž poplatkem uvádí listina r. 1351 psaná Rausenpruch (= Strachotice), jako poplatné Opatovicům.

8) Zakl. list. má »Olzau« — listina z r. 1351 jasně Oslawya; ale zde nacházíme i rozdíl v poplatcích: r. 1086 udán je každý XI. týden poplatek z mostu, r. 1351 každý devátý týden. Rozdíl vznikl snad omylem pisatele listiny zakládací.

9) Otiskl Smid, St. u. Mit. Ben. Or. XIII. 534—535.

roucel, nýbrž samostatný probošt, jen dosazený opatem. Z nich jedině bylo na půdě české: vrchlabské,¹⁾ ostatní tři byla ve Slezsku: Křesobor, Středa a Wahlstatt.

Vrchlabské proboštsví, mající svůj střed patrně v dnešním Klášterci (Lhotě Klášterské), existovalo již kolem r. 1270.²⁾ Jenže tehdy nebylo ještě proboštsvím, jen poustkou, zřízenou k počtě Panny Marie. Ji darovala královna Kunhuta lán polí, který dosud patřil služebníku jejímu Příbkovi, a čtyři pruty, jako doplněk částí lánu, která se nedala vzdělati. Poté však neslyšíme ničeho o poustce v »Henrichowe«, až vzpomenutého již r. 1348.³⁾ Toho léta místo toto »Albea seu Vrchlab olim Heynrichs« bylo obdařeno vsí Benátkami v hradeckém kraji a uklizeny v něm nepořádky, o čemž už pověděno svrchu. Tehdáž r. 1348 upraveny i bohoslužby. Denně měla býti zpívána mše i všechny hodinky; nechýbělo čtení ani u oběda ani při večeři.

Prvý, kdo potom stál v čele takto nově zřízenému proboštsví byl mnich opatovický Lev, syn Heřmana de Baylicz.⁴⁾ R. 1366, při uzavření bratrství s biskupem litomyšlským, byl přítomen jiný probošt vrchlabský, Martin.⁵⁾ A zas opouštějí nás prameny, aby jen jedna zpráva probleskla. Matěj Hýček,⁶⁾ čestný kaplan papeže Řehoře XI., studující theologie, obdržel od kurie provisi na proboštsví vrchlabské — proboštem je nazýván již r. 1371, ale tehdy byl asi proboštem klášterním. — Vyžádal si ji patrně sám a to proti vůli opata opatovického. O sporu, který vznikl proto, také již bylo řečeno.⁷⁾

Jiného představeného vrchlabského poznáváme r. 1416 při volbě opatově v Hradci. Byl jím Jan Čaňka,⁸⁾ jenž jsa v úřadě svém, účastnil se ještě volby Petra středského, za posledního voleného opata kláštera Opatovického r. 1436. Setrval tudíž nejméně 20 let na svém místě.⁹⁾

Časem proboštsví vzrostlo zbožím. Ves Benátky se sice vrátila pod přímou vládu opatovu, avšak za ni byla poskytnuta v nejbližším okolí hojná náhrada: celé vsi Kunčice, Klášterec (Lhota Klášterská, Mönchsorf), Slemenno, obě Ždírnice, pak tři lidé v Borovnici a popluží u Hostinného, snad onen kus půdy, který královna Kunhuta dala zdejšími bratřím. Toto zboží proboštské se všemi příslušnostmi zápisem Zikmundo-

1) »Vrchlabské« — ač nikdy nebylo v městě Vrchlabí — proto, že v listině níže uvedené jmenováno je »Vrchlab« a přítomnost probošta zdejšího v konventu opatovickém oznamována: prepositus vrchlabiensis.

2) Emler: Reg. II. 2486 a 2487; Palacký: Über Formelbücher 295 a 305.

3) a 4) Mon. Vat. I. 1136. Viz Hiecke l. c.

5) Berghauer: Proto-martyr. I. str. r. 269.

6) Opisy zemsk. archivu z arch. vat.: Greg. XI. a. l. 1371.

7) Viz str. 31.

8) Lib. conf. VII. 188.

9) Lib. conf. VIII.—X. 257.

vým z 19. října 1436¹⁾ je zastaveno panu Krušinovi z Lichtm-
burka. Ale něco se přece zase vrátilo. Ždírnice Hoř. a Kunčice
prodány až r. 1522 opatem Rüdigerem Arnoštovi z Újezdce a
Kounic.²⁾

Proboštví zaniklo rovněž v bouři husitské; probošt dlel
poté ve Středě jako vyhnanec.

Z proboštví, vzrostlých na slezské půdě klášteru Opatovickému nejbližší, byl opatovickým dobu nejkratší Křesobor, původně les, kam povolal mnichy-poustevníky kníže vratislavský Jindřich, dav jim les ten k užítku. Již svrchu bylo psáno, že se povolání to událo nedlouho před r. 1242, patrně r. 1240.³⁾ Vlastní darování Křesoboru provedla, plnic tak vůli svého zesnulého chotě, vdova kněžna Anna 8. května 1242.⁴⁾ Ohraničení daru bylo neurčité: vše, co vzdělají svými rukama a z vlastních prostředků, bude jejich. Nedlouho po tomto roce počal se statek velmi slibně rozvíjeti. Dalíř r. 1249 synové Anini, kníže Boleslav a Konrád, volený biskup pašovský,⁵⁾ veliký kus země, »ostrov«, poustevníkům, aby byla na něm vysazena trhavá ves Landshut. Jméno »ostrov« není nevhodné; položen byl mezi vodou, zvanou nyní Ziederem, Bobravou a Leskem, v šíři 270 prutů německých. Táhlo se pak toto zboží lesy, jež obtéká Lesk, až k vrchu potoka na Kamenné hoře, a odtud na jih v celé své šíři k hranicím českým, kde se někde stýkalo s benediktinským proboštvím z Police. Zde měli míti opatovští moc zakládati osady na německém právě a jimi pak vládnouti. Jen berně královské nebyli noví osadníci zbaveni; ještě pak hrdelní soud si vyhradil Boleslav pro sebe i své nástupce. Toto věno bylo již r. 1254 doplněno novým darem, opět Boleslavovým,⁶⁾ zase lesy na jih od Landshutu (již založeného) až k Čechám, u potoků Dubičky a Svidníku,⁷⁾ v místech, kde vtékaly do Bobravy. Tam mělo býti usídleno 200 německých kolonistů. Ale nové přání vyslovil kníže Boleslav při této příležitosti: aby na území takto získaném, založili majitelé s jeho a jiných pomocí klášter sv. Vavřince, jako knížecí opatství, podřízené biskupu vratislavskému. Přání bylo vysloveno a splněno, ač ne tak, jak snad původně bylo míněno a nikoliv na užitek Opatovic. Dne 29. července 1289 opat opatovický Časta prodal za 240 hřiven stříbra polské váhy statky klášterní v Kře-

soboru se vším, co k nim náleželo, knížeti Bolkovi Lehnickému.¹⁾ Proč, ptáme se, když zboží toto rostlo, mělo už městečko Landshut svou oporou, mělo — plnili tak mniši nejen příkaz daru knížecího, ale i příkaz vlastního hospodářského zájmu — kolik kolonizovaných vsí — dvě jména uslyšíme — proč se tedy vzdával opat všeho? Patrně ustupoval nátlaku knížecímu, od jehož rodu opatovští nabyli v Křesoboru všeho a který nyní již nepomýšlel zříditi z poustky nový klášter benediktinský, ale podle hesla doby chtěl zavést v tato místa řeholi cisterckou. A tak prodán byl Křesobor s poli vzdělanými, s nevzdělanými pustinami, s osadami, vším, až na dvě obce, které si opatovští ponechali pro sebe: Buzik a Droboňšov.²⁾ Avšak ani těchto dvou obcí neslyšíme již jmenovati v držení opatovickém.

Hluběji do Slezska proniklo panství opatovické jinými dvěma proboštvími, wahlstattským a středským. Do Wahlstattu byli povoláni mniši opatovičtí kněžnou Hedvikou, matkou Jindřicha II. v letech 1241—1243. Stalo se tak po velké bitvě s Tatary, která na tomto místě dne 9. dubna 1241 byla svedena a v níž Jindřich II. padl. On sám byl příznivcem mnichů opatovických, neboť povolal je do země.³⁾ Matka jeho uctila pak jeho památku zbožným darováním, jehož datum nutno klásti mezi den bitvy a den smrti Hedvičiny (r. 1243) a jehož faktu lze věřiti, třeba vypráví nám o něm teprve pozdní legenda.⁴⁾

Proboštví wahlstattské zůstalo při klášteře Opatovickém až do doby, kdy sám zanikl. R. 1366 spravoval je probošt Jan.) O poměru fary zdejší k biskupství vratislavskému a jak to změněno, aby opat sám mohl presentovati i dosazovati probošty, bylo již mluveno výše. Tak ustanoven byl po Janu Hrstkovi, bývalém proboštu wahlstattském, který zemřel, jsa mimo svazek církve římské, mnich Oneš; jeho uvedení skrze opata do proboštví zdálo se biskupu vratislavskému Václavu nesprávně; bylo však jako řádné stvrzeno kurií papežskou r. 1400⁶⁾ a nově potvrzeno r. 1413.⁷⁾ R. 1416 se účastnil volby opatovy v Hradci

¹⁾ Opis vyd. úst. v Praze ze stát. arch. ve Vratislavi.

²⁾ Polohy obou míst z pramenů, mně dosažitelných, nemohu stanoviti.

³⁾ Opis vyd. úst. hist. ze stát. arch. ve Vratislavi ze dne 8. května 1242.

⁴⁾ Vita sanctae Hedwigis ducissae Sileziae, Mon. Pol. Hist. IV. str. 561—655. O faktu vypráví německý překlad této legendy z r. 1504 (l. c. str. 504); nicméně není proč nevěřiti tomuto vypravování, třeba pozdějšímu, když máme spojení Wahlstattu s Opatovicemi později výslovně dosvědčeno. Slova legendy znějí: In welcher wonnen veter des ordens des heyligen Sandt Benedict und gehoret under dy Aptey Oppatawytz dy gelegen ist ynn dem lande czu Behemen.

⁵⁾ Berghauer: Proto-martyr I. 269.

⁶⁾ Mon. Vat. V. 1586.

⁷⁾ Přepisy zemsk. arch. z arch. vat. Joannes XXIII. a. IV. (25. V. 1413—24. V. 1414.)

¹⁾ A. Č. I. 535; Sedláček: Zbytky 1380; 1831; Altman: Reg. Imp. XI. 11481.

²⁾ Viz D. Z. II. D. I. — Sedláček, Hradý V. 222.

³⁾ Pro tento rok wokounovský kompilátor kroniky Neplachovy si našel zprávu o povolání mnichů do Slezska. Viz F. R. B. III. str. 480

⁴⁾ Opis vyd. úst. hist. v Praze.

⁵⁾ Piter: Thes. abs. 198—9; Ludevigius: Reliquiae VI. 487; Erben: Reg. I. 1242; Grünhagen: Reg. Slez. I. č. 687; Srovnaj Grotefend: Schles. Zeitschrift. XI. 30; Patschovsky: Die Kirche des ehemaligen Klosters Grüssau, str. 44.

⁶⁾ Sommersberg: Script. rer. Silesiarum II. 862; Emler: Reg. II. č. 11.

⁷⁾ Potoků nemohu přesně umístiti, neboť neznám krajiny.

nad Labem probošt Martin,¹⁾ r. 1436 volil středského probošta opatem probošt Jan Sptyihněv.²⁾

Proboštví ve Středě, trvající při špitále místním, založeném (podle slov legendy) od sv. Hedviky (r. 1239 je potvrzena existence špitálu listinně),³⁾ kteréž se stalo po záhubě Opatovic útlukem opatů, dostalo se pod jich svrchovanost nejpozději. V červenci 1348 daroval — jak už zmíněno — Karel IV. opatovickým podací v Kanthu a Fürstenau.⁴⁾ Mimo ně nabyly Opatovice, neznámo kdy, i kanovnického místa u Sv. hrobu v Lehnici. Trojí toto právo postoupili dne 15. listopadu 1349 biskupu vratislavskému výměnou za proboštví středské, kamž dosud biskup dosazoval kněze světské.⁵⁾

Prvním proboštem benediktinským byl Česlav, jenž r. 1350 vedl spor o majetek svého obročí s farářem ve Wahren; fara ve Wahren byla také pod patronátem opatovským, tuším již tenkrát, ač jistý doklad jest až z r. 1421.⁶⁾ R. 1366 při uzavření bratrstva s biskupem litomyšlským se účastnil i probošt středský Hříčko.⁷⁾ R. 1386 papež Urban VI. žádal arcibiskupa pražského, aby zkoumal, stala-li se výměna středská za ona tři práva způsobem platným. Té doby — r. 1386 — měli prý opatovičtí Středu již 34 let; zvídáme tu, že v proboštví mělo dlíti stále 9 mnichů.⁸⁾ V r. 1403 se připomíná probošt František,⁹⁾ r. 1416 při volbě opatské Oneš,⁷⁾ r. 1420 probošt František II.¹⁰⁾ Ten r. 1421 hájí před papežem Martinem V. podacího práva opatova k faře ve Wahren, kamž opat právě byl dosadil kněze Vincence Kumeisu; proti čemuž se opíral kaplan papežský Bartoloměj Ginschardi.¹¹⁾ Tehdá se byl již do Středy uchýlil sám opat Jan se zbytkem spolubratří. R. 1424 se připomíná probošt Petr,¹²⁾ kterýž pak trval v proboštví ještě r. 1436,¹³⁾ kdy svolal, jako nejstarší člen rozpadlého konventu opato-

¹⁾ Lib. conf. VII. 188.

²⁾ Ibid. VIII.—X. 257.

³⁾ Grünhagen: Reg. z. Gesch. Schl. I. 532; Stenzel (Script. rer. sil. II. 32 pozn.) praví, že je listinně potvrzeno již r. 1234. Nenašla jsem však tohoto data.

⁴⁾ Huber: Reg. Imp. 6532. Kanth, městečko jihových. od Středy, Fürstenau, ves jihozáp. od Kanthu.

⁵⁾ Toto mínění oprám o slova P. P. Kindlera v Gesch. der Stadt Neumarkt, Breslau 1903, který cituje listinu str. 192 (Diözesanarchiv ve Vratislavi M. M. 8), v níž stvrzena je směna tato.

⁶⁾ Kindler I. c. 192-3.

⁷⁾ Berghauer: Proto-martyr I. 269.

⁸⁾ Kindler I. c. 192.

⁹⁾ Kindler (str. 193) soudí, že František z r. 1403 a František r. 1420 jsou táž osoba. Přehlédl však — jako vůbec si nevšímal českých pramenů — listinu o volbě v Hradci Král. r. 1416. Existence Onešova nutí rozlišovati Františka I. a Františka II.

¹⁰⁾ Lib. conf. VII. 188.

¹¹⁾ Kindler I. c. 194.

¹²⁾ Ibidem.

¹³⁾ Kindler I. c. 195.

vického pozůstalý sbor — celkem jen čtyřčlenný — do Středy k volbě po smrti opata Jana. Byl tu pak sám jednomyslně zvolen opatem. Tak spojeno opatství opatovické s proboštvím ve Středě. Odtud se počíná řada opatů-proboštů: 1441—1446 se jmenuje Jan,¹⁾ 1453—1480 Jiří,²⁾ 1482—1503 Jakub,³⁾ 1516 Vavřinec,⁴⁾ 1518 Řehoř Schwarz,⁴⁾ 1522—1535 Řehoř Rüdiger.⁵⁾ jako poslední titulární opat slavného kdysi kláštera. Dne 31. prosince 1535 potvrdil vratislavský biskup Jakub, že není již žádného z mnichů opatovických. Proboštví si přisvojilo nejdříve město Středa, ale již r. 1537 je biskup vratislavský jeho pánem, nevíme, kterou cestou. Zboží proboštské — vsi Polkendorf a Dompropst — přivlastnil si biskup už prve, jako osiřelé zboží církevní své diecese.⁶⁾

* * *

O finančních poměrech kláštera a jeho hospodářství nelze psáti, ježto se dochovalo jen maličko zmínek.

Desátku papežského z opatovických far platila nejvíc osická 18 gr.; dřítecká, kunětická a ždánická po 15 gr.; sv. Petr na podhradí hradeckém, fara rosická, živanská a bohanecká po 12 gr.; stěžerská 6 gr.; čistecká 4 gr. a v Kalné 3 gr. Přelouč a Stolany nejsou uvedeny.⁷⁾ Klášter sám platil něco přes 9 kop. Ne vždy stejně. R. 1352 9 kop 30 gr.; 1367 19 kop; 1369 9 kop 31 gr.; 1384 15 kop; 1885 9 kop 30 gr.; 1399 neznáme výši desátku; 1405 9 kop 30 gr. Desátky r. 1367 1384 a 1399 byly celoroční, ostatní půlletní. V placení desátku se však dostalo mnichům úlevy přímo z Říma. R. 1406 syndik klášterní — byl jím tehdy Jakoubek z Krnova — protestoval u konsistoře proti mínění,⁸⁾ že by opatovští musili platiti desátky papežské a poukázal k tomu, že vzhledem k exempcím, kterých se dostalo klášteru r. 1397⁹⁾ a opět r. 1404,¹⁰⁾ klášter Opatovský zaplatil 6 kop gr. desátku papežského ne z nutnosti nebo povinnosti, ale z dobré své vůle.

Výši berně královské známe; u kláštera sama činila r. 1398

¹⁾ Lib. conf. VIII.—X. 257. Kindler uvádí ovšem k r. 1435 proboštem Jana, jenž má t. r. spory jakés o desátky. Ale pak by byli ve Středě dva Petrové po sobě a probošt i opat Jan současně zastížení smrtí. Patrně Jan r. 1435 je opat. Bohužel, nelze Kindlerovy doklady kontrolovat.

²⁾ až ⁷⁾ viz Kindler 96—104. Poněvadž nemohu se přesvědčiti o žádném z těchto údajů, cituji je pouze. V knize Kindlerově se najde více o vlastním proboštví. Opat Rüdiger r. 1522 jest uveden v zápisu desk zemských, kde jméno jeho zní Rydkéř.

⁸⁾ Kindler str. 204.

⁹⁾ Tomek: Registra desátků papežských, 1873.

¹⁰⁾ Tadra: Akta V. 97.

200 kop grošů. Ale tuto berni královskou Opatovice, jak dotčeno, neplatily.

Jak se žilo na farách, dovedeme si představití na př. podle úmluvy uzavřené r. 1402 ve Dřítči, o níž viz napřed. Byla to větší či menší hospodářství. I klášter byl hospodářským centrem kraje. U něho byla hospodářská stavení, mezi nimi dva mlýny;¹⁾ nedaleko Březhradu byl třetí a pak ještě několik. Jeden z nich, u Žehuně ležící, nezůstal opatovským. V některých obcích byly krčmy, z nich také plynul užitek Opatovicům.²⁾ Rovněž z řek, především z Labe.³⁾ Labe bylo možno překročiti po mostech nebo převozech, z nichž se vybíraly poplatky; odtud nesl požitky i rybolov, zejména lososů. V starých vysušených jeho korytech a po březích, kde nebylo křovisk a lesů, táhly se louky. Z lesů, jež sloužily dřívím i honitbou, se jmenuje r. 1372 Trávník, u dnešní vsi téhož jména, r. 1465 Křivec u Roudničky a r. 1460 Dehetník, snad spojený s Trávníkem. Největší plocha byla pokryta poli, která nesla největší užitek.

Který byl příjem kláštera, nelze pověděti podrobněji, jen zhruba a dohadem. V listinách papežských roční stálý jeho příjem ve stol. 14. je uváděn sumou 300 hřiven zlatých. Tuším však, že roční skutečný příjem klášterní přesahoval tento stálý důchod kolikrát.⁴⁾

Uniká-li pátravému hledu našemu hospodaření klášterní, tolik aspoň je zjevno, že hlavním jeho dílem od počátku do konce bylo zemědělství polní, jež namnoze ještě předcházela veliká práce kolonisační a meliorační, především odvodnění bažinaté a zaplavané půdy struhami a rybníky. V tom ovšem vodní hospodářství pánů z Pernštejna v 15. a 16. stol. počátky klášterní velkolepě překonalo, ale prvé díky za výsledky části »zlatého prutu« náleží také tiché a zapomenuté práci benediktinské.

¹⁾ R. 1392 slul jeden z mlynářů opatovických Ondřej.

²⁾ R. 1402 byl krčmářem ve Dřítči Havel.

³⁾ Z řek patřily Opatovicům Labe, v neznámé rozloze toku: patrně od Opatovic až za Přelouč, po celou dobu trvání kláštera. R. 1086 je uvedena Trstenice-Loučná od Roztok (Sezemice) po Prachovice a příjem z mostů na Moravě: v Pravlově, Znojmě, Hrádku a na Oslavě. Tyto jsou potvrzeny i r. 1351. Jinak ještě drobné potůčky a říčky u jednotlivých osad. To potvrzeno máme u osad Benátek, Máslojed, Račic a Habřiny, kde patrně i část řeky Bystřice byla opatovská. Již bylo řečeno, jak r. 1380 porušil Petr, nájemník fary v Chlumci nad Cidlinou, právo honitby, uhoniv kdesi na Labi jelena. Honitba v těch místech patřila opatovským a Petr musil doznati svou chybu a opatovi podle soudního výroku konsistoře pražské zadostučiniti. (Tadra Soudní akta II. str. 60.)

⁴⁾ Vodítkem, jaké byly příjmy klášterů je nám urbář perňštejnský, založený po r. 1494. Peněžítý zisk — čísla nutno bráti přibližně, neboť mezi dobou kláštera a dobou pánů z Pernštejna leží více než půl století, jehož valná část je zabrána bouřemi husitskými — z pády obcí někdy klášteru patřících — ač nutno ještě připustiti nemalé změny držebné — dobíhá téměř 1200 kop grošů českých, zisk v naturalích přes 1000 korců obilí, 1200 slepic, kuřat a hus, téměř 60 kop vajec, počet robotních dní počátkem stol. 16. okrouhle 2200, v nichž není započtena povinnost osadníků při honech a v lesích.

VI.

ŽIVOT V KLÁŠTEŘE.

Jaké byly asi vnitřní děje v klášteře Opatovickém? Těžko dáti odpověď. Tápeme ve tmách. Jistoty nenabudeme. Často nutno se uchýliti k obdobě odjinud.

Počet bratří klášterních určitě stanoviti nelze. R. 1366 jest osob v konventu patnáct, mezi nimi i tři proboštové venkovští.¹⁾ Ale všichni mají zároveň nějakou funkci; soudím tedy, že těchto jmenovaných 15 členů není úplným konventem. R. 1416 (na rozhraní 1415 a 1416) bylo přítomno při volbě opatově 20 mnichů,²⁾ z nich čtyři přespolní proboštové, šest farářů klášterních, tři funkcionáři v klášteře, sedm nemajících úkolů. Ale i toto shromáždění jsou jen mniši duchovní, nikoli konvrši laici; byl tedy sbor početnější. Z konvršů jménem známe jediného Bohuňka r. 1392.³⁾ Kolik jich bývalo v klášteře, nevíme ani zdaleka; jen o proboštvství vrchlabském slyšíme r. 1348, že tam vedle pěti mnichů měli býti i dva konvrši.⁴⁾

V čele konventu stál ovšem opat. Jeho zástupcem byl převor, mající první místo v konventu; byl-li vzdálen nebo chorý, zastupoval jej podpřevor. O hospodářství v klášteře se staral hospodář a probošt klášterní, o věci kostelní kustos, o dvory klášterní správce dvorů, o zpěv kantor, o sklepy sklepník, o dům hostinný špitálník; nemocnici řídil infirmář, o oděv dbal šatný, finanční hospodářství spravoval komorník.⁵⁾

Nejúplnější je posloupanost opatů: Ondřej (1086—1107?), Sulislav (1107?—24. XI. 1127), Blažej (3. VI. 1128—9. II. 1146), Mysloch (1148—5. X. 1163?), Konrád (1227—1229), Ondřej II. (1239—1242), Bohumil (1271)⁶⁾, Časta (1289),

¹⁾ Berghauer: Proto-martyr I. str. 209.

²⁾ Lib. conf. VII. 188.

³⁾ Podepsal jako svědek žádost Mariana z Býště o provisi na beneficium na panství opatovickém; opis vyd. ústavu z arch. kap. pražské ze dne 17. května 1392.

⁴⁾ Mon. Vat. I. 1136.

⁵⁾ Všecky tyto funkce jsou obsazeny r. 1366 jmenovitě známými osobami.

⁶⁾ R. 1277 jmenuje wokounovský kompilátor Neplachův opata Zdislava, prý rodu ze Zvířetic.

Konrád II. (1303),¹⁾ Hroznata z Lipoltic (— 11. II. 1348), Neplach (11. II. 1348—16. XI. 1371), Jan z Orle (2. X. 1371 — 16. XI. 1389), Petr Lazur (26. III. 1389—18. XII. 1415), Jan II. (27. I. 1416—jaro 1436), Petr (31. III. 1436—), Jan III. (1441—1446), Jiří (1453—1480), Jakub Rottman (1482—1503), Vavřinec (1516), Řehoř Schwarz (1518), Řehoř Rüdiger (Rydkář, 1522—1535).

Převor byl v klášteře jistě, jako ostatní hlavní hodnostáři opatovští, od počátku. Ale znám je teprve Dobromil²⁾ ve dvacátých letech stol. 14. R. 1347 se jmenuje převor Martin, syn Jiljího. Pro něho žádal 22. srpna t. r. opat o absoliuci, kdyby smrt mu nastávala, a téhož dne byla absoliuce Martinovi udělena.³⁾ Jest asi týmž »správcem« Martinem, strýcem opata Neplacha, na jehož popud počal Neplach psátí svou kroniku a jemuž ji předložil k posouzení. R. 1366 je převorem opět Martin, buď týž, nebo nástupce jeho téhož jména.⁴⁾ Zastupuje opata Neplacha při směně farářů v Živanicích r. 1367⁵⁾ a ještě r. 1373 se objevuje jako svědek.⁶⁾ R. 1375 přichází jiný převor, bratr Vilém,⁷⁾ snad týž, který r. 1366 byl infirmářem. Volbu opata Petra Lazura řídil r. 1389 převor Heřman,⁸⁾ volbu opata Jana r. 1416⁹⁾ převor Věněk, který se připomíná r. 1392 jako kaplan opatův¹⁰⁾ a ještě r. 1420 jest v úřadě převorském.

Podpřevor r. 1366 se jmenuje Mikuláš, r. 1416 Jan, který trval ve své funkci i r. 1420.

Proboštem v Opatovicích je ve dvacátých letech stol. 14. Mikuláš; v době, kdy počínal opat Neplach svou kroniku (kolem 1360), Petr, jemuž Neplach kroniku tu předložil k posouzení; r. 1366 Předbor z Dobřenic; r. 1367 dostává od Urbana V. plnou absoliuci z hříchů, kdyby smrt mu nastávala.¹¹⁾ R. 1371 se uvádí proboštem klášterním Matěj Hýček, studující theologie, titulární kaplan papeže Řehoře XI. R. 1379 měl zmíněný již spor s opatem o proboštsví vrchlabské, byv snad zbaven hodností ve

¹⁾ Po opatu Konrádovi formulář Jana z Dražic (1301—1343) jmenuje opatem mnicha Ar. (Arnestus, Arnoldus?), po němž byl zvolen C. (Conradus?), kterýž však, ani nenastoupiv, vůlí arcibiskupovou byl ihned vystřídán jiným, snad již Hroznatou z Lipoltic.

²⁾ Zápis na listu 149^a v rkpu. A. G. O.

³⁾ Mon. Vat. I. 913 a 916.

⁴⁾ Berghauer: Proto-martyr I. 269.

⁵⁾ Lib. conf. I. 87.

⁶⁾ Tadra: Akta I. 67.

⁷⁾ Lib. erect. I. 211.

⁸⁾ Lib. conf. III.—IV. 208.

⁹⁾ Lib. conf. VII. 188.

¹⁰⁾ Opis vyd. úst. hist.

¹¹⁾ Mon. Vat. III. č. 855.

vlastním klášteře.¹⁾ R. 1406 platil desátek papežský za klášter Opatovický probošt Jan.²⁾ R. 1416 byl proboštem bratr Chval.

Kantora v dvacátých letech 14. stol. plným jménem neznáme. Počínalo se B. Pak se setkáváme v této funkci s Václavem, připomínaným poprvé r. 1366, který však i r. 1375 a 1389 byl na svém místě.³⁾ Sklepníkem r. 1366 se zove Matěj, patrně z Ostrova, jemuž r. 1367 svědčí absoliuce papežova.⁴⁾ R. 1375 je jím Mikuláš, jenž r. 1376 svědčí odkazu rytíře Střízka ze Skalice, učiněnému farářii kunětickému.⁵⁾ Kustoda známe jediného, bratra Tomáše, r. 1366 a 1375 v konventu vystupujícího.⁶⁾ Taktéž jediného špitálního, kterým se jmenuje mnich Neplach ze Sodražic⁷⁾ r. 1366 a 1367, kdy se i jemu dostalo absoliuce.⁸⁾ Komorníkem byl Jan z Brloha (okolo 1360), jenž také náležel k bratřím, kdož přiměli Neplacha k spisování; r. 1367 obdržel absoliuci papežskou, jako i hospodář Martin z Dohalic.⁹⁾ Šatného nalezneme jen r. 1366, bratra Petra.

Z mnichů kláštera Opatovického nejdříve slyšíme jmenovati bratra Jaroslava v polovici XIV. stol., který získal a přinesl do kláštera 13 knih.¹⁰⁾ R. 1347 se jmenuje Bohuslav z Dašic; tohož roku měl býti uveden opatem podlažickým do konventu opatovického, jako jeho plnoprávný člen.¹¹⁾ R. 1367 dostává se absoliuce mnichu Janovi.¹²⁾ R. 1368 se vyskytuje mezi mnichy opatovickými Petr, syn Jana z Ohnišťan[?], který svého času opustil klášter i řeholi a nyní se kajícím vrací pod přímluvou kurie¹³⁾ a r. 1375 jiný Petr z Úhošťan[?], který ukradl peníze klášterní, po svém pokání a podle svého přání má býti uveden zpět do kláštera.¹⁴⁾

R. 1386 a 1389 Václav řeč. Ščeně,¹⁵⁾ r. 1389 Oneš, snad týž, který r. 1400 jmenován byl proboštem wahlstatským,¹⁶⁾

¹⁾ Opisy zemsk. arch. z reg. Vat. a Tadra: Akta I. 369

²⁾ Tadra: Akta V. 97.

³⁾ Lib. erect. I. 211 a III. — IV. 208.

⁴⁾ Mon. Vat. III. 843.

⁵⁾ Lib. erect. I. 211 a Tadra: Akta I. 177.

⁶⁾ Berghauer l. c. a Lib. erect. I. 211.

⁷⁾ Takto psáno; snad míněny Sendražice.

⁸⁾ Berghauer l. c. a přepisy zemsk. arch.

⁹⁾ Ibidem. Mon. Vat. III. 846.

¹⁰⁾ Viz katalog knihovny opatovické. přivázaný k Biblia regia v klášteře Tepelském, sign. IV. G. 6.

¹¹⁾ Mon. Vat. I. 913 a 914.

¹²⁾ Mon. Vat. III. č. 831.

¹³⁾ Mon. Vat. III. č. 941. Jméno psáno de Hlinystyan, ale obec toho jména neexistuje.

¹⁴⁾ Opis zemsk. arch. z reg. Vat. Greg. XI. a. V; psáno de Ohamchan.

¹⁵⁾ Arch. kap. u sv. Víta: lib. erect. X. a XI. 67 (X. H 6) a Lib. conf. III.—IV. 208.

¹⁶⁾ Lib. conf. III.—IV. 208 a Mon. Vat. V. 1586.

1397 Vilém ze Zásruk,¹⁾ 1399 Václav Šimonův,²⁾ jenž toho roku přijat mezi kaplany papežské, r. 1403 Držek a František z Kolína.³⁾ R. 1404 mnich opatovický Markvart byl presentován s jiným knězem na faru v Babicích. Ze sporu, který vznikl dvojí presentací vyšel Markvart jako skutečný držitel fary babické.⁴⁾ R. 1416 při stvrzení volby opata Jana jmenování jsou mniši Mikuláš, Albert, Václav Bavůrek, Jan Čapský, Václav Pecka, Jan Petrovec.⁵⁾ Poslední z mnichů opatovických, o němž zvidáme, slul Hašek a r. 1423 dostalo se mu fary ve Strojeticích; r. 1425 na přimluvu převora a některých mnichů z kláštera Vilémovského obdržel provisi od Martina V.⁶⁾

Mnichem klášterním výslovně je uveden Lev, syn Heřmana de Baylicz, r. 1348 již jmenovaný probošt vrchlabský.⁷⁾

Z kněží mimo klášter se r. 1383 připomíná familiaris opatův, Čéč, který byl přítomen směně farářů v Robčicích a Chocni.⁸⁾ Vedle kaplana opatova Věňka, již uvedeného, jenž se později stal převorem, se objevuje kaplanem opatovým Vavřinec, kněz v Sendražicích. Ten odváděl r. 1356 a 1357⁹⁾ za Neplacha u kurie poplatky opatské při visitacích »ad limina apostolorum«, které Neplach vykonal tehdy jeho prostřednictvím. Jiný kaplan opatův, kněz Hroch, syn Spytihněvův, z rodu vládyk z Kosic, byl r. 1363 dosazen na faru v Dobřenicích.¹⁰⁾ R. 1365 sám se Sulkem z Kosic, snad bratrem svým, podává kněze do Lhoty¹¹⁾ u Bydžova, kde Kosičtí měli podíl podacího, rovněž pak r. 1370.¹²⁾ R. 1367 svědčí Střízkovi z Koloděj,¹³⁾ r. 1379 jest přítomen resignací plebána velišského.¹⁴⁾ Tehdy byl patrně dosud farářem v Dobřenicích. Ale r. 1381 se fary dobřenské vzdal. R. 1385 se zove jen knězem z Opatovic;¹⁵⁾ měl toho léta spor s Petrem, knězem v Chlumci¹⁶⁾, snad týmž, který r. 1380 uhonil opatovským jelena na Labi. R. 1384 a 1385 kladl desátky papežské za klášter Opa-

¹⁾ Mon. Vat. V. 1098.

²⁾ Mon. Vat. V. 1409.

³⁾ Mon. Vat. V. 2084 a 2085.

⁴⁾ Lib. conf. VI. 125.

⁵⁾ Lib. conf. VII. 188.

⁶⁾ Lib. conf. VIII.—X. 37 a Eubel: Provisionen—Mit. XV. str. 239. Mnichem opatovickým mohl býti i Hostibor, v druhé pol. XIV. stol. majetník »Rozmluvy panny Marie a sv. Anselma,« ač-li tak můžeme z ukončení této rozmluvy souditi. Viz Patera: Opatovické zbytky, Č. Č. M. 1890, str. 131—202.

⁷⁾ Mon. Vat. I. 1136. — Proboštové i faráři v druhé pol. 14. věku byli všichni plnoprávními členy konventu.

⁸⁾ Tadra: Akta II. 236.

⁹⁾ Mon. Vat. II. 429 a 691.

¹⁰⁾ Lib. conf. I., 7.

¹¹⁾ Ibid. I., 71.

¹²⁾ Ibid. II. 29.

¹³⁾ Tadra: Akta I. 177.

¹⁴⁾ Ibid. I. 373.

¹⁵⁾ Ibid. II. 316.

tovecký.¹⁾ R. 1390 zaplatil za opata Petra Lazura splátku taxy za potvrzení v opatství,²⁾ patrně isa sám tehdy v Římě. Toho času však už byl oltářníkem kostela pražského.

Více členů klášterních neznáme.³⁾ Vidíme, že jména jejich nesvědčí pro konvent výhradně šlechtický, jak se mylně psalo. Z opatů patřili šlechtě a to vládycké Hroznata z Lipoltic a Jan z Orle. Ostatní jsou původu nešlechtického. Z 39 jmenů známých mnichů osm je s přídomkem: Předbor z Dobřenic, Martin z Dohalic, Matěj z Ostrova, Neplach ze Sodražic [?], Jan z Brloha, Petr z Ohnišťan [?], Petr z Úhošťan [?], Vilém ze Zásruk. I tito jsou jen z nižší šlechty. Vyšší šlechtě by patřil jediný člen konventu, opat Zdislav ze Zvířetic, kdyby jeho existence nespočívala jen na wokounovském textu Neplacha, a nebyla tedy nejméně pochybná.

Cizinců v klášteře Opatovickém nebylo. Jména mnichů i opatů jsou většinou česká, neb utvořená z latinských. Z německých slyšíme pouze dvakrát jméno Konráda a Viléma, jednou Heřmana a Alberta. Poslední opatové ve Středě byli patrně Němci (Řehoř Schwarz, Jakub Rottman, Řehoř Rüdiger).

* * *

Původní stavba kláštera byla dřevěná. R. 1152 počali s důkladnou stavbou, patrně kamennou,⁴⁾ především kostela, která byla r. 1163 dokončena.⁵⁾ Toho roku 10. srpna kostel Opatovického kláštera byl vysvěcen. Přestavbu podnikl opat Mysloch, byv patrně k ní povzbuzen svou cestou do Clugny. Dokonána byla za vydatné pomoci okolního obyvatelstva. Kostel byl románský, trojlodní, měl dvojí, spodní a vrchní, chor i kryptu. Hlavní oltář v dolejšímu choru zasvěcen byl patronu klášternímu sv. Vavřinci, hoření sv. Michalu. Tato stavba se dočkala v pozdějších letech ne-li nové přestavby, jistě značných změn. Nevíme však, kdy. Jen zlomky, ostatně chudé, které se našly na klášterišti tomu svědčí. Stavba, druhá časově, která změnila románský ráz chrámu klášter-

¹⁾ Tomek: Registra desátků papežských.

²⁾ Mon. Vat. V. 323.

³⁾ Flajšhans v čl. Klaret, Listy filol. 1923 str. 232—244 vyslovil domněnku, že členem Opatovického kláštera jest i Claretus de Solencia, pražský mistr theologie, řádový mnich, po vůli Karla IV. pisatel několika velkých prací slovníkových. Možnost tato není vyloučena, ač Klaret v dosud známých spisech poukazuje na svůj vztah ke klášteru jen tím, že jmenuje opata opatovického a zná hojně míst kolem Opatovic. Ta mohl ovšem znáti, isa rodák chlumecký, také opata Neplacha mohl poznati na dvoře Karla IV. Ale mohl také býti mnichem opatovickým, kterého Neplach s sebou ke dvoru vzal a Karlovi IV. doporučil. Bližší zodpovězení nadhozené domněnky není dnes možné.

⁴⁾ A. G. O k r. 1148, F. R. B. II. 399.

⁵⁾ A. G. O k r. 1163, F. R. B. II. 400.

ního v ráz doby přechodní, se udála patrně v druhé polovici stol. XIII.¹⁾ Dnes není z kláštera, kromě skrovných několika zbytků základových na vlastním měštišti, ničeho.²⁾

Více se zachovalo z písemnictví, pěstovaného ve zdech kláštera Opatovického. Ve XII. stol. přinesli s sebou mnichové benediktini z kláštera Hradištského své Annály, které pak byly v letech 1163—1167 v Opatovicích v nynější své podobě dokončeny.³⁾ Ve XII. stol. dal si patrně některý opat pro sebe sestavit sbírky kázání a přijav do celku některé jiné spisy (De

¹⁾ Z výzdoby klášterní je zachován rom. sloupek (v mus. hradec), dále hlavice sloupu, zlomek oblouku okenního a římsy, z přechodní doby. Ale rúžice okenní v pardubském museu a sloup v mlýnici Starého mlýna v Opatovicích n/L, který byl zničen při velkém ohni r. 1914, jsou slohu gotického, tuším však, že ani ony nevylučují pro druhou přestavbu možnost data poloviny stol. XIII., čemuž svědčí i tradice, vypravující o gotických dveřích sakristie v Opatovicích a gotickém zámku dveřním na věži vřestarské.

²⁾ Materiál stavební je rozebrán a rozvezen; bylo ho užito — podle tradice — na některé stavby okolní (zámek v Libčanech, hostinec Šanderův v Opatovicích). Vlastní klášteriště je zastavěno z části mlýnem p. J. Morávka, villou jeho a domy pp. Slavíka a Pleskota. Pod stavbami snad by se daly zjistiti některé základy, jako na volných plochách. Tak u dřevěného mostu přes náhon mlýnský byly nalezeny zbytky rúžic a jiných ozdobných zlomků (jedna z rúžic je v museu pardubském). Poněvadž pak odtud lze směrem západním sledovat zeď (druhé nelze stopovat), je pravděpodobno, že zde stál kostel klášterní, presbyterii k východu obrácen. Od něho na sever vybíhá silná zeď (základy jsou položeny v náhonu). Jiná jde od ohbí náhonu od ní na západ v pravém úhlu přes pozemek Pleskotův k domku Slavíkovu na okraji dosti hlubokého příkopu. Jiná zeď opět prostupuje zahradu Pleskotovu od cesty, ke mlýnu vedoucí, podle staré chalupy as do polovice její délky. Jinak nelze nic stanovit. Celá půda městiště je hojně prostoupena rumem a maltou, jen na dnešní zahradě Pleskotově je půda černá, kyprá, bez malty i všelijakých úlomků, takže dává tušiti, že zde byl as klášterní sad. Pod villou Morávkovou byly hrobky, dále na dvoře Pleskotově, pod novým jeho domkem i stodolou hojně kosti, které se tam ještě naleznou. Na druhé straně dnešního mlýnského náhonu byly haltýře (lid dosud říká »na haltýřích«), dále odtud při Doležalově jezírku, bývalém labském rameni, stála jakási budova (nalézají se tam cihly »klášterky«, vykopány byly dvě velké kamenné krychle a na jednom místě patrna je zeď, jejíž kamenná stavba na koncích je promíšena ohořelými kusy dřev) — patrně druhý mlýn klášterní, nebo snad původní chata převosníkova. Z výzdoby klášterní vedle výše uvedených úlomků ve starších nálezích byl okenní prut a kroužky tabulek; p. Pleskot našel mosaikovou dlaždicí. Hojně se nacházejí na městišti cihly pálené, vyšší a širší, ale kratší, než dnešní, na jedné ploché straně o několika žlábcích jeden vedle druhého, některé se znaménkem psi stopy. I kurky střeš se tu nalézají.

Dnešní kostel opatovický přistavěn byl k původní kapli snad až po válkách husitských; byl-li stavěn před nimi, pak jistě prodělal nějaký otřes a byl přestavěn. Věž jeho, podobná věži ždánické, všestarské a stolanské, je vyzděna až do vrchu čtyřbokého jehlance (který tvoří vrchní její část) cihlami, jaké nacházíme na klášterišti. Do dlažby síňky kostelní byl uložen náhrobní kámen kteréhosi opata, na němž ještě Král (Průvodce po biskupství královéhradeckém) přečetl z okrajního nápisu: A. D. M. CCC. XII. . . VI. . . W noci — a poznal ve středu kamene zbytek hole opatské.

³⁾ Viz exkurs na str. 83.

sacerdotibus, Liber Jone prophete, Canon penitentialis), dal původ kodexu, který byl pokládán, asi podle přípisku na pergamenovém lístku přivázaném vpředu¹⁾, za majetek neb dílo některého českého biskupa. Ale podle poznámky na okraji první stránky »de opatowiz« náležel klášteru. Odtud i jméno sbírky: Homiliář opatovický.²⁾

V rukopisu nejzajímavější jsou staročeské glossy, kterými jsou provázena některá slova latinského textu. Ani zmínky textu o pověrách, věštách, vlkodlacích a zpěvech pohanských, proti nimž se kázání na některých místech obrací, nejsou bez zajímavosti a ceny.

Ani druhá polovice stol. XIII. neminula v klášteře Opatovickém bez literární práce, ač-li vznikala tenkrát ztracená kronika opatovská, o níž ve své předmluvě mluví Dalimil a která se ozývá u Neplacha.³⁾ Opat Neplach napsal pak druhou kroniku opatovickou pod názvem *S u m m u l a c h r o n i c a e t a m r o m a n a e q u a m b o h e m i c a e* v letech 1355—1362. Na poč. XV. stol. byl Opatovický klášter majitelem rukopisu Štítného Knih učení křesťanského,⁴⁾ který byl opsán tou dobou, jak písmo svědčí.

Spisy tyto nebyly ovšem jediným knižním majetkem opatovských. Měli v bibliotéce především knihy nábožného obsahu; smíme však i připouštět, že nechybělo klášteru ani knih historických. Mohly být ovšem vypůjčeny. Jiné, přinesené odjinud, zůstaly v klášteře. Toho doklad máme v jediné stránce katalogu knihovny opatovické, která se nám dochovala a dává nám nahlédnouti v obsah knihovny. Zlomkem seznamu je pergamenový list, popsaný po jedné straně písmem z poloviny stol. XIV. přivázaný k Biblia regia, r. 1572 tištěné v Antverpách a nacházející se v knihovně kláštera v Teplé.⁵⁾ Podle poznámky na první

¹⁾ Písmo stol. XV.: auctor operis huius fuit episcopus.

²⁾ Latinský text Homiliáře vydal Hecht (s úvodem Schulteho) pod názvem: *Das Homiliar des Bischofs von Prag. saec. XII. v Beiträge zur Gesch. Böh. Abt. I. Quellensammlung I.*

České glossy vydal A. Patera, Staročeské glossy XIII. stol. v t. zv. *Homiliář opatovický*, Č. Č. M. 1880, 109; Viz i Truhlář: *Přehled rukopisných cimelií bibl. klementinské*, Věst. čes. akad. X. 345, i Novotný: *Čes. děj. I.* 334 pozn. 2, 292, 743. Rkp. se nalézá v knihovně university Karlovy sign. III. F. 6.

³⁾ Vše, co mohu o této »kronice« pověděti, připojila jsem ke svému pokusu o kritiku Neplachovy kroniky. Viz exkurs.

⁴⁾ Později byl rkp. tento majetkem p. Červinky, známého sběratele rkpů v Pardubicích, nyní se nachází v Národním museu pod sign. III. B. 7. — Viz i Stárek: *Rkp. opatovický*, Č. Č. M. 1841 str. 317.

⁵⁾ Sign. v Teplé IV. G. 6. Levý okraj listu (rozměrů nestejných: hořeni str. 27·06 cm, doleni 27·08 cm, pravá 40·06 cm, levá 40 cm) byl přehnut a propichán, patrně při vsívání do Biblia regia, nebo při prvotní vazbě. Mezi čtyřmi svislými čarami, tvořícími dva sloupce, je 36 čar vodorovných, 16 řádků v druhém sloupci je prázdno, ostatní jsou popsány. Na oněch

řádce indexu (Nota, quod subnotati libri sunt Opatowicensis monasterii) a jména opata Myslocha a Hroznaty, patří katalog tento bývalé knihovně opatovické. Zní pak do slova:

- Nota, quod subnotati libri sunt Opatowicensis monasterii.
 In primis duo volumina Bible.
 Item duo passionalia.
 Item maior expositio Heruegii super Ysaïam prophetam.¹⁾
 Item brevilôquium Jeronimi super psalterium.²⁾
 Item expositio psalterii Gregorii et aliorum sanctorum patrum.³⁾
 Item duo volumina moralium Gregorii³⁾ super Job.
 Item maior expositio Gregorii omeliarum super Ezechielem.³⁾
 Item tractatus Bede⁴⁾ super evangelia Marci et Johannis.
 Item tria evangelia glosata in uno volumine.
 Item expositio Henrici super omelias dominicarum.⁵⁾
 Item expositio Hymonis super Apokalypsim.⁶⁾
 Item liber dyalogorum Gregorii.³⁾
 Item liber Gregorii Nazazeni de Barlam et Josaphat.⁷⁾
 Item regula canonicorum, et legenda Alexandri in eadem continentur.⁸⁾
 Item exposiciones omeliarum de tempore quadragesimali.
 Item expositio super librum Genesis.
 Item exposiciones epistolarum Smaragdi abbatis.
 Item liber de octo beatitudinibus.⁹⁾
 Item sermones Petri doctoris.
 Item sermones antiqui cuiusdam doctoris.
 Item sermones pape Innocencii quarti.
 Item liber scintillarum.
 Item expositio Cassiodori super quosdam psalmos.
 Item duo volumina Aurore.

prázdných řádcích je dvakrát začato: jednou čteme tam »Hospod«. — Poznámka bezvýznamná je i pod prvním sloupcem i na druhé straně listu. Na prvé řádce velmi těžko čitelná, silně rozmazána je věta: Nota, quod subnotati libri sunt Opatowicensis monasterii. —

Index knihovny vydal Ungar v článku: Versuch einer Geschichte der Bibliotheken in Böhmen, Abhandl. d. b. Ges. 1785—86, str. 237, jako katalog knihovny kláštera Tepelského v opisu tepelského kanovníka Prunzera, bez poznámky na prvé řádce a s chybami. Mění, že jde o Opatovický klášter vyslovil již Ott (v Beiträge zur Rezeptionsgeschichte, Leipzig 1879 str. 94. pozn. 1a) a o věci se zmínil i Tadra (Kanceláře a pisari, Rozpravy čes. akad. tř. I. roč. I., č. 2.).

- ¹⁾ Hervé z Deols (Výklad na Isaiáše v 8 knihách).
²⁾ Sv. Jeronym —
³⁾ Řehoř I. — Libri IV dialogorum.
⁴⁾ Beda Venerabilis.
⁵⁾ Henricus z Clairvaux (?)
⁶⁾ Haymo, biskup halberstadský.
⁷⁾ Řehoř, biskup nazianský, otec církevní.
⁸⁾ Pod tímto svazkem skrývá se patrně kodex annálů hradištsko-opat., které jsou svázány s regulí a historií Alexandrovou v jedno.
⁹⁾ Tractatus de octo beatitudinibus Bernardi Claraevallensis.

Item expositio cuiusdam antiqui doctoris super ewangelium Mathei.

Item liber Alchwini de trinitate¹⁾ et Augustinus²⁾ ad amicum in eadem.

Item liber Hugonis³⁾ de sacramentis.

Item duo libri vitas patrum et liber Theonas.

Item liber dyalogorum antiqui operis et Alchwinus ibidem de virtutibus.⁴⁾

Item libellus de passione sancte Katherine et aliorum sanctorum passionibus.

Item liber in quo continetur quorundam sanctorum passionibus.

Item liber de canonibus apostolorum.

Item liber Speculum ecclesie.⁵⁾

Item liber Actus apostolorum.

Item exposiciones epistolarum Smaragdi dominicis diebus.

Item liber Beocii de unitate et uno et alii libri in eodem volumine continentur.

Item liber magistri Alexandri Alani⁶⁾ in quo etiam alii libri continentur.

Item duo libri sententiarum quilibet in suo volumine.

Item liber decretalium studentium et alter liber decretorum in alio volumine.

Item liber Boecii de consolacione.⁷⁾

Item liber de vicio gule(!) in quo etiam libro habetur tractatus magistri Alani Pariensis(!) de rhetorica et physica.⁸⁾

Item liber discantorum operis Pragensis.

Item liber, qui dicitur Macer⁹⁾ de herbis cognoscendis.

Item liber Bernardi de corpore Christi et sanguine,¹⁰⁾ in quo libello habetur tractatus magistri Richardi super canones.¹¹⁾

Item liber constitutionum portatus de Cluniaco per abbatem Mislozium.

Item summa magistri Guidonis.¹²⁾

Item hos libros frater Jaroslaus, huius ecclesie monachus, comparavit et monasterii contulit:

¹⁾ Alcuinus: De fide sancte trinitatis et incarnationi Christi (De trinitate librum unum require).

²⁾ Augustinus Aurelius.

³⁾ Hugo de Sancto Victore: De Sacramentis.

⁴⁾ Alcuinus: Liber de virtutibus.

⁵⁾ Tractatus Hugonis (de S. Caro) cardinalis de ordine missae... que dicitur Speculum ecclesie.

⁶⁾ M. Alex. Alanus de Halle (?)

⁷⁾ Boethius: De consolacione philosophica.

⁸⁾ M. Alanus ab Insulis (?).

⁹⁾ Macer: De virtutibus herbarum (?)

¹⁰⁾ Bernardus Claraevallensis: Sermo de corpore et sanguine domini.

¹¹⁾ M. Richardus de S. Victore doctor (Praemonstratensis): Tractatus super canonem missae.

¹²⁾ Summa Quidonis de Baysio (?).

Passionale novum.
 Scolasticam hystoriam
 Sermones Pertholdi.¹⁾
 Sermones Ludvici.
 Bybliam.
 Summam virtutum et viciorum.²⁾
 Librum de arte accentoria.
 Viaticum cum psalterio.
 Summam quasdam viciorum.
 Libellum flores martyris.
 Sermones de tempore.
 Item sermones de tempore.
 Item sermones de omnibus sanctis.
 Item dominus Hroznata abbas comparavit libellum de cura
 pastoralis.

Item librum scintillarum, in quo continetur de conflictu virtutum et viciorum.

Pokud nám tedy známo, knihovna kláštera Opatovického obsahovala v polovici XIV. stol. 68 svazků knih. Knihy tyto byly jistě též učebnicemi školy klášterní. Opat Neplach, narozený r. 1322, byl r. 1327, tedy pětiletý, dán na školy kláštera Opatovického. Sám tak vypravuje.³⁾ Ale lze věřit, že byla škola ta mnohem dříve a že trvala až do zboření kláštera. Jaké bylo vyučování, bohužel se nám nikde nepraví. Klášter byl duševním střediskem okolního kraje, vyjma ovšem sever, kde nemohl soutěžit s Hradcem. A třeba nelze přikládati víry vypravováním, která Opatovice líčí, jako jeden z největších zdrojů české učenosti, kam chodili jen šlechtičtí synkové země pro vzdělání, přece lze rozuměti, že Opatovice rozšévaly světlo osvěty svým dílem a svým způsobem.

O pěstování umění mezi mnichy nejsme vůbec zpraveni. A přec ani jemu mnichové nedávali výhost. Především dvojí stavba klášterního chrámu mluví, jakkoli dávno oněměla, o architektuře. Nalezneme i jiné skromnické stopy: na onom listu katalogu knihovny na druhé, nepopsané stránce je románská kresba Krista na kříži, práce krásná a jemná.⁴⁾ Řezaná dřevěná soška P. Marie, stojící na postranním oltáři v kostele osickém, je — podle tradice — také dílo mnichů opatovických.⁵⁾ A je jím též velká, zlatená, jemně pracovaná gotická monstrance v kostele bohdaneckém.⁶⁾ Ovšem,

¹⁾ Berthold Řezenský.

²⁾ Guilelmi Peraldi: Summa virtutum et viciorum.

³⁾ F. R. B. III, 480.

⁴⁾ Pro uměleckou otázku byla ofotografována p. prof. Matějčkem.

⁵⁾ Bohužel, neznám té sošky z vlastního poznání.

⁶⁾ Obraz její u Kouly: Památky uměl. prům. v Čechách 1843, VIII. sešit, list XII. kreslený Schmoranzem v 1/2 velikosti. Viz i Winter: Dějiny kroje, 1893, str. 79.

není jisto, co je dílo vlastní a co cizí. Ale je patrné i z těchto nepatrných zbytků, že benediktini opatovičtí zadost činili svému poslání v pustém před tím kraji, že pilnou rukou vlastní i organizační práce kraj zušlechtili a otevřeli lidem i že obyvatelům jeho byli prvými hlasateli osvěty.

Exkurs I.

O ZAKLÁDACÍ LISTINĚ KLÁŠTERA OPATOVICKÉHO.

Text t. zv. zakládací listiny kláštera Opatovického, falsa XII. stol., poprvé otiskl B. Pitr v Thesaurus absconditus in agro, str. 193 z transumptu Fernanda biskupa Luckého. Z téhož pramene: Boček, Codex dipl. Mor. I. 170, i Erben, Regesta regni Bohemiae I. č. 166 ca 1086. Posléz úplně podle fotografie domnělého originálu, která se chová v palaeografické sbírce Karlovy university, G. Friedrich v Codexu. Dipl. Boh. I. 368, č. 386. Toto jest její znění:

Anno dominice incarnationis millesimo LXXIII°, epacta XI, concurrente III, indictione V in honore sancte et individue trinitatis ego Wratizlaus, rex Boemorum, notum facio omnibus, quod mei primatis, videlicet Miculec, cellam in Gradcensi territorio sitam, Breunioyensi cenobio regulari obedientia subiectam, amodo per se subsistere et abbatiam vocari et esse decerno et decernendo confirmo. Hanc itaque abbatiam prelationis honore sublimatam Andree, capellano meo, professione monacho, regulari scientia erudito, preclaris moribus insignito, habendam et regendam assigno, hoc indissolubili et inviolabili pacto, ut tam ipse, quam sui successores, non abbatem, non priorem, non aliquam predicti cenobii personam, sed me meosque successores respiciant, episcopo quoque suo secundum instituta canonum obedientiam debeant. Sed quia queque secularia considero esse mutabilia et omnimodo transitoria, hec mihi divina inspirante gratia pro mei incolumitate regnique mei stabilitate meorumque peccatorum remissione necnon pro parentum meorum atque antecessorum eterna requie, meis fratribus, scilicet domino episcopo Gebehardo, Ottone et Conrado ipsum et omnibus Boemie primatibus assidentibus ex communi favore id laudantibus, predia et beneficia meo predicto monasterio sancti Laurentii hoc sacrosancto iure habenda attribuo, ut hec non clericus, non laicus in proprios usus usurpare presumat, sed illa mea congregatio inibi perseverans in dei servitio communiter possideat et ex possessis communiter vivat. Predia itaque hec sunt: villam Ozicuh cum hominibus servitute mancipatis et vinea, duos quoque vinitores, Zaba et Ratén, cum posteris suis obtuli. Sciendum quoque est, ut si quis liber in possessiones

eorum transierit et predictas terras Opatouicuh, Ozicuh possederit, simili servituti sit asstrictus et absque tributo regis permaneat et servilia opera impendat. Alteram quoque villam Ozzicuh dictam cum universis hospitibus; villam quoque Uisocâ dictam; villam quoque Bregi et fluvium, qui ipsam circumfluit silvam et omulum, qui circa Albeam reperitur. Priluche villam cum hospitibus et omulum et quousque campi ipsius ville protenduntur; villam Mocossin cum hospitibus; villam quoque inter Mocossin et Priluche Opatouici dictam; villam quoque Zoprche et circuitionem silve. Glina quoque villam, que dicitur ad ecclesiam, ob differentiam alterius ville eodem nomine dicte et circuitionem silve iuxta eandem villam usque ad fluvium Rochiteni et usque ad silvam Uribeta et Zdeslai. Villam quoque Nedelischu ad tria aratra. In villa Dolaz ad tria aratra. Villas in Moravia in Brnensi provincia Opatouicuh ad refocilationem fratrum, qui mittuntur ad colligenda fora; termini vero eiusdem ville sunt a fluviolo Liube usque ad pinum, a pino usque ad publicam viam, a publica via usque ad agros eiusdem ville. Daletici quoque in Uzobrno et circuitus Olesnice, cuius terminini sunt albi lapides et ex una parte flumen Zuratca et ex altera Zuitaua. Fines vero ipsius silve non sunt nisi ad desertum silvarum viam habentium, que ducit ad Boemiam. Hec sunt beneficia prenominati cenobii: Per omnes civitates Moraviae nonum forum et nona septimana ad cetera collecta sive colligenda, scilicet Olomuci, Preroue, Brachizlavi, Brenne, Nauiani, Ztrachotine; Naprauloue tributum de ponte, sed non forum; Znoimi nonum forum, nona quoque septimana de ponte; Nagrađcu simili modo; Rokitne forum tantum; Ruzoticuh tributum de via; in Olzava XI. septimana, in qua eodem modo de ponte concedo abbati accipiendum, quo dux et episcopus accipit. Hec igitur dona meo cenobio a me collata tam presentibus quam posteris observanda nullum inveniant finem. Predictus vero Miculec Uratizlavi terram unius aratri obtulit. Tezlin, prepositus Gradcensis, terram unius aratri Platchicuh. Boleradus abbas dedit eidem ecclesie terram Liubichas. Geco capellanus meus villam Platimicuh. Ego autem addo aquam Trzteniceam a Roztok usque Prahovici. Usebor quoque meus primas dedit eidem villam Lodine. Si quis igitur principum successorum meorum vel quelibet persona hic prenomiatis meis institutis et donis obviaverit, vel irrita fecerit, iram omnipotentis dei incurrat et eius calumpnia irrita permaneat. Ego Gebehardus, dei gratia VI^{tus} sancte Pragensis ecclesie episcopus, bannum huic dono appono, ut quicumque amodo, sive princeps, sive episcopus, sive quelibet persona supradicti gloriosissimi regis Wratizlai suorumque primatum huius sancti pacti ordinationem ruperit donumque destruxerit, anathema sit, qui institutum ecclesie irritum fecit, et in die iudicii faciem domini non videat, cum Juda et Herode, cum dampnatis et reprobis in infernum cum diabolo et angelis eius perpetuo cruciandus descendat. His vero ita peractis, qualiter divina providentia per beati Laurentii merita pre-

dicto regi de ipsius abbatie constructione sit revelatum, stilum vertamus, ut id scire clarius cupientibus dubietatis scrupulum auferamus. Quodam denique tempore, dum idem prefatus rex castrum Gradec intraret causaque spaciandi ad litus Albeę veniret, visa ibi navi eam cum sibi assistantibus intrare placuit, sicque usque ad predictum locum in eadem fluminis ripa situm navigio propinquavit ibique sub serenitate celi et tranquillitate fluminis in navi obdormivit placidumque per somnium beatum Laurencium vidit se amonentem, ut ad litus evigilando properaret, suumque locum, prout melius posset, exaltaret, ditaret atque per isum in eternum victurus abbaciam, ut predictum est, esse decernet et decernendo confirmaret.

* * *

Listina nese v čele letopočet 1073, který nelze však korigovati ani druhými časovými údaji. Pokusil se o to již Pubitschka ve své Chronol. Geschichte Böhmens, Praha 1778, IV₁, str. 24 sl., avšak beze zdaru. Pubitschka znal jiný domnělý rok založení (z potvrzení Karlova v Římě — 5. dubna 1355 — kteréž jest i s Karlovým potvrzením částí transumptu Fernandova, nacházejícího se v archivu rajhradském). Tento rok — 1030 — je pro založení kláštera úplně nemožný; nelze pochybovati, že vznikl omylem. Pubitschka omyl vysvětloval vynecháním číslic L a VI, ježto z věcných důvodů i on rozhodl se pro rok 1086, jako rok založení kláštera. Epakty, konkurenty i indikce souhlasí v obou zněních zakládací listiny. Konkurenty ukazují rok 1086, indikce 1082 a 1097, epakta as 1034 a 1103. Udání obou posledních by padlo naprosto mimo kralování Vratislavovo. S těmito výpočty Pubitschkovými souhlasí i údaje Emlerovy v jeho Rukověti Chronologie křesť. str. 41.

Nutno se obrátiti k obsahu listiny opatovské. Zkoumáme-li ji, má vždy nejdůležitější význam královský titul Vratislava II. Je-li listina falsem XII. stol. a doby, když už — podle vši pravděpodobnosti — i Vladislav II. byl ozdoben korunou královskou, dalo by se souditi, že přiřknouti titul královský Vratislavu II. mohl falsátor stol. XII. V listině, která, jako většina fals, oznamuje nám dvojitý stav věcí — při založení kláštera a v době falsa — nelze přesně určití, jaké bylo znění listiny původní, kterou předpokládáme. Přece však nacházíme části, jež nutno ze znění staré listiny vyloučiti. Znít velmi nepřírovně nově uvedení daru Vratislavova, když byl vyjmenoval statky v Čechách, vypočítal důchody na Moravě a když již vyčteny dary jednotlivých členů dvora Vratislavova. (Viz v textu listiny: Ego autem addo aquam Trzteniceam . . .) I nové upozornění, hned v zápětí následující, aby nikdo nepřičil se tomuto darování, jest jen rozšířeným opakováním slov, pronesených po výčtu beneficí na Moravě. Než titul královský zcela organicky vyplývá z textu listiny. Vratislav II., zakládaje

klášter Opatovický, byl již korunovaným králem. (O omylu Dobnerově, týkajícím se toho fakta, zmíním se později). Korunování se událo dne 15. června 1085 (Novotný: Čes. děj. I, 260). Tím dán je nám termín, od něhož můžeme počítati. Není pak třeba za termín konečný bráti rok úmrtí Vratislavova, rok 1092. Nabízí se nám bližší časové omezení. Mezi svědky založení kláštera Opatovického jsou jmenováni všichni tři bratři královští. Ota Olomoucký zemřel v červnu 1087 — viz Novotného Čes. děj. I, 296; pozn. 1. — Též účast biskupa Jaromíra padá na váhu. Jaromír byl tehdy jistě v dobrém poměru s Vratislavem. Ale příznivý ten vztah po korunovací staršího bratra dlouho netrval.

Z těchto fakt již Pubitschka — Chron. Gesch. B. IV, 24 sl. — sestrojil odpověď na otázku, kdy vznikl klášter: klášter Opatovický byl založen v letech 1086—1087, nejpodobněji pravdě r. 1086.

Tak i já soudím. Oporu však pro tento rok bychom marně hledali v kronikách, ať cizích, ať původu domácího, opatovického. Z kronik domácích kompilátor Annálů hradištsko-opatovických se nezmiňuje vůbec o založení kláštera; Neplach mluví o něm na dvou místech své kroniky; při roku 1086: Iste rex fundavit ecclesiam Wysegradensem et monasterium Opathouicense (Fontes rerum boh. III. str. 470); při r. 1088: . . . qui rex Wratislaus fuit fundator ecclesie Wissegradensis et monasterii Opathouicensis, cuius monasterii fundacio miraculose contigit, prout in sequentibus apparbit (F. R. B. III. 468).

Bohužel však pomlčel vůbec o vlastním založení kláštera a jen wokounovský kompilátor určitě stanovil založení jeho k roku 1085, nač se při pochybné ceně jeho práce nemůžeme spolehnouti. (Viz F. R. B. III. str. 468: Anno MLXXXV . . . Eodem anno rex Wratislaus in honorem s. Laurencii fundat regale monasterium in Opatowiz, cui prefecit capellanum suum Andream primum abbatem, moribus insignem.) Je zajímavo, jak i v této zprávě ozývá se u Wokouna listinný pramen — zde sama zakládací listina: preclaris moribus insignito —, ale k roku 1085 položil kompilátor zprávu, tuším, náhodně, nemaje pramenné opory, snad jen jako fakt, o němž se dalo mysliti, že nebyl dalek založení Vyšehradu.

Tak zodpověděli bychom otázku po založení kláštera, ke kteréžto odpovědi jedinou pomůckou je nám t. zv. zakládací listina. Tato podává nám dvojitý stav; naskytne se otázka, proč vlastně dvojitý stav je zachycen jedinou listinou, proč tedy byla listina podvržena. Jistě, aby kryla stav, který povstal jednáním nejspíše — nikoli zákonným. Kterým však? Při rozboru listiny překvapí nás hojnost beneficí na Moravě, jichž se dostává klášteru. Darování jich je právě toho druhu, že nelze určití, náleží-li donaci prvotní, neb je-li majetkem, nabytým později. Jisto je, že v době, kdy skládali listinu, byly všechny jmenované statky v opatovském držení.

Kdy byla listina, o níž se jedná, asi udělána? Písmo ukazuje na polovici XII. stol., kam ji zařazuje i nejlepší znalec G. Friedrich.

V polovici XII. stol. se však udála ještě jiná událost, zajímavá pro osudy kláštera Opatovického — aspoň pro vnitřní jeho poměry — a ne bez souvislosti s Moravou. R. 1149 vypuzeni byli benediktiňští mniši z moravského kláštera Hradiště a část jich nalezla útulku — jak nás Annály hradištsko-opatovické poučují — v klášteře Opatovickém. A vedle této události nacházíme ještě i jinou stopu jakéhosi spojení s klášteřem Hradištským. Listina opatovická jeví slovné ohlasy s listinou krále Vladislava, kterou 16. června 1160 stvrzuje desátky klášteru Hradištskému. (Viz Friedrich: Codex dipl. I. 194, č. 208.) I nezvyklé postavení data do čela listiny nalezneme, i vypočítávání konkurent, epakt a indikce. Kletba biskupa Jaromíra je nahrazena kletbou biskupa Daniele, sled je téměř týž, jen svědci nejsou uvedeni v listině opatovické. Ohlas téměř doslovný lze pak sledovati v následující části:

Listina opatovická

... pro mei incolumitate
regnique mei stabilitate meo-
rumque peccatorum remissione
necnon pro parentum meorum
atque antecessorum eterna re-
quie meis fratribus, scilicet do-
mino episcopo Gebehardo, Ot-
tone et Conrado ...

hradištská

... pro mea regnique mei
incolomitate ac stabilitate una-
que pro germanorum meorum
tam Theobaldi quam Henrici
necnon filii mei Friederici meo-
rumque remissione peccato-
rum ...

Maně nastává otázka, jak obě listiny spolu souvisejí. Listina, daná dne 16. června 1160 Hradištskému klášteru, byla opatovickým známa. Opat Mysloch je na ní psán jako svědek. Otázka uvádí nás na pole domněnek o stycích obou klášterů, domněnek velmi mlhavých a ničím nepodepřených, naopak stížených faktem, že benediktini vyhnáni z Hradiště nalezli útulek v Opatovicích, zatím co je v Hradišti vystřídali premonstráti, jimž listina svědčí. Nikoli tedy styk obou klášterů v této době, ale skutečnost, že členové benediktinského kláštera Hradiště přešli do Opatovic, je pro nás důležitá, ptáme-li se po době, kdy zhotoveno falsum. Zdaž nebyli autory tito moravští mniši, kteří se pokusili falsem zachrániti ze svých statků, co by se dalo? Nemyslím tím, že by všechna beneficia moravská byla tímto způsobem získána. Vyslovuji pouze domněnku, která vyrůstá ve své pravděpodobnosti slovním ohlasem listin obou klášterů, časově jistě sobě nedalekých. Shodu tuto nutno vyložiti předlohou; aby falsátor opatovický slova nahoře uvedená sám takto shodně náhodou seskupil, je velmi pochybno. Falsum opatovické bylo zhotoveno po r. 1149, době to odchodu mnichů-benediktinů z Hradiště. Mluví se však v něm o lesech Vrbatových; Vrbata, nebo potomek jeho, byl zakladatelem kláštera Podlažického. Rok založení tohoto kláštera je zaznamenán v jediném prameni, Wokounově kompilátoru Neplachovy kroniky

(F. R. B. III. 491 pod čárou : a. 1159 consumatur monasterium ordinis nostri in Podlasith). Svědectví toto je ovšem vratké, než r. 1160 klášter v Podlažicích již existoval, svědčíť opat jeho Hugo na listině kláštera Hradištského ze dne 16. června. Tehdy lesy Vrbatovy byly již patrně majetkem kláštera Podlažického — ač také později mu mohly býti postoupeny. Jistě však nevelké časové rozpětí okolo tohoto data je dobou, kdy byla zhotovena t. zv. zakladací listina v Opatovicích. Její shodu s listinou hradištskou nutno vysvětliti právě touto časovou blízkostí vzniku, ve které obě vyšly z jedné kanceláře — pokud v té době o kanceláři lze mluvit.

Pečet listiny je věrně napodobena as podle původní Vratislavovy. Je vosková, zavěšena na proužku pergamenovém, široká 42 mm, na výšku 45 mm, ve středu nese obraz sedícího krále, který má v pravici žezlo. Písmena kolem jsou porušena. Velmi se podobá pečeti zakladací listiny kostela vyšehradského.

V literatuře se mínění o roku založení kláštera Opatovického značně rozcházelo. Balbín (*Misc. hist. regni Boh.*, 1679, L. III. C. XIV. § II. p. 170), Hammerschmid (*Gloria . . . Wissegradensis ecclesiae* 102), Crugerius (*Sacri pulveres* str. 10, 3. leden) kladou založení k r. 1091; podle Crugeria: Rohn (*Antiquitates ecclesiarum* 109—111, 3. ledna 1091); Hájek (*Kronika česká*) k r. 1089; podle něho Beckovský (*Poselkyně starých příběhů českých* 263) i Ziegelbauer (*Epitome historica . . . monasterii Brevnoviensis* 209—210). Frind (*Kirchengeschichte Böhmens* I. 263) neudává důvodů, klade rok 1086. Dobner (*Annales Haieciiani* V. 519—521) viděl v zakladací listině potvrzení domněnky, že Vratislav II. užíval titulu královského před korunováním. Soudil tak proto, že mezi svědky je jmenován Ota, který by byl šest dní před korunováním zemřel. Dobner podává totiž údaje podle Kosmy, opřené o *Annály hradištsko-opatovické* a *Necrologium bohemicum*. Ale u Kosmy je mýlka o rok při datování synody mohušské z dubna 1085. Dlouho se přijímalo jeho datování k 1086, což je nesprávné, a na což poukázal již Pubitschka (*Chron. Gesch.* IV₅) a posledně rozvedl a zdůvodnil Novotný (*Čes. děj.* I₂. 284 pozn. 2).

Nověji si všiml otázky založení kláštera Opatovického Kurka ve své knížce *Začátky klášterů Sázavského, Opatovského, Podlažického, Svatopolského a Sezemského*. Přináší novou myšlenku, totiž t r o j í založení kláštera Opatovického. Mezi poustku Mikulcovu (první založení) a založení kláštera sv. Vavřince (třetí) klade založení druhé, slovanský klášter Opatovický. Opírá své mínění o jméno opata Bolerada, které čteme v zakladací listině a kterého pokládá za opata kláštera slovanských obřadů, nemožná zjistiti nikde jinde opata tohoto jména. Ale i v jiných okolnostech hledá opory pro svou domněnku o obřadu slovanském v Opatovicích. V tom, že Vratislav II. byl příznivcem obřadu slovanského, že žádal v Římě o povolení jeho, odůvodňuje žádost svou oblibou u lidu, i tím, že někteří řeholníci

— quidam religiosi — se obřadu toho drží. I tato všeobecnost je Kurkovi důvodem, i zmínka o oblibě u lidu. Míni, že nejen Sázava, ale i jiná místa měla slovanské řeholníky a byla proto v oblibě u lidu. Za jedno z nich pokládá Opatovice. Založení kláštera latinského ritu vysvětluje změnou smýšlení Vratislavova, když odmítnuta byla bohoslužba slovanská z Říma (listina tato je odpověď na žádost Vratislavovou; Friedrich C. D. B. I. 281; ze dne 2. ledna 1080.), snad i nadějí Vratislavovou na korunu královskou. Kurka určuje i místo původního kláštera; podle listiny papežské z r. 1397 (Mon. Vat. V. str. 632—3, č. 1171 a 1172), kterou se povoluje sloužit mše v kapli mimo ohradu klášterní, jež je lidu velmi milá, ke cti panny Marie zasvěcené — klade původní klášter k této kapli, kterou vidí na místě dnešního chrámu sv. Vavřince v Opatovicích.

Ale mínění Kurkovo, ač je zajímavé, přece nutno odmítnouti; nemá dostatečné opory věcné. Sám opat Bolerad, který věnuje klášteru půdu v Libišanech, třeba ho zatím nelze zařaditi mezi opaty českých klášterů té doby (tedy do polovice XII. stol.), pouhou svou existencí a jménem neopravňuje — tuším — k domněnce o obřadu slovanském, nenacházíme-li o něm ani zmíněčky nikde jinde. Osoba opata Bolerada je sice záhadná. Jeho jméno se objevuje v zakladačí listině poprvé a naposled. V řadě opatů, o nichž údaje nám přinášejí Annály hradištsko-opatovické, není uveden a zdá se, že by ani místa proň nebylo, ježto řada se jeví souvislou, ač-li opat Ondřej až do r. 1107 vskutku úřad svůj držel. A tak na pouhém jménu stavěti, zdá se mi poněkud odvažno, nenasvědčují-li také ostatní okolnosti.

Vratislav II. zůstal příznivcem slovanských mnichů na Sázavě i po zamítavé odpovědi papežově. Snad toho příčinou byly i jeho osobní styky s opatem Božetěchem, ač jistě nikoli do té míry, aby na druhé slovanské opatství zaněvřel, aneb je proměnil v latinské. Vyhlídka na korunu královskou mohla málo rozhodovati — bylť již Vratislav při založení Opatovic králem. Ani v podřízenosti poustky Opatovické klášteru Břevnovskému nevidím nic nepřirozeného a podezřelého, nýbrž obvyklý jen zjev. V určení, kde stála kaple někdy Panny Marie, podle listiny ze dne 26. května 1397, souhlasím s Kurkou. Pokládám za tuto kapli přímo sakristii dnešního farního kostela sv. Vavřince.

Mínění Gumpłowiczovo v jeho *Zur Geschichte Polens*, Innsbruck 1897, str. 72 a 157., že by klášter Opatovický byl filiální slovanského kláštera Hradištského a založen Vršovcem Domaslavem, lze odmítnouti, aniž třeba se šířiti o důvodech.

Nejbližší svým míněním jsou vědecky podepřené vývody Novotného (*Čes. děj.* I. 2, 284, pozn. 2 sl.), jenž přehlédl starší zdání a všimnuv si nových, určitě se rozhoduje o založení kláštera pro léta 1086—7.

Exkurs II.

POKUS O KRITICKÝ PŘEHLED ANNÁLŮ HRADIŠTSKO-OPATOVICKÝCH.

Rukopis Annálů hradištsko-opatovických je zachován jediný: autograf XII. stol. v Národní knihovně ve Vídni čís. 395 (olim theol. 125, deinde hist. eccl. 50).

První užil Annálů Bonav. Pitr v Thesaurus absconditus in agro, Brno 1762, str. 189.

Dobner vydal výtah, poslaný mu kustodem vídeňské knihovny, rytířem z Rosenthalu. Výtah tento je neúplný a chybný. Otištěn je pod titulem: Anonymi excerpta ex chronico a Christi domini nativitate usque ad annum 1158, Mon. hist. III, str. 17—24.

Upozorněn byv Dobrovským probral rkp. Meinert a vydal Annály pod názvem Durchsicht des Auszuges aus Hradischer Zeitbuche in Dobners Monumenta etc. v XLVIII. sv. Jahrbücher d. Literatur 1830, Anzeigeblatt str. 35—38 (některé opravy a doplňky tohoto vydání nalezneme u Palackého, Würdigung str. 305).

Poprvé úplně vydal Annály Wattenbach (s vypuštěním počáteční části, opsané téměř do slova z Ekkeharda): Annales Gradicensis et Opatowicenses, v Pertzových Monumenta Germaniae hist. Script. XVII, str. 643—653. Vydání toto se považuje za nejlepší.

S českým překladem vydal je Emler pod názvem Letopisy Hradištsko-opatovické, ve Fontes Rer. Boh. II. str. 386—400.

V literatuře dlužno především uvést předmluvy vydání Dobnerova, Meinertova, Wattenbachova a Emlerova I. c.

Meinert předeslal svému vydání Annálů krátký článek: Der Mönch von Hradisch, Wiener Jahrbücher XV., Anzeigeblatt 27—43.

Palacký věnoval jim část své velké knihy pod jménem: Der Mönch von Opatowic, Würdigung 52—64, 305.

Nověji všimli si Annálů: Wattenbach v Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, 6. vyd., II. sv., str. 319 sl.; Teige: Zpráva o pramenech dějin kláštera Hradištského u Olomouce až do r. 1300, Věst. spol. nauk 1893, XII.; (Referát o této zprávě podal Bretholz v M. I. Ö. G. XVI., str. 144—145); Bachmann: Ueber ältere böhmische Geschichtsquellen, Zeitschrift f. Gesch. Mährens. Jeho, jakož i předchůdců některé názory opravil, studium shrnul a pro-

hloubil Novotný¹⁾: Studien zur Quellenkunde Böhmens III. a IV. M. I. Ö. G. XXIV., str. 580 sl. Posléze všiml si Annálů v poměru jejich k Tetzeliiovi Aug. Neumann: Ztracené středověké kroniky moravské, Sborník histor. kroužku XXIII. (1922).

Do literatury lze zařadit i prostě a lidově psanou zprávu Crhovu: Čeští kronikáři, Čas. Praha 1867, str. 286, i články Menčíkův (Kdy zemřel kronikář Neplach, Rezkův Sborník hist. I., 200—1) a Kalouskův (Závěš Kochanova, Č. Č. H. VII., 203).

Můžeme srovnati i mínění Pubitschkovo (Chron. Gesch. IV₁, 315), Dudíkovo (Mährische Allgemeine Gesch. IV. 162, na Wattenbachovi úplně závislé; srovnej i M. A. G. IV. 444) a D'Elvertovo (Historische Literatur Gesch. von Mähren, který se váže plně na Meinerta).

* * *

Rukopis Annálů hradištsko-opatovických v pergamenovém kodexu, popsaném v polovině XII. stol., v bílé vazbě (vazba ta je pozdější, jako papírové předsádky) nezaujímá celý kodex sám. Kodex²⁾ měří 31 cm délky a 21 šířky, má na prvním listě v pravém rohu N° 125, dole na téže listu je paginován 14. Celý kodex má dvojí stránkování, v pravém hořením rohu a v pravém dolním. Dolejší paginace je pozdější. Prvé listy kodexu zaujímá poučení o čase, jeho změnách a p.; v tomto komputu na konci odstavce De mensibus, na listu 4^{a3)} čteme poznámku: ab orbe condito usque ad urbem conditam, id est Romam sunt anni quatuor milia quadringenti octoginta IIII. Ab urbe condita usque ad nativitatem Christi sunt anni septingenti et quindecim. Et post nativitatem Christi sunt anni mille LII quorum summa sex milia CCLI. — Že mínění Dudíkovo na této poznámce opřené,⁴⁾ že komput byl psán r. 1051, není správné, zdůvodnil Teige, poukávav na to, že toto poučení není autografem.

Na listě 6^b je napsáno jinou rukou Ordo ad includendum virum vel feminam.

List 7^a—36^b obsahuje Martyrologium, na jehož pokraji je připsáno důležité Necrologium bohemicum.⁵⁾ Na listu 36^b, kde končí Martyrologium, je také tabulka větrů, na 37^a tabulka měsíců.

List 37^b—86^b obsahuje regule, dané r. 816 v Cáchách. Za regulemi následuje na listu 87^a—110^b historie Alexandra Velikého.

Od 111^a až po 148^b jsou listy popsány Annály.

¹⁾ Po této práci Novotného nemohu ve svém přehledu Annálů hrad-opat., než potvrditi jeho výsledky.

²⁾ Popis vnější stránky kodexu podal Teige ve své »Zprávě«. Po svém prostudování kodexu liším se od jeho výsledků jen v některých maličkostech.

³⁾ Teige má 4b.

⁴⁾ Dudík: M. A. G. IV, 444.

⁵⁾ Vydal je Dobner: Mon. hist. III, str. 9—16.

Kodex, který v sobě uzavírá tuto řadu písemností, není sjednocen ani vazbou. Je rozdělen na kvaterniony, kterých je v ceřku 19. Osmnáct z nich tvoří jednotné, hlavní těleso, k němuž je vpředu přivázán kvaternion, ze kterého chybí listy 6 a 7. Ty byly popsány asi tabulkami chronologickými, neboť tyto také předcházejí a na osmém listě následují. Jinak chybí jen v posledním kvaternionu list sedmý, poslední list Annálů, kam byla asi připsána ještě některá zpráva, jeř list 6^b dopsán až do konce. Kvaterniony byly při vazbě označovány správně, až na devatenáctý, který je označen XIII. V předu přivázaný kvaternion byl původně větších rozměrů, jak můžeme ještě dnes pozorovati. Ale i Martyrologium bylo větších rozměrů; jsouť po jeho okrajích ořízuty i marginální poznámky, části jejich. S Martyrologiem souvisejí na pátém kvaternionu, oddělené od něho jen tabulkou větrů a měsíců, i pravidla. Ač nelze snad sledovati na oříznutí marginalií bývalé větší rozměry, přece je jasné, že pravidla měla touž velikost, jako martyrologium. Buď přišla najednou k ostatním částem kodexu, anebo původní kodex větších rozměrů byl při převazbě oříznut.

Paginováno bylo po svázání kodexu, kvaterniony byly však označeny před přivázáním přední vložky.

Graficky je kodex různorodý. Jedna ruka psala komput; přípisky k němu na listu 4^b a 5^a psala ruka jiná. Jinou rukou, ale celé je psáno martyrologium. Necrologium v marginálních je také jednotné, až na výjimku na listu 30^a, kde k III non. o. k »Meynardus« je připsáno jinou rukou »abbas«. Jednotlivost Martyrologia je porušena jen některými poznámkami (list 12^a, 31^a a 32^a). Ruka, která připsala ono »abbas« patrně paginovala celý kodex a je asi táž, která psala na listu 30^b dole poznámkou: In natali (?) sancti Martini Johanes monachus apostolorum P. et P. de Wilenow.

V regulích, psaných vesměs jednou rukou jsou jen některé marginalie psané jinou. Tak na listu 40^a. Na listu 51^a »delicias« v marginaliích je psáno rukou, která i na listu 30^a a 31^a psala poznámky. Táž ruka psala poznámku na 63^a, jiná přepisovala na listu 67^a. Pozdější rukou je psáno na listu 78^b. Poznámky bezvýznamné jsou i na listech 85^b, 86^{a-b}. Na listu 83^a jinou rukou, než jsou psány regule, je vepsána listina Kochanova a krátká modlitba.

Historie Alexandra Velikého jest bez poznámek a vpisků. Na listu 111^a začínají Annály. List 111^a jest psán jednou rukou, velmi podobnou oné, jež psala Historii. Od 111^b do 114^b opět jiná ruka, velmi charakteristických tahů. Odtud až do listu 148^a na konec psala jiná ruka, velmi podobná oné, jež psala Martyrologium. Konečnou zprávu listu 148^a a prvou 148^b psala jiná ruka. A jiná poslední dvě zprávy na listu 148^b. V jednotnosti písma od listu 114^b až 148^a lze nalézt některá nová nasazení, nejzřetelnější na listu 126^b a 132^a. Ruší také poznámka na listu 117^b (rozmazaná) a na 122^a k r. 365 »Julianus imperator apostata in bello quod Persis intulit

peremptus.« Na posledním pergamenovém listě kodexu (osmém listu posledního kvaternionu, z něhož sedmý list chybí) je na prvé straně výtah ze slov Bernardových, vepsaný nedlouho po sepsání Annálů a pak zápis připsaný kursivou počátku 14. stol., těžko čitelný¹⁾. Na poslední straně je několik drobných poznámek bezvýznamných, spíše na vyzkoušení pera — jen nahoře v levém rohu jest důležitá: Liber monasterii Opatowicensi.

Tato poznámka, vpisek dole uvedený, listina Kochanova a některé zprávy Annálů uvádějí nás tedy do Opatovického kláštera, který byl majitelem Annálů. Z jednodušnosti písma soudil ještě Teige, že Annály jsou sepsány v klášteře Hradištském, poslední zprávy připsány v Opatovicích. Ale již Palacký v uvedené studii ve svých Würdigung poznal, že Annály jsou tak, jak se nám dochovaly, kopii, opsanou v Opatovickém klášteře. Že rkp. jest vskutku opis a to namnoze bezhlavý, poznáme podle častých chyb v textu i podle vynechávek, které měly být doplněny. Zřejmé jsou chyby u zpráv k r. 957, 1059 i 1035. Byly z části správně emendovány vydavateli, z části opraveny Novotným.

Autorem Annálů byl nejmenovaný mnich benediktin — ba lze mluvit i o dvou autorech, jako lze mluvit i o dvou částech Annálů a dvojí době jejich vzniku.

Kláster sv. Štěpána v Hradišti u Olomouce, založený r. 1078 měl záhy své annály. Ozývají se nám dnes z Annálů hradištsko-opatovických. Dělit Annály přesně na hradištské a opatovické snad pouhým odpočítáním listů nelze, neboť rukopis zachovaný je dílo kompilátora, zprávy původní jsou smíšený s pozdějšími, vepsanými v Opatovicích. O oněch původních zprávách mluvíme, užíváme-li jména »Annály hradištské«. Dobu jejich vzniku lze blíže stanovit Benediktini odešli z Hradiště r. 1150. R. 1150 zemřel též biskup Zdik, o kterém Annály mluví jako o živém. Ale nevypravují ani o jeho druhé výpravě do Polska r. 1147. R. 1138 přeje skladatel Annálů opatu Bohumilovi, aby dokončil stavbu kláštera, které se

¹⁾ Četl jej již Ferd. Menčík v článku: Kdy zemřel Neplach, Rezkův Sborník I. 200—1, kde jej celý i otiskl, ale ve špatném znění. Zápis byl psán za opata Hroznaty a zní: Nos Dobromilus prior, Nicolaus prepositus, B. cantor totusque monasterii Opatowicensis conventus notum esse volumus universis, quod cum anno domini millesimo etc. honorabilis vir frater Hroznata dicti monasterii abbas, tunc in abbacie iogo consecratus laudabiliter optatus (?) nobis advenisset et inveniens dicti monasterii villas, curias, allodia ac omnia loca totaliter desolata ac panis ac potus ac aliorum (?) victualium — defectum et precipue cum pignora claustris meliora et ipsum monasterium magno debitorum onere gravatum audivisset, cum de his defectibus, quod etiam allodia estivali grana seminata non fuerunt, informatus fuisset quia ante consecratum (?) suum existens prepositus in—de his omnibus ignorabat, expavit et obstupuit vehementer ignorans quid agere debeat, tandem velut vir sapientie inlustratus fulgore (?) premitens sue mentis intuitum ad futura et spem suam ponens in deo, qui potens est Spiritus procellarum in aurum convertere (?) levitatis petivit a nobis instanter . . . et omni timore odio et amore post postposito suadens (?)

podjal.¹⁾ To psáno jest současně, když již stavba poněkud pokročila.²⁾ Stavba tato trvala (podle udání Tetzeliova) osm roků, skončila tedy r. 1146. Okolo tohoto roku, s nevelkým rozpětím tohoto »okolo«, vznikly v Hradišti annály klášterní. Tyto annály ozývají se v Annálech hradištsko-opat., skoupěji v díle Tetzeliově.³⁾

1) — — quam ut perficiat, concedat ei omnipotens dominus.

2) Srovnej tu mínění Novotného: Studien zur Quellenkunde M. J. Ó. G. XXIV.

3) Tetzelius je časově druhý historik kláštera Hradištského. Jeho »Historia de fundatoribus, progressu monasterii Gradicensis auctore J. Tetzelo Miglicensi (zemský archiv v Brně, sbírka Cerroniho čís. 385; — Teige udává mylně v sign. čís. 177.) je částí pergamenového kodexu, ve kterém předchází zprávy o klášteřu a seznamu relikvií. Na listu 19^a (stránkování perem, 22 tiskem) počíná Historie psaná humanistickým písmem druhé pol. XVI. stol. Dílo není samostatnou prací. Všude tam, kde mluví Tetzelius o věcech celé české veřejnosti se týkajících, opisuje Kosmovu kroniku, místy i do slova, kam ovšem kronika tato sahá časovým svým rozpětím. Ve zprávách týkajících se věcí církevních se s kronikou Kosmovou rozchází. Měl před sebou také jakési domácí zápisy, ze kterých vyčetl zprávy o vlastním klášteři i o jiných (Třebíči). Tyto zápisy byly také pramenem Annálů hradištsko-opatovických. Neboť jimi vysvětlíme shody mezi dílem Tetzeliovým a Annály

Prvá shoda se dá redukovatí na kroniku Kosmovu. (Zpráva o přestavbě chrámu sv. Víta knížetem Spytihněvem). Druhá omezuje se na jedinou frázi:

Tetzelius

tradidit auro et argento et omnibus ornamentis mirifice dotavit.

Slovný ohlas ozývá se zřejměji ve dvou dalších zprávách, jež také Teige uvedl:

Hic [Deocarus] post octogenium totum monasterium muro circumdedit, partem orientalem a fundamento erexit.

Hinc tandem R^{mus} Quido Sedis Apostolicae legatus in Moraviam advenit audiens suam [Bogumili] intrusionem inordinatam esse irritam fecit et eundem Bogumilum vinculo anathematis oneravit. Deinde amero spiritu veniam petiit prostratus mox absolutionem obtinuit fratribusque liberam celebrandi electionem demandavit. Prior cum fratribus unanimi voto prefatum Bogumilum, quem prius spernebant in fauste elegerunt in praesentia D. legatis et antistitis Henrici episcopi postquam viginte et quinque annos praefuit vita privatus.

A. G. O.

(1078) auro et argento et omnibus ornamentis bene ditatum

(1138) Eodem anno dominus Deocarus, nostri monasterii abbas et rector — — videns valde destructum monasterium cepit originalem partem laciorem a fundamento construere

Anno d. 1143 favente nobis divina misericordia cardinalis ab apostolica sede ad nos usque pervenit et nos omnes ab excommunicationis vinculo absolvit. Eodem anno isdem cardinalis nomine Quido pristina electionem domini B. abbatis se ipsum accusantis et ab eo consilium petentis subtiliter examinavit et eam illegitimam et contra statuta canonum factam reprensus irritam omnimodis fecit. Deinde ipsius admonicione prior cum ceteris fratribus habito consilio prefatum B. presbiterum unanimiter et canonicè in presentia domini cardinalis et huius terre antistitis sibi in abbatem elegerunt.

Positivní výsledek těchto srovnání pro kritiku A. G. O. je, že dlužno emendovatí ve shodě s Tetzeliem ve zprávě Annálů »originalem«, na »orien-

Z Hradiště byly doneseny Annály po vypuzení benediktinů do kláštera Opatovského — neboť zde nalezlo jich několik svůj útulek. Tu byla sepsána druhá redakce Annálů. Dobu, kdy se to stalo, lze určit jen nepřímou a přibližně. Zpráva k r. 1148 mluví o opatovi Myslochovi, jako o mrtvém¹⁾. Mysloch je však uveden jako svědek na listině, datované 16. června 1160 v Praze, kterou Vladislav II. udílí desátky některých vesnic klášteru Hradištskému²⁾. Zpráva v Annálech k r. 1163 dává tušit, že ještě za téhož opata Myslocha byl posvěcen klášter a kostel r. 1163³⁾. Tento doklad mluví ovšem jen o pravděpodobnosti, jiný mluví o jistotě. Annály se zmiňují o biskupu Danielovi jako živém svými zprávami k r. 1163 a 1157, kteráž poslední byla připsána po r. 1163. A poněvadž biskup Daniel zemřel r. 1167, máme v časovém rozpětí let 1163—1167 dobu, kdy byly ony tři poslední zprávy připsány k opisu Annálů pořízenému v klášteře Opatovském a tím Annály dokončeny v nynější své podobě.

Kronikář čerpal hlavně ze dvou pramenů, kroniky Ekkehardovy⁴⁾ a Kosmovy⁵⁾. Ekkehardova kronika je do r. 994 téměř doslova opsána, až na některé vynechané věci. Ježto však Ekkehard ukončil své dílo v první čtvrti XII. stol., je pravděpodobno, že bylo jeho kroniky použito až v Opatovicích. Kronika Kosmova byla asi exerpována také v Opatovicích.⁶⁾ Jeť nápadná věc, hlavně u pramene moravského původu, že Moravy vlastně nedbá. Někdy jakoby úmyslně. Řadu zpráv uvedených Novotným I. c. uzavírá významná zpráva k r. 1094⁷⁾, naprosto mlčící o Ondřeji, biskupu moravském, až pak uvádí rok umrtí biskupova. Ale ani o vlastním klášteře Hradištském nepíše autor důkladně. O volbě opata Deocara nemluví pranic, ačkoli smrt jeho připomíná. Mezi vynechanými zprávami jsou velmi důležité pro Moravu (na př. 1093 tažení Vratislavovo na Moravu, obležení Brna a smrt Zde-

talem«, že zvidáme, jak dlouho trvala přestavba Hradiště a tím můžeme lépe určit dobu spisování annálů v Hradišti, konečně, že zpráva o opatu B. se musí emendovati na Bohumil a ne Blažej, jak chtěli Wattenbach a Emler, třeba že zaráží jméno Bohumil po předešlém Deocarus. Dilem Tetzeliovým se zabýval Aug. Neumann v článku »Ztracené středověké kroniky moravské«, Sborník hist. kroužku XXIII. a podal tu správnou genesi práce Tetzeliovy.

¹⁾ . . . beate memorie frater iam dictus . . .

²⁾ Friedrich C. D. B. I. č. 208.

³⁾ Annály mluví o přání Myslochově, aby se posvěcení kostela stalo okolo sv. Vavřince a dodávají k tomu: Cuius desiderio et meritis deus haut defuit.

⁴⁾ Waitz v Mon. Germ. hist. Script. VI.

⁵⁾ F. R. B. II.

⁶⁾ Na to poukázal již Meinert: Wiener Jahrbücher XLVIII. str. 50.

⁷⁾ Anno 1094 Cosmas ordinatus est episcopus octavus Pragensis ecclesie. Kdežto Kosmova kronika k témuž roku touž zprávu podává slovy: . . . ordinati sunt Cosmas et Andreas episcopi IV. Idus Martii ab archiepiscopo Maguntino nomine Ruothardo.

radova, 1108 tažení Svatoplukovo proti Moravě). Z toho lze usuzovat, že výpisky z Kosmy byly pořizeny až v klášteře Opatovickém. Tím jest určeno zároveň, že teprve v Opatovicích bylo čerpáno i z prvního pokračování Kosmova — z kanovníka vyšehradského, jehož skládání bylo asi již připojeno k rukopisu Kosmy, kterého skladatel užíval. Ukončilť první pokračovatel Kosmův svou práci as r. 1142—43; je podobnější pravdě, že bylo jeho dílo exerpováno v Opatovicích, než aby jej užíval již v Hradišti mnich píšící už okolo r. 1146. O vyšehradského kanovníka se opírají zprávy k r. 1126 (částečně), 1128, 1129¹⁾, 1127 (ale začátek jest samostatný), 1130 (výjimaje první větu), 1131 (poslední věty), 1132, 1133 (začátek), 1141, 1142 (zde by mohla býti věc sporná).

Všimneme-li si poměru obou děl, zdá se, že původní zprávy A. G. O. jsou někde rozšířeny z kanovníka vyšehradského. Nejpatrněji se jeví tato věc u zpráv k r. 1130 a 1133.

Příbuznost A. G. O. s druhým pokračovatelem Kosmovým, mnichem sázavským, vysvětlíme společným pramenem, kterým byly ztracené Annály pražské, z nichž čerpal mnich sázavský, autor A. G. O., *Annales Pragenses*, Vincentius a snad i Kosmas²⁾. A. G. O. z kroniky mnicha sázavského vážiti nemohly; bylať hotova až v letech sedmdesátých nebo počátkem osmdesátých let XII. stol. Mnich sázavský nečerpal z A. G. O. Neboť při své svědomitosti užil by všech zpráv A. G. O. Naopak kronika mlčí o šesti letech, o nichž A. G. O. vypravují a jež obsahují vskutku zprávy důležité.

Společného pramene bylo použito v klášteře Hradištském. K původním zprávám, čerpaným odtud, přidány v Opatovicích výpisky z Kosmy. Proto nalezneme některé zprávy dvakráte, ježto povrchní spisovatel Annálů si nevšiml, že zapisuje, co je uvedeno již jednou. Tak se ozývá nám z některých zpráv annalistické podání původního pramene, které nalezneme obyčejně i v dnes zachovaných *Annales Pragenses*, a které jest rozšířeno zprávou z Kosmy nebo jeho pokračovatele. Nejlepší toho příklad jest ve zprávě k r. 1126.

Do kláštera Hradištského se mohl dostat opis tohoto ztraceného pramene, nebo výtah z něho tak, jako neznámým způsobem přišlo do Opatovic *Martyrologium* obsažené v kodexu Annálů i s důležitým *Nekrologiem*, které samo také poukazuje na střed tehdejšího života, na Prahu, jako místo svého vzniku. Snad s tímto *Martyrologiem* byl poznán i jiný pramen, dobře informovaný a jaksi oficielně psaný.

V tom, že pomáhají zjišťovati Annály pražské, dnes nám nezachované spočívá kus významu hradištsko-opatovických letopisů.

¹⁾ Ty poznali již Meinert a Emler.

²⁾ To je hlavní výsledek Novotného studie v. M. J. Ö. G. XXIV.

Vlastní cena jejich není táz. Pro klášter Opatovický mají značný význam svou existencí i některými zprávami. Rovněž tak pro Hradiště. Mají však svou důležitost i zprávy o druhých klášteřích (1137 oheň v klášteře Ostrovském, 1138 o opatovi Kunovi třebičském); též pro historii celkovou nejsou bez ceny, stvrzující místy záznamy jiných pramenů, místy dávající nám oporu samostatně (den smrti Juditiny, dosazení břevnovského mnicha Jana za biskupa olomouckého, výprava Oldřichova do Čech hned po dosednutí Bořivojově, datum smrti Eufemiiny, narození Eufemiino, datum volby Jindřicha Zdika). Vůbec hlavně pro Moravu a knížata tamní jsou A. G. O. pramenem ceny nemalé. Řadí se tudíž čestně mezi ostatní zpravodaje své doby.

Exkurs III.

KRITICKÝ PŘEHLED KRONIKY NEPLACHOVY.

Kronika Neplachova nese název *Summula chronicae tam romanae quam bohemicae*.

Rukopis dnes je znám jediný. Nachází se v Lobkovické knihovně v Praze; jest psán koncem XIV. stol. nebo poč. stol. XV. Je to rukopis původně černínský, nalezený Emlerem. Je papírový, formát má malého čtverce¹⁾ obsahuje 50 listů, z nichž 42 je popsáno. Na sloupci 39 se končí kronika Neplachova slovy: *cetera autem, que scribentur, erunt de factis et gestis illustrissimi principis ac domini, domini Karoli* Na to jsou dva listy vyříznuty a pak následuje zpráva o výpravě Karlově do Avignona k jeho korunování na království arelatské (r. 1365)²⁾ zpráva dosti obšírná, psaná účastníkem této cesty. To vnuklo Emlerovi domněnku, že Neplach byl přítomen této korunovaci. Mezi známými účastníky není však zaznamenán a zpráva ta je dopis³⁾, jehož prvá část jest psána dne 24. května bezprostředně po korunování nějakým účastníkem a týká se korunování vlastního, druhá přihlíží k legátství arcibiskupa pražského a je psána několik dní později. Sloh dopisu se naprosto liší od slohu předcházejících zpráv⁴⁾. Snad byly tyto listy psány přímo Neplachovi a tento přiložil je ke své kronice.

Rkp. má na pokraji četné marginalie, které jsem mohla sledovati jen pod čarou ve vydání Emlerově; obsahují jen krátký obsah textu, jež doprovázejí.

Graficky není mi možno rukopis zhodnotiti.

Prvé vydání uspořádal B. Pez r. 1725 v *Script. rer. austr. II.* str. 1005—1042 z rukopisu, který našel jeho bratr v knihovně u sv. Doroty ve Vídni, pod názvem *Chronicon Bohemiae ab ejus gentis origine usque ad tempora Caroli IV. Imp. auctore Neplachone, Opatovicensis in Bohemia monasterii abbate ord. s. Ben.*—

¹⁾ Celý popis rkp. jsem nucena podati podle popisu Emlerova, předcházejícího jeho vydání Neplacha, ježto rkp. lobkovický nebyl mně dosud nalezen.

²⁾ *F. R. B. III. 482, 3, 4.*

³⁾ »*Scire volumus universis, ad quos pervenerit presens scriptum, a dale. Item notificamus singulis ac universis, ad quos pervenit presens scriptum.*

⁴⁾ Na to upozornil Novotný.

Rukopis tohoto vydání není dnes znám, ale blížil se velmi lobkovickému.

Dobner ve svých *Mon. hist. Boh. IV. r. 1779*, str. 79. sl. vydal s obšírným úvodem ryt. Wokouna (str. 79—94) t. zv. kompilaci Wokounovskou, kterou považoval za nejbližší vlastní práci Neplachově, pod názvem: *Joanis Neplachonis abbatis opatovicensis Epitome chronicae Bohemiae ab anno 888 usque 1351.*

Kompilace tato je práce XVII. stol.¹⁾ Autor její užil za základ kroniky Neplachovy, ale i jiné kroniky, znal i některé listiny týkající se Opatovického kláštera, avšak pravděpodobně doplňoval svými zprávami, které jsou někde nedoloženy, někde usvědčeny z nepravdy, takže celá kompilace nemá ceny ani viny.

Poslední vydání z rkp. lobkovického připravil Emler ve *Fontes Rer. Boh. III. 445 sl.* pod názvem: *Neplacha, opata opatovského krátká kronika římská a česká.*

V literatuře starší lze uvést zmínky a poznámky u Lupáče (*Rer. boh. ephem ad 21. febr.*), Crugeria (*Sacri pulv. I. 316.*), Balbína (*Misc. histor. Dec. I., V₂ str. 48.*), Berghauera (*Prot. poen. I. 270*), Ungara (*Boh. docta II. 38 sl.*), Procházký (*De secul. liber. art. 129—130*), Voigta (*Acta liter. 22 pozn.*), Adelunga (*Directorium str. 166—167*), Knolla (*Mittelpuncte str. 31*), Lorenze (*Deutschlands Geschichtsquellen I. 265*) i u Crhy (*Češ. kronikáři, Praha 1867 str. 294*). Spadají sem i předmluvy všech tří vydání: Pezova (*S. R. A. II. 1005 sl.*), Dobnerova (*Mon. hist. Boh. IV. 91—96*) a Emlerova (*F. R. B. III. 444 sl.*).

Z novější literatury a vědeckého posouzení uvádím v prvé řadě Palackého *Würdigung: Neplach, Abt von Opatovic*, str. 155 sl. (zabýval se hlavně důkazem pozdního vzniku kompilace Wokounovské). Meinert: *Wiener Jahrbücher d. Lit. XVI. Anzeigebblatt 8—9.*

Potthast: *Bibliotheca historica 843.*

Teige: *Chronicon opatoviense secundum M. I. Ö. G. VI. 450—454.*

Jeřábek Mir.: *Kronika Neplachova, Č. Č. M. 76 roč.; týž: Neznámá kronika opatovická, Č. Č. H. X. str. 299.*

Novotný: *Prameny dějin českých. Universitní přednášky škol. roku 1919—1920).*

Autorem kroniky je opat kláštera Opatovického, Neplach, syn Pavla z Hořiněvsi, narozený r. 1322. Od 11. února 1348 do 16. září 1371 byl představeným kláštera. Dílo své počal psáti na přání svého strýce Martina, té doby převora klášterního, probošta Petra a komorníka Jana z Brloha, kterým předložil kroniku k posouzení. Tak praví sám autor v úvodu, který je prostoupen citáty z Písma a z Dekretu Gracianova.

¹⁾ Tak rozhodl již Palacký.

Diplomatické cesty Neplachovy přály mu málo potřebného klidu k sepsání kroniky. Musil pro ně užití doby, kdy téměř deset let, ač jistě ne bez přerušování, pobýval doma. Bylo tomu v letech 1355—1365, ač také v letech 1367—1371, tedy do své smrti, nebyl na delších cestách. Alespoň nedošly nás o tom zprávy.

Kronika sama však napovídá, kdy byla sepsána. Karel IV. jest v ní zván vždy císařem, kteréhož titulu získal r. 1355; o Innocenciovi VI. mluví jako o dosud žijícím.¹⁾ Innocencius zemřel r. 1362. Palacký²⁾ míní, že by bylo možno omezit dobu vzniku kroniky na rok 1360, ježto Neplach označuje na konci svého díla léta 1346—1360 za léta panování Karlova. Emler pokládá tato léta za dobu nepřítomnosti Neplachovy. Víme však, že od r. 1355 byl Neplach doma. Postřeh Palackého je správný, třeba nikoli určitý.

Můžeme tedy říci, že kronika Neplachova byla sepsána v letech 1355—1365, nejspíše r. 1360.

Snahou Neplachovou bylo zařadit české dějiny do světových a krátkým přehledem dob minulých dojít takto k době vlády Karla IV. Proč nedošlo k zpracování té doby, ač ještě na konci praví Neplach výslovně: *cetera autem que scribentur erunt de factis ac gestis illustrissimi principis ac domini, domini Karoli, Romanorum imperatoris et regis Boemie* — nevíme. Při nepořádnosti Neplachově, s jakou píše, nemusíme se diviti, že slíbil něco, čeho pak nesplnil. I o založení Opatovic slíbil více povědět³⁾ a později nesplnil ani tohoto svého slibu.

Kronika Neplachova není dílo samostatné. Neplach potřeboval předlohy. Pro dějiny světové sáhl k tehdy nejrozšířenější kronice světové, kronice Martina Opavského. *Chronicon Martiniani*⁴⁾ je vlastně seznam papežů a císařů, doplněný vypravováním o některých událostech. Chyby, které se v ní zhusta vyskytují, putovaly do jiných kronik a tedy i do Neplacha. Dějiny světové zpracoval Martin Opavský do r. 1268. To ovšem není konečný rok ve všech rukopisech kroniky Martinovy. Je kolik pokračování této kroniky, přidaných k jednotlivým rukopisům. Rukopis označený v kniž. kap. pražské H 9 má zprávy do doby Karla IV. Existovala i pokračování bratří minoritů, která jsou pro nás důležitá. Neboť takového minoritského pokračování nebo zpracování kroniky Martinovy užil i Neplach.

Podle kroniky Opavského počal Neplach psát. K chybám Martinovým přidružily se i Neplachovy. Vynechává některé pa-

¹⁾ F. R. B. III. str. 466 . . . Innocencius VI. . . . *quot annis sedebit nescitur.*

²⁾ Würdigung str. 157.

³⁾ F. R. B. III. 468 . . . *cuius monasterii fundacio miraculose contigit, prout in sequentibus apparebit.*

⁴⁾ Martin de Opavia, Martinus Bohemus i Martinus Polonus. — Vydaní L. Weiland a M. G. H. Scr. XXII. 377—482.

peže (Sixtus), jiné jinak jmenuje, jinde přehodí jich sled (místo za Corneliem uvádí Lucia I. a Štěpána I. za Dionysiem). Na víc proti Martinovi uvádí Neplach papeže Bonifacia.¹⁾

Podle způsobu Martinova i Neplach se snažil napsati ke každému roku nějakou zprávu. Neměl-li zprávy, nechal číslici roku státi prázdnou. Ale tohoto způsobu práce se u roku 399 vzdal. Napsal zde další program slovy: *Ab hoc causa brevitatis obmissis aliquibus annis domini signabo sulummodo, quot annis quilibet Romanorum pontificum sancte Romane ecclesie presederit et quot annis quilibet Romanorum imperatorum regnaverit et quoto anno domini; de aliquibus etiam sanctis, quo tempore mortui fuerint et quoto anno domini breviter tangam.*

Závislost Neplachova na Martinově kronice je patrna všude tam, kde mluví o světových dějinách. Vpléstí zprávy českých dějin do světových se snažil Neplach jen od r. 894 do r. 1000.²⁾ Tato práce zdála se mu asi namáhavou a proto volil nový způsob, který určuje slovy: *Hic incipit millesimus et ab hoc M^o causa brevitatis expediam me de Romanis pontificibus et de imperatoribus tangendo post hoc duces Boemie, in fine de regibus Boemie subiungam. Touto změnou si vysvětlíme, že zprávy z českých dějin již jednou, v běhu světových událostí zapsané, nalezneme i po druhé.*

Předlohou pro dějiny české je na prvním místě kronika Kosmova a její pokračovatelé. Hned počátek o Libuši je podle Kosmy téměř doslova, o sv. Ludmile a dvou synech jejích (r. 935 str. 462, u Kosmy F. R. B. II. 28), o Bořivojově smrti, o Spytihněvovi a Vratislavovi, o sv. Václavu; tu je datum dne totéž, ale v roku jest mýlka, což se Neplachovi dělo velmi často, téměř stále. Dále závisejí na Kosmovi zprávy Neplachovy k r. 967, 968, 990, 948, 1003, 1004, 1008, 1020, 1022, 1023, 1030, 1039, 1041, 1043, 1053, 1086, 1088, 1092, 1091, 1118, 1129, 1132. Poslední dvě jsou čerpány z kanovníka vyšehradského.

Pramenem velmi hojným byly Neplachovi dále Letopisy české (F. R. B. II.), které jsou místy vyčerpány do slova, místy Neplach sám něco přidá nebo vypouští. Rozdíl je patrnější ke konci Letop. čes., kdy nebyly Neplachovi jediným pramenem, jako pro doby časnější. Závislé jsou zprávy u Neplacha k letům (v závorkách letopočty Letopisů čes.): 1203 (1201), 1204 (1204), 1205 (1206), 1206 (1207), 1208 (1208), 1209 (1209), 1210 (1210), 1211 (1211), 1212 (1212), 1216 (1216), 1217 (1217), 1219 (1219), 1220 (1220), 1221 (1221), 1222 (1222), 1223 (1224), 1224 (1225), 1225 (1226), 1228 (1228), 1230 (1230), 1232 (1232), 1233 (1233), 1240 (1240), 1241 (1241), 1245 (1245), 1248 (1248), 1253 (1251), 1254 (1252).

Rada let v Let. čes. uvedených i se zprávami je pomínuta u Neplacha. A jsou to i zprávy důležité. (1241 Let. čes. mají

¹⁾ F. R. B. III. 459.

²⁾ F. R. B. III. 464.

zprávu o Tatarech, o děkanu pražském Vítovi, o smrti Kolmana uherského a Ludvíka a o zatmění — Neplach si vybral pouze zprávu o zatmění. Léta následující — na př. poplnění Moravy Fridrichem vév. rak. — vynechal Neplach úplně, jako r. 1246 smrt Fridrichovu a přijetí Vladislava za vévodu). Před těmito chybami ustupují i chyby v letopočtech, velmi hojné v kronice Neplachově.

Mimo tyto dva prameny použil Neplach i řadu jiných děl. Některá z nich zanechávají v jeho kronice jen slabý ohlas, jiná se jeví zřetelněji. Z prvních jsou Život sv. Ludmily¹⁾ a Legenda Kristiánova²⁾, z druhých Příběhy krále Václava³⁾ ve zprávách k r. 1250 a 1251 a Příběhy krále Přemysla II.⁴⁾ k r. 1256, 1257, kteréž zprávy jsou smíšeny se zprávami Let. česk. Zpráva k r. 1280 je vzata z vypravování o zlých letech po smrti Přemysla II.⁵⁾, které snad také souvisely s Kosmou.

Přes hranice pokračovatelů Kosmových provázejí nás Annály Jindřicha z Heinburka, ozývající se někde jen faktem (r. 1264 zpráva o kometě; odpovídá však také zprávě Martina Opavského; r. 1267 o kanonisaci sv. Hedviky; Jindř. Heinburský mluví o přenesení, Martin o kanonisaci), jinde zřetelnějším ohlasem: 1271, 1272, 1282 a 1283.

Vedle těchto známých pramenů použil Neplach jakéhosi přehledu panovníků českých, knížat i králů.⁶⁾ Shoda zpráv Neplachových hlavně o králích českých s veršovanými německými letopisy přidanými k německému překladu kroniky Dalimilovy je velmi jasná. Takové tabulky jistě existovaly a Neplach měl před sebou značně příbuznou těmto letopisům, hlavně pokud jde o řadu králů.

¹⁾ F. R. B. I. str. 192—193.

²⁾ F. R. B. I. str. 204—210. Neplach F. R. B. III. 461. Závislost jest patrna hlavně na konci zpráv:

Neplach

Cui statim consensit sicque ipsum cum suis XXX, qui advenerant, baptisavit ac de fide instruens remuneratum ad propria redire concessit dans sibi pro instructore quendam sacerdotem nomine Kaych.

Život sv. Ludmily.

Mane factio ipsum duccm cum suis triginta, qui secum aducenerant catechizans, peractis ex more ieiuniorum solempniis sacro sancto fonte baptisatis innouavit, pleniterque, eum de fide Christi instruens, multis locupletatum donis ad propria redire concessit tribuens ei venerabilis vite sacerdotem Caich nomine.

³⁾, ⁴⁾ a ⁵⁾ F. R. B. II.

⁶⁾ Viz práci Jeřábkovu: Kronika Neplachova, Č. Č. M. 76. roč., 505. — Něm. letopisy se ozývají při každém českém králi. I řada knížat, uvedená na počátku kroniky Neplachovy odpovídá zřejmě řadě ve F. R. B. III. str. 231. Nalezeme i imeno boha Zely. Na str. 467 znovu řada knížat navazuje na něm. letopisy (F. R. B. III. str. 232). Pak lze na ně redukovati zprávy u Neplacha k r. 1060, 1061, 1071 (jen datum ne!), 1058, 1202, 1028, 1279 (konec), 1306 (počátek). R. 1215 a 1346 nese jen ohlas něm. letopisů. Podle tohoto seznamu knížat a králů, třeba ne naprosto souhlasného s něm. letopisy (ty nemají na př. také Rudolfa), jsou ještě zprávy k r. 1091 a 1125. Přehled biskupů, kterého užíval Neplach, nemůžeme kontrolovat.

Užíval jistě i nějakého podobného přehledu biskupů českých. Tohoto pramene použil i tam, kde napsal již touž zprávu, čerpanou odjinud.

O jiných pramenech ze zmínek Neplachových se dozvídáme, že je znal, ač je lze s těžší postřehnouti v jeho kronice. Tak r. 968 »...qualiter autem sanctus presul Adalbertus in episcopatu vixerit legatur legenda ipsius«; na str. 466 (F. R. B. III.) »... Wenceslaus, cuius vita et actus videantur in passionali«. Znal tedy legendu o sv. Vojtěchu (snad některý z jeho životopisů) a nějakou (snad Karlovu) legendu o sv. Václavu a jeho utrpení. Slovy na počátku svých českých dějin: Sed obmissis materiis de illis virginibus, de quibus fit mencio in principio cronice Bohemice de sola Libossa phitonissa brevissime dicendum est — rozumí zajisté rukopis kroniky Kosmovy s pokračovateli. Tento rukopis šel až do r. 1265, kde poznamenává (str. 476): Et usque ad hunc annum que acta fuerunt in cronica scribentur, cetera autem que secuntur de quibusdam quaternis collegi.

Tato slova o jakýchsi kvaternech nabývají důležitosti, chceme-li zodpověděti otázku, kde čerpal Neplach zprávy, které se nedají převést na žádný ze jmenovaných pramenů. Tak r. 996 o Strachkvasovi píše mírněji než Kosmas, uvádí i jména pěti bratří, jak činí také Dalimil (cap. XXXVII. F. R. B. III. 76.), ale ví i o osudu posledního; r. 1262 vypravování o flagellantech blíží se vypravování Dalimilovu (cap. XC. T. R. B. III. str. 188 a 9), ale Dalimil má jiné datum; r. 1277 zpráva o Přemyslovi II. se shoduje s Dalimilovou zprávou (cap. XCII. str. 192—196), až na přídavek Neplachův: quem casum et mortem et exaltacionem in tanto principe Joachim abbas legitur ante nativitatem predixisse.¹⁾ — I o proroctví tety královny Anežky má Neplach víc.

Již z těchto srovnání vyplývá určitý vztah Neplachův k Dalimilovi. Dalimil nemohl užiti kroniky Neplachovy, byloť jeho dílo daleko dříve hotovo. Čerpal tedy Neplach z Dalimila? Nevadilo by nám, že celá řada zpráv uvedená u Neplacha není u Dalimila, neboť víme, že Neplacha stále ještě provázelo nějaké minoritské pokračování kroniky Martina Opavského, ani to, že zprávy Dalimilovy nejsou všechny přejaty do kroniky Neplachovy. Neplach nepracoval svědomitě a tím bylo možno omluviti mezery v jeho kronice. Důležitější je, že i zprávy vepsané do obou kronik o témž předmětu podáním se od sebe naprosto liší. (Tak o nastoupení Václava III., o zvolení Rudolfa, o zvolení Jindřicha Korutanského.) V partiích starších nenalezneme žádné shody, vyjma zprávy shora uvedené o pěti bratřích. Tu mohl Neplach i jinde naléztí. Bylo by snad možno připustiti, že Neplach, ač měl Dalimila před sebou, přiklonil se plně ke kronice Kosmově a teprve tehdy, když

¹⁾ Neplach nemusil čísti sám tuto zprávu o proroctví, ale měl určitě vědomí o tom, že z jakési písemnosti lze se o něm dověděti.

jej opustili pokračovatelé její, hledal opory u Dalimila. Ale jak potom vysvětliti značné jejich neshody?

Jest ještě jiná možnost, kterou nadhodil Voigt (*Acta liter. Boh. et Mor.* str. 22), čta slova předmluvy Dalimilovy o kronikách:

Opatovická ta často blúdí
ač i více mluví, však tobú slúdí:

Neplach a Dalimil měli před sebou společný pramen, možnost, kterou Teige se snažil zodpověděti předpokladem starší veliké kroniky opatovické.

Zpráv nikde nedoložených nalezneme u Neplacha do r. 1265 velmi málo. Vlastně jen zprávu k r. 1231 (str. 472), zprávy minoritské 1217 a 1228 a některé přípisky vlastní. V době Přemysla II. počet nedoložených zpráv stoupá a vrcholí za Jana Lucemburského.

Počátek shody, nebo alespoň podobnosti s Dalimilem spadá také do II. pol. XIII. stol. a trvá až do stol. XIV., kam ovšem sahá svými přípisky kronika Dalimilova. Nacházíme u Dalimila a Neplacha věčný ohlas, který bychom si mohli vysvětliti fakty samými. Ale nalzáme i slovní ohlas.

Ten jeví se následujícím způsobem:

Neplach F. R. B. III.
1262 (o flagellantech)

1266: A. d., MCCLXXII. elec-
cio regis Romanorum facta est,
ad quam tres de Boemia di-
riguntur, videlicet Hron de Na-
chod, Galanus de Gablona,
Smylo de Swyetik; et quia
Hron se ibi prudencius habuit,
idcirco datus est sibi clipeus leo
niger in auro ab imperatore;
Gallus vero cum hasta obtinuit
clipeum bipartitum; similiter
Smylo in hastiludio carptionem
nigrum.

1267

1277

Dalimil F. R. B. III.
cap. XC. 188 (nevelká příbuz-
nost).
cap. XXXVIII:
Tehdy sě sta krále říšského
volenie,
proto král tam posla tři pá-
ny neléně:
Hrona z Náchoda, Smila Svět-
lického
a pana Havla Jabloňského.
Hron tu byl v radě ze všech
múďřejší nazván,
proto mu říšským králem černý
lev na zlatém ščitě dán.
Havel ratiščem doby polovič-
ného
pan Smil kláním doby za zna-
menie kapra červeného.
(Dál o pustošení Moravy od
Uhrů.)
cap. LXXXIX str. 187—8 (jen
příbuznost)
cap. XCII. 192—5 (Dalimil více
o Petříně)

- 1279 (znovu o smrti Přemysla II.; pohřben ve Znojmě.
1283 cap. XC. IV. str. 200 (jen věčná shoda).
- 1289 cap. XCIV. str. 200 (zpráva se rozchází v udání o osudu bratra Závišova);
Tehdy Záviši pro mateř hlavu spudi,
jeho bratřiu z země vypudi
cap. XCIV. (slabá závislost)
cap. XCVIII. str. 205 (ohlas v nastoupení Václava III; jinak se zprávy liší).
- 1310 cap. CII. str. 215. (Jména zajatých pánů uvedena tímž způsobem, ale v podrobnostech se obě zprávy různí.)
cap. CV. 221.
1310. (povodně v rozličných krajích. V den sv. Jakuba u Litomyšle.)
V druhý den v Kladšče pod městie blíž všě potopila a tu na dva tisiúce liuda ztopila. (Obširné líčení hrůzy povodně.)
Přídavek Soudní klání str. 225
Boj Viléma Zajíce proti králi Janovi str. 227—8 (závislost se omezuje na fakt sám).
1311.
Et VII. kalendas Augusti in Glac maxima inundacio fuit et innumeras domos abduxit et homines utriusque sexus, ut refertur, ad mille animas submersit.
- 1316
1319.

Této příbuznosti, která jest ve zprávě k r. 1266 doslovným ohlasem, pokud lze se ho nadíti u pramenů písčích různou řečí, dostává se ještě větší váhy přiznáním se Dalimila v jeho předmluvě, že znal jakousi opatovickou »kroniku«, kterou podrobuje ihned kritice. Je mnohomluvná a často chybuje. Annály hrad.-opat. to nemohly býti, nenalézáme jich ohlas ani u Dalimila, ani u Neplacha. U Dalimila neznáme jeho pramene pro konec stol. XIII. a poč. XIV. Byla jím snad ztracená kronika opatovická. »Kronika« tato byla patrně řada zápisů, ne annalistického rázu, spíše vypravování sestavená patrně domácím, opatovickým autorem. Poněvadž nebylo to jednotné dílo nazývá ji Neplach »quidam quaterni«. Záписы tyto všímaly si rodu panovnického, jsouce dobře informovány (Neplach ví r. 1275 o svatbě dcery Přemyslovy, má r. 1290 zprávu o vystoupení Kunhuty z řádu, 1297 o přenesení těla Přemyslova ze Znojma), ale zachovávaly i lidové podání (vypravování o zastavení se Otavy). Proto mohla k nim býti přidána vypravování

o soudním klání v blízkém Hradci nad Labem, o boji Viléma Zajíce proti králi Janovi, ze kterých Neplach si vybíral, zkracuje je po své vůli, jak učinil i s předcházejícími zprávami. Dalimil si stěžuje na vadnost této »kroniky« opatovické. Jsa si jí vědom opravoval podle své možnosti její chyby, kdežto Neplach připojil ve své lehkovážnosti patrně nové chyby ke starším.

Řada zpráv, ve které se nám jeví souhlas s Dalimilem, je doplněna zprávami jinde nedoloženými, kterých Dalimil nemá, nebo které jsou podány úplně jinak. Jsou to zprávy k létům¹⁾: 1269, 1275, 1290, 1297, 1299, 1306, 1307, 1308, 1309, 1310, 1317, 1318, 1322, 1323, 1324, 1327, 1328, 1330, 1331, 1332, 1333, 1334, 1335, 1336, 1337, 1338, 1339, 1340, 1341, 1342, 1343, 1344, 1345, 1346.

Několik z těchto uvedených zpráv je zajisté čerpáno z onoho minoristického pokračování nebo zpracování kroniky Martina Opavského. Jinak bychom si je těžko vysvětlili. Jsou to zprávy k r. 1318 a 1336. I zpráva k r. 1297 (o převezení mrtvoly Přemyslovy z kláštera minoritů ze Znojma) je možná odtud čerpána.

Některé údaje napsal Neplach o svém vlastním životě. Ty ovšem jsou samostatné. Udávají léta 1322, 1327, 1332, 1334, 1340 a 1352. Ale i jiné zprávy čerpal ze své zkušenosti. Tak vypravování o moru ve Flandřích a hlavně v Metách r. 1317 slyšel patrně sám v Metách (... quingenta millia hominum dicantur mortui). R. 1346 vypravuje o hromadném umírání v Itálii, hlavně Florencii. I tu znal a i zde slovo »dicantur« dosvědčuje, že zprávu sám slyšel.

Jinde působilo lidové podání: tak zvěsti o zastavování se Otavy 1306 a 1307, které snad byly částí předlohy Neplachovy; zpráva o živelních pohromách v Klatovsku r. 1345; zpráva o velké povodni v Kladsku r. 1311 byla zapsána do předlohy Neplachovy také na základě podání (innundacio, que — ut refertur —). I zprávy o vampyrismu r. 1336 a 1343.

Některé zprávy nelze ovšem přivést na žádný pramen. Ale i tu ještě zbývá otázka, pokud jsou čerpány z neznámého nám rukopisu kroniky Martinovy, pokud ze zápisů klášterních, z nichž část poznal i autor kroniky Dalimilovy a nazval je »kronikou opatovickou«. Nevíme také, proč ani tyto záznamy, ani Neplach nevšimly si Annálů hrad.-opat., které přece byly v době předchůdce Neplachova v klášteře; proč záznamy tyto netýkaly se vlastního kláštera, nebo proč, přinášely-li zprávy o něm, Neplach jich naprosto pomíjel. Nevíme, zda měly býti pokračováním rkpů.

¹⁾ U zpráv r. 1290, 1338, 1339 se ozývá faktem František pražský. Ale třeba ohlas ten se zvyšuje u r. 1338 (u Frant. kap. XII. F. R. B. IV. str. 426), přece je to tuze nepatrná podobnost, aby se při všech rozdílech dalo souditi na příbuznost. Právě tak lze odepřiti příbuznost s Petrem Žitavským, jehož kronika se hlásí častěji a živěji, ač velmi zkráceně. Jsou to zprávy k r. 1323 (?), 1324, 1327, 1332, 1333. Vlastní rozdíly jsou tak značné a tak patrné, že nemůžeme připustiti závislost.

Kosmovy kroniky a jeho pokračovatelů, který měli v Opatovicích do r. 1265, nebo zda měly být pokusem o spojení dějin českých a světových, nebo jenom vypravováním o dějinách domácích. Chudý je výsledek zvážení těchto otázek. A nevalné ceny je i kronika Neplachova. Bylo pověděno již Palackým,²⁾ že zisk z kroniky té jest jen několik dat podřadného významu. Nejzajímavější jsou uvedené již zprávy z lidové tradice. Pro klášter a jeho historii má kronika Neplachova ovšem význam zvláštní, již svou existencí i tím, že zachovala alespoň několik dat ze života jednoho opata.

RESUMÉ.

L'histoire du monastère d'Opatovice sur Elbe est le premier essai de l'auteur. Il s'agit d'une petite contrée de Bohême de laquelle l'histoire générale du pays ne parle guère.

Le Ier chapitre rappelle tout ce qu'on peut dire du caractère de cette contrée avant la fondation du monastère: c'était un marécage à peu près désert; il y avait quelques points plus élevés qui étaient habités et où se formaient les colonies primitives.

Chapitre II. Le monastère de la règle de S. Benoît fut fondé en 1086 par le roi Vratislav Ier d'après le diplôme de fondation falsifié au XIIe siècle. Au moyen de cette contrefaçon, on voulait sauver les biens situés en Moravie, qui appartenaient aux bénédictins de Hradiště. Ces derniers, chassés de leur couvent en 1150, s'étaient réfugiés à Opatovice. Les premiers habitants du monastère, c'étaient les bénédictins de Břevnov. Lors de sa fondation, le monastère reçut quelques biens non seulement aux environs d'Opatovice, mais aussi en Moravie. Le moine Oneš fut nommé le premier abbé du couvent.

Le IIIe chapitre parle des abbés dont nous connaissons quelque chose, de la reconstruction de l'église qui fut terminée en 1163, de l'augmentation des biens, surtout de la grande donation faite par le roi Přemysl Ier en 1229 et des biens y compris, de l'acquisition de plusieurs prévôtés et de la vie intérieure du monastère jusqu'au début du XIVe siècle.

Chapitre IV. Avec ce siècle commence la série des abbés dont les noms sont plus connus, surtout celui de l'abbé Neplach, membre de la suite de l'empereur Charles IV. Depuis cette époque, on peut étudier beaucoup mieux l'administration des biens du couvent, on en connaît plusieurs membres, on connaît des faveurs spéciales accordées par les papes. En 1415, le seigneur Jean Městecký, chargé de percevoir une contribution royale, s'empare du monastère. Alors l'abbé Pierre Lazur est mis à la torture et meurt peu de temps après. En 1420, le monastère est menacé pour la première fois par les Hussites, qui après deux escarmouches, finissent par le détruire en 1421. L'abbé et les moines se sauvent par fuite et se réfugient à la prévôté de Středa en Silésie, où le titre d'abbé du monastère d'Opatovice se maintient encore durant cent ans. Ce n'est qu'en 1535 que cette dignité disparaît complètement.

²⁾ Würdigung: 163.

Chapitre V. Les biens du monastère étaient biens grands-comprenant les environs du village d'Opatovice sur Elbe et beau coup de localités en Bohême, des revenus en argent de la Moravie et trois prévôtés administrées à part. Beaucoup de paroisses dépendaient du couvent, y incorporées généralement. Les revenus en étaient bien grands, provenant surtout des biens ruraux.

Le VIe chapitre contient tous les noms connus de moines et d'abbés et ce qu'on peut dire de chacun d'eux. L'auteur y démontre qu'on a eu tort en disant que presque tous les moines étaient d'origine noble, ainsi que la légende du monastère n'est pas authentique. Il y avait une bibliothèque dont nous possédons une partie du catalogue, laquelle date du milieu du XIVe siècle. En outre l'auteur y fait mention des édifices du monastère, de leurs styles et des arts et des métiers exercés par les moines.

Le premier supplément parle du diplôme de fondation, les deux autres rappellent deux monuments littéraires qui se rapportent au monastère d'Opatovice: Annales Gradicensis et Opatovicenses et la Chronique de l'abbé Neplach.

REJSTŘÍK.

- z Adršpachu 36; Hynek st. (Lýšek), Hynek ml. 34
 Alanus Alexander [de Halle?], Pariensis [ab Insulis?], sp. středověk. 73
 Alcuinus (Alchwinus), spis. střed. 73
 Albea viz Vrchlabi
 Albert, mnich opatovický 68, 69
 Albrecht I., cis. německý 21
 Albrechtice 3; z A. Nicek, král. lesník 52, pozn. 1
 Alexandr Veliký 72 pozn. 8, 84, 85
 sv. Ambrože klášter 31; kantor v něm Jan 31
 Anežka, teta Přemysla II. 96
 Anna, kněžna vratislavská 20 pozn. 4, 60; žena Kunšova v Praze 45, pozn. 3
 annály hradištsko-opatovické 15, 70, 72 pozn. 8, 79, 80, 81, 82, 83—90, 98, 99; a. Jindřicha z Heimburka 95; pražské 88
 Antonín, soused pražský 41 pozn. 1, 42
 Apokalypsis 72
 arcibiskup: nazaretský 29; pražský 30, 31, 38, 62; viz z Pardubic, z Vlašimě, z Vechty
 arcijáhen bechynský 33; hradecký Havel 24, Václav 50 pozn. 2; kouřimský 32
 Augustinus [Aurelius] sv. 73
 Aurora, spis. 72
 Avignon 26, 51, pozn. 5, 91
 Babice; fara 68
 Bavůrek Václav, mnich opatovický 68
 de Baylicz Heřman, otec Lva, mnicha opatov. 59, 68
 Beda [Venerabilis] 72
 bechynský arcijáhen 33
 Bělá (u Pardub.) 52 pozn. 1; faráři: Michal a Petr 52 pozn. 1
 Benátky (u Hradce Kr.) 6, 43 pozn. 5, 56, 59, 64 pozn. 3
 Benešovice (u Pardub.) 6, 49
 z Bergova Ota na Troskách 36 pozn. 2; 37 pozn. 2 sl., 41 pozn. 1
 Bernard sv. 72 pozn. 9, 73, 86
 berně královská 35, 39
 Berthold (Pertholdus) Řezenský (spis.) 74
 bible 71, 72, 74
 Blatník, hrad a ves 5, 6, 30, 48; z B. Ctibor 48
 Blažej, opat opatovický 13, 15, 65, 87 pozn. 3
 Bobrava, řeka ve Slezsku 60
 Bohdaneč 6, 30, 38, 48, 74; fara 34, 48, 63; farář 42; faráři: Ludvík 48 pozn. 9, Václav, dotud oltářník Všech svatých v Kutné Hoře 48 pozn. 9, Jan 48 pozn. 9; monstrance v B. 74
 Boëthius (Boecius), spis. 73
 Bohumil (Bog-, Deocarus), opat opatovický 20, 65; B. opat kláštera Hradištského u Olomouce 86; (Bohumil 3, 13 pozn. 3 sl., 83 pozn. 3 sl., 87 pozn. 3, 88
 Bohumileč 6, 52
 Bohuněk, konvrš opatov. 65
 Bohuslav z Dašic, mnich opat. 67
 Bolek viz Boleslav
 Bolerad, opat opatov. (?) 12, 77, 81, 82
 Boleslav, Bolek, lehnický kníže 61; vratislavský 20, 60
 boleslavská kapitula 12 pozn. 1
 Bonifacius IX., papež 33, 34
 Bononie 25
 Borek, ves (u Hradce Kr.) 5 pozn. 4, 6, 52
 Borovička, U Borovičky, samota 5 pozn. 4
 Borovnice 6, 6 pozn. 3, 59
 Bořice 51 pozn. 5
 Bořivoj I., kníže 94; II. 90
 Bozkovice 11 pozn. 5
 z Brloha Jan, komorník opat. 67, 69, 92
 Brno (Brenne) 11, 58, 77, 88; B.-sko 11
 Brozany 4, 5, 6, 51; z B. Petr, panoš 51 pozn. 5
 Břeclav (Brachizlau) 11, 58, 77
 Břehy (Bregi) nad Labem 4, 5, 6, 9, 11, 24, 45, 47, 49, 77

- Břevnov (Breunionense), klášter 8, 9
35 pozn. 3, 82, 76; 13 pozn. 3 sl.
Březhrad 6, 18, 47, 52, 64
Bukovina u Černilova 39, 55, 56; u
Opatovic n. L. 5 pozn. 4; 6, 52; z
B. Blažek 52 pozn. 1
Bukovka 5 pozn. 3; 6
Buzik, ves ve Slezsku 61
Bydžov Starý 6 pozn. 3
bylansko-plátenická kultura 4, 5
Bystřec 5, 6, 30, 48, 49, 53
Bystřice, říčka 56, 64 pozn. 3
Býstě 52 pozn. 1; z B. Jakub; Marian,
jeho syn 33, 65 pozn. 3
- Cassiodorus, spis. 72
Cidlina, řeka 57
cistercká řehole 20, 61
Claretus de Solencia, spis. 69 pozn. 3
Clugny, klášter ve Francii 15, 69, 73
z Cimburka Albert 30, 48
Cornelius, papež 94
- Čapský Jan, mnich 68
Čanka Jan, probošt vrchlabský 59
Časlav, župan 18, 58
Časta, opat 20, 60, 65; šlechtic 10
pozn. 2, 18, 51
z Častolovic Půta 39
Čech, služebník opata opatův. 68
Čečeves 46 pozn. 3; z Č. Markéta 46
pozn. 3
Čechy 10, 11, 13, pozn. 3 sl., 27, 36,
37, 40, 42, 44, 46
Čeněk, bratr Závíše z Falkenštejna 98
Černá u Bohdanče 6, 30, 48, 49, 58;
Č. pod Šeperkou 53—54
Černá Hora na Mor. 11, 58 pozn. 3
Černilov 39; fara 50 pozn. 2; farář
Týček 50 pozn. 2, 52 pozn. 1; ná-
jemník fary Václav 52 pozn. 1
Černojedý 6, 18, 58
Černožice 6, 17, 56
z Červené Hory Hynek 39, 56
Česlav, probošt středský 62
české letopisy viz letopisy
Čistá 6 pozn. 3, 57; fara 40, 57, 63;
faráři: Bartoloměj 57 pozn. 6, Ja-
kub 57 pozn. 6, Bartoloměj, do-
tud v Semonicích 57 pozn. 6, Jan,
dotud na Pecce 57 pozn. 6, Jakub
57 pozn. 6, Dušek, dotud v Chotči
57 pozn. 6.
- Dalečín (Daletici, mor.) 11, 58, 77
Daletice 11 pozn. 4
- Dalimil, kronikář, t. zv. 71, 95, 96,
97, 99
Daniel, biskup pražský 15, 80, 88
z Dašic Bohuslav, mnich 67
Dehetník, les 64
Děpolt (Theobaldus), bratr Vladislava
II. 80
Dionysios, papež 94
Divec, ves 39, 55, 56
Dobení 12 pozn. 2
Dobromil, převor kláš. 66, 86 pozn. 1
Dobřenice 6, 30, 31, 48, 68; z D. Před-
bor, probošt 66, 69
z Dohalic Martin, hospodář 67, 69
Dolany (Dolaz) 4, 6, 10, 18, 46, 53,
58, 77
Doležalovo jezírko v Opatovicích n.
Lab. 70 pozn. 2
Domašice 17, 54 pozn. 9 sl., 55
Domaslav Vršovec 82
Dompropst, ves ve Slez. 63
Doubravice (u Pard.) 5 pozn. 3, 6, 54
Doudleby (n. Or.) 55; z Doudleb vla-
dykové 55
z Dražic Jan, biskup pražský 22, 23
Dražkov 6, 30, 51
z Drnovic Benedikt 33
Drobnošov (slez.) 61
Držek, mnich 33, 68
Dříteč 6, 18, 51; fara 34, 52, 63, 64;
faráři Zdech 52 pozn. 1, Petr, do-
tud v Milevicích 52 pozn. 1, Tobiáš
52 pozn. 1, Michal, dotud v Bělé
52 pozn. 1, Tomáš 52 pozn. 1; Ha-
vel, krčmář ve Dřítči 52 pozn. 1,
64 pozn. 2
Dubany 51
Duběčno 6 pozn. 3, 30, 57
Dubička, potok ve Slez. 60
sv. Ducha chrám v Hradci Král. 25
pozn. 3, 47 pozn. 5, 55 pozn. 6
Dvořiště (u Bydž.) 6 pozn. 3, 57
dvůr opatovický v Praze 35
- Ekkehardova kronika 88
sv. Emmerama klášter v Řezně 28
Eufemie, kněžna 90
Ezechiel, prorok bibl. 72
- z Falkenštejna Závíš 17 pozn. 1, 21, 98
familiaris opatův 68
Fernand, biskup Lucký 20 pozn. 4,
40, 41
Flandry, země 99
Florencie 99
František I. a II., proboštové ve

- Středě 62; F. pražský, kronikář
99; F., z Kolína mnich 68
Fridrich, kníže český 80; F. Habsbur-
ský, král ří. 21; F. II. Babenber-
ský, vév. rakouský 95
Fürstenau (ve Slez.) 26, 62 .
- Geco, kaplan 12, 55, 77
Genesis, bibl. kniha 72
Ginschardi Bartoloměj, kaplan papež-
ský 62
Gratianův Dekret 92
- Habardův Ondřej, soused pražský(?)
35 pozn. 3
Habřina u Přelouče 6, 49; u Benátek
[Habřinka] 6, 43 pozn. 5, 56, 64
pozn. 3; Vlčí 5 pozn. 3, 6
Habsburkové viz Fridrich, Rudolf
z Hasenburka Zajíc Vilém 98, 99
Hašek, mnich 42, 68
Hausbrunn viz Úsobno
Havel, arcijáhen hradecký 24
Haymo (Hymo), biskup halberstadt-
ský 72
Hedvika sv. 61, 62, 95
z Heimburka Jindřich viz annály
Henricus [z Clairvaux?, spis.] 72
Henrichowe viz Vrchlabí
Hervé z Deols (Heruegius) 72
Heřman, převor opatův. 66, 69
Hlavečník, ves 6, 18, 19, 49
Hlina (Glina) 6 pozn. 3, 10, 17, 54; 10
pozn. 1, 77; les u H. 11
Hlínsko 10 pozn. 1
Holice, farář Přeč 55 pozn. 6
Holohlavy, farář Machariáš 45 pozn.
3
z Holovous (de Olowusz) Bohuněk
Bavor 41 pozn. 1, 42
Holý Prokop 40 pozn. 6
homiliář opatovický 70, 71
Hořiněves 6; farář Jan ze Mžan 46
pozn. 3; z H. Pavel 25, 92; Hroch
a Pešek, rytíři 45 pozn. 3
z Hořovic Hroch 30
hospodář klášterní 67
Hostibor, snad mnich opatův. 68
pozn. 6
Hostinné 59; z H. Bohuš 32
Hrabiše, šlechtic 17; Hrabišiců rod
57
Hradec nad Labem [Králové] 5, 7, 8,
12, 21, 36 pozn. 2, 38, 40, 46 pozn.
3, 54 pozn. 6, 55, 55 pozn. 6, 61—2,
74, 77; chrám sv. Ducha 25 pozn. 3,
47 pozn. 5, 55 pozn. 6; arcijáhen
29, viz Havel, Václav; oltářník u
sv. Ducha Konrád 47 pozn. 3, Jan,
Milota 55 pozn. 6; sousedé 47; A-
damec 52 pozn. 1, Mareš 52 pozn.
1; Pětleť 40; h.-ý kraj 3, 76
Hrádek 6, 54; H. (Nagradcu) na Mo-
ravě 12, 58, 64 pozn. 3, 77
Hradiště Staré 6, 51; H., klášter u
Olomouce 12 pozn. 1, 13 pozn. 3
sl., 15 pozn. 4, 15 pozn. 5 sl., 16,
80, 81, 82, 86, 87, 88, 89, 90; opat:
viz Bohumil (Deocarus)
sv. Hrob v Lehnici 62
Hrobice 6, 54
Hroch viz Kosic
Hroznata z Lipoltic, opat viz z Li-
poltic
Hrstka Jan, probošt walstatský 61
Hříčko, probošt středský 62
z Hříště Otík Buben 37
Hugo de S. Caro 73 pozn. 5; de Sanc-
to Victore 73
Huler Zikmund, král. podkomoří 35
husité 41 pozn. 1, 43
Hvozdnice 5, 6
Hýček Matěj 31, 32, 59, 66
- Chlumeck nad Cidl. 6; kněz 31, 64
pozn. 3, 68
z Chlumu Jarek 37; Jindřich Lacem-
bok 36 pozn. 1, 37
Choceň 68
Choteč, farář Dušek 57 pozn. 6, po-
zději v Čisté
Chotěšov 35 pozn. 3
z Choustníku Heřman 57
Chrastnice 5, 45, 47
Chroustov 6 pozn. 3, 57
Chroustovice, farář Bedřich 55 pozn. 6
Chrudim 6, 21; farář Ota 53 pozn. 3;
ch.-ský kraj 4, 29
Chrudimka, řeka 4
Chval, probošt klášterní 67
z Chvalovic Zdeněk Šváb 45 pozn. 1
Chvojence 5 pozn. 4
Chvojno 5 pozn. 4
- Innocencius VI., papež 27, 93
Isaiáš (bibl.) 72
Italie 24, 25, 99
Ivančice 11, 58
- Jablonský Havel z Lemberka 97
Jáchym, opat 96
Jakoubek z Krnova, syndik klášterní
63

- Jakub, biskup vratislavský 63; Rottmann, opat, probošt ve Středě 42, 63, 66, 69
- Jan sv. 72; J. Lucemburský, král čes. 97, 98, 99; J. XXIII., papež 34; opatové v Opatovicích J. I. z Orle 29, 30—32, 36 pozn. 2, 48, 51, 53 pozn. 3, 57, 66, 69; J. II., opat opatovský, bývalý probošt komárovský 37 pozn. 2, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 62, 63, 66, 68; J. III., opat 36, 42, 66 — J., mnich 67; J., podpřevor 66; J., probošt 67; J., probošt wahlstatský 61; J., mnich vilémovský 85; J. biskup olomoucký 90; J., syn Jarohněvův 19, 55; syn Mikuláše z Police 32; J. Jindřich, markrabí moravský 58; J. Spytihněv, probošt wahlstatský 62 viz z Brloha, Čapský z Dražic, Petrovec, Hrstka
- Jankovice 6, 49
- Jarohněv, otec Janův [Vlastislava a Bicena?] 19
- Jaroměř 21
- Jaromír, biskup pražský 12, 79, 80; [Gebhardus 76, 77, 80]
- Jaroslav, mnich 67, 73
- Jenšovice u Vys. Mýta 50 pozn. 2; farář Matěj 50 pozn. 2
- Jeronym sv. 72
- Jezbořický újezd 50
- Jindřich Korutanský, král český 21, 96; J. II., kníže vratislavský 19, 20, 60, 61; J. (Henricus), bratr Vladislava II. 80
- Jiří, opat, probošt ve Středě 63, 66; sv. J., klášter 35 pozn. 3
- Job (bibl.) 72
- Johanité 35 pozn. 3
- Judita 90
- Julian Apostata, císař římský 85
- Kalná 6 pozn. 3, 30, 57; fara 57, 63
- Kamenice 50 pozn. 2; farář Velislav 28, 50 pozn. 2; K.-cký klášter cist. v diec. vratislavské 24
- Kamenná Hora, ves ve Slezsku 60
- Kanth, ves ve Slezsku 26, 62
- kantor klášterní 67
- kaplan opatův 68
- kaple P. Marie v Opat. 33, 44, 82
- Karel I. (IV.), císař římský, král český 26, 27, 28, 30, 36 pozn. 2, 41 pozn. 1 a 2, 62, 69 pozn. 3, 91, 93
- Kasalice 6, 30, 48
- Kasaličky 48
- Kateřina sv. (Katherina) 73
- Kavčiny Malé a Velké 6, 53
- Kaych, kněz 95 pozn. 2
- Kladruby, klášter 8, 20 pozn. 4, 35 pozn. 3, 39 pozn. 1
- Kláštorec viz Lhota Klášterská
- kláštery: české viz Břevnov; Kladruhy; Litomyšl, opat Bohumil; Nepomuk; Ostrov; Plasy; Podlažice, opat Domaslav; Praha; sv. Ambrože, opat Domaslav; Praha; sv. Ambrože, kantor Jan v něm; sv. Jiří, Johanité konec mosta; něm. ryt. u sv. Benedikta; Sázava, opat Božetěch, Petr; s.-ký mnich, kronikář; Sedlec; dvůr jeho v Praze; Strahov; Svátá koruna; Teplá; Vilémov, Jan mnich v něm; Zbraslav; — moravské v. Hradiště; opat Bohumil; Louka; Rajhrad; Třebíč, opat Kuno; — cizozemské: v. Clugny, Burg; Kamenice; Lubin v Polsku; Marie P. na Písku ve Slezsku; Monte Cassino v Itálii; Režno, sv. Emmerama; Scotů ve Vídní; Týnec v Polsku
- Klatovy 99
- knihovna klášterní 71—74
- Kochan 17, 56, 85, 86
- Kojata, syn Hrabišův 17, 18, 51, 54 58
- K., kastelán na Bílině 12 pozn. 2
- Kolín 3, 46; z K. František, mnich 68
- Kolman, král uherský 95
- Koloděje 51 pozn. 5; z K. Střížek 51 pozn. 5, 68; v K. Sekáč Jan a Mikuláš 51 pozn. 5
- Komárov na Moravě 37, 38; viz Jan komorník klášterní 67
- Konrád Brněnský, kníže 12, 76, 80; opatové: K. I. 17, 19, 55, 65, 69; K. II. 20, 21, 66, 69; K. III. 22; — K., volený biskup pasovský 60
- konvent klášterní 29, 39, 42, 65, 86 pozn. 1
- konvrší 65; konvrš Bohuněk 65
- Kopisty (litoměř.) 18, 53
- Kornice 6 pozn. 3, 17, 55
- z Kosic Hroch, syn Spytihněvův, kaplan 31, 68, 69; Sulek 68
- Kosmas, biskup pražský 88 pozn. 6, 89; kronikář český 87 pozn. 3, 88, 89, 94, 95, 96, 100
- kostel klášterní 16
- Kostelec Vrbatův 10, 10 pozn. 1, 54
- z Košumberka Jan, Vilém a Beneš 37
- z Kounic a Újezdce Arnošt viz z Újezdce
- Kouřim 46; k.-ský arcijáhen 32 pozn. 3

- Kozašnice 6, 49
- Krásnice viz Chrástnice
- z Krnova Jakoubek, syndik klášterní 63
- Kristianova legenda 95
- z Kroměšna Jiří 37
- Krupá, ves (Chrappi) 18, 57, 58
- Křesobor, klášter sv. Vavřince 19, 20 pozn. 4, 59, 60, 61
- Křičeň, ves 6, 48
- Křivec, les 5, 52, 64
- Kladsko 98, 99
- Kumeisa Vincenc, farář ve Wahren 62
- Kunčice 6 pozn. 3, 57 pozn. 6, 59 60
- Kuneš, doktor, syndik klášterní 50 pozn. 2
- Kunětice 4, 6, 51; fara 34, 48 pozn. 9, 51, 63; faráři: Ondřej, syn Bartolomějův z Vozice 27, 38, 51 pozn. 5, Henslin 51 pozn. 5, Bušek 51 pozn. 5, Jan pozn. 5
- Kunětická Hora 3, 4, 6, 42, 49, 50, 58
- Kunhuta, královna česká 20, 59; abatyše 98
- kurie 24—27, 32—34, 38, 39, 41
- kustos klášterní 67
- Kutná Hora 36, 40, 48 pozn. 9; oltářník u Všech Sv. Václav 48 pozn. 9
- Labe 3, 4, 6, 9, 11, 13, 31, 40, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 51 pozn. 4, 52, 54, 55, 64 pozn. 3
- Labětín 5
- Lacembok Jindřich viz z Chlumu
- Ladislav, král. uher. 17 pozn. 1
- Landshut 60, 61
- z Láz Hereš 51 pozn. 5
- Lazur Petr, opat 32, 33, 34, 35, 36, 37 pozn. 2, 38, 48 pozn. 9, 66, 68
- Lehnice, kostel u Sv. hrobu 62
- Lesk, potok ve Slez. 60
- letopisy české 94—95
- Lev, syn Heřmana de Baylicz 59, 68
- Lhota 6, L. u Bydžova 68; klášterská 29, 56, 59, u Platic 18, 19, u Rosic 4, 30, 48
- Libčany 3, 6, 10 pozn. 2, 30, 70 pozn. 2
- Libišany 3, 4, 6, 10, 12, 45, 47, 52, 53, 82; Liubichas 77
- Libuše, kněžna čes. 94, 96
- z Lichtburka Hajman 17 pozn. 1, 21; Hynek Krušina 57 pozn. 7, 60
- Lipoltice 22 pozn. 2, 23; z L. Havel 23; — Havel mladší 23; Hroznata, opat 15 pozn. 2, 22, 23, 24, 25, 26, 32, 36
- pozn. 2, 49, 50, 53, 66, 69, 72, 74, 86 pozn. 1
- listina zakládací 41 pozn. 2, 44, 76—82; text 76—8
- Litoměřicko 53
- Litomyšl 17, 55, 98; litomyšlská diecese 46 pozn. 3, 55; biskupství 54 pozn. 6; biskup 59, 62; viz ze Sternberka, Jan Železný 37; klášter 17 pozn. 2, 24, 55; opat Bohumil 17
- Liube, říčka 77
- Lodín (Lodine) 6, 9, 12, 56—57; 77
- Lohenice 6, 18, 23, 49, 50; Hořkuv dům 50
- Loučná 4, 11, 64 pozn. 3
- Louka, klášter na Mor., 12 pozn. 1
- Lubín, klášter ve Slez. 28
- Lucius, papež 94
- Ludmila sv. 94, 95
- Ludvík, rozlič. 74, 95
- Lukáš, hejtmán hradeckých Orebítů 40
- z Lužan Hašek 37
- lužická kultura 4, 5
- Macer, spis. 73
- de Magnaco Giraldu 25
- sv. Marek (Marcus) 72
- sv. Marie na písku, klášter u Vratislavě 35; kaple v Opat. viz kaple Markvart, mnich 68
- Martin V., papež 42, 62, 68; syn Jiljiho, převor 25, 28, 66, 92; probošt vrchlabský 59, probošt wahlstatský 62; z Dohalic, hospodář viz z Dohalic; Opavský viz Opavský
- Martimiani chronicon viz Opavský martyrologium 84, 85, 89
- Máslojedy 6, 43 pozn. 5, 56, 64 pozn. 3
- Matěj z Ostrova, sklepník, viz z Ostrova; Albrecht, kuchař královský 18, 47
- Mateřov 6, 17, 18, 19, 50—51, 54; z M. vladykové 51
- Matouš sv. 73
- Medlešice viz Mezilesice
- Mělice (Mělče) 6, 18, 50
- Městec Heřmanův 36, z M. Jan, otec Petra, farář stěžerského 47 pozn. 3; Jan [Městecký] z Opočna 36, 37, 41 pozn. 1, 44
- Mety 27, 99
- Mezilesice 6, 18, 54
- sv. Michala oltář 16, 69

Mikeš, dvořan (Mikuš) 18 pozn. 6, 53
 Mikuláš, podpřevor 66; M. (Nicolaus), probošt klášterní 66, 86 pozn. 1; M., mnich 68; M., sklepník 67
 Mikulec 8, 12, 55, 76, 77
 z Mikulovic Lidhěš 37
 z Miletínka Diviš Bořek 36 pozn. 2, 40, 43, 45
 Milevice, farář: Petr 52 pozn. 1; Zdech 52 pozn. 1
 minorité 38
 mlýn klášterní 16, 19; mlynář Ondřej viz Ondřej; mlýn Na starých viz starý mlýn
 Mokošín (Mocossin) 6, 9, 10 pozn. 3, 45; 77
 Mongolové 20
 Monte Cassino, klášter 9 pozn. 2
 z Morašic Rancz [?] 37
 Morava 11, 11 pozn. 4, 12, 13 pozn. 3 sl., 37, 38, 40, 42, 44, 46, 58, 64 pozn. 3, 77, 78, 79, 80, 88, 89, 90, 95, 97
 Morávek Jos., mlynář v Opatovicích n./L. 70 pozn. 2
 Most Hněvín 17, 58
 Mönchschorf viz Lhota klášterní
 Mrdice 54; z M. Jaroš a Heřman 50
 museum pardubské 70 pozn. 1
 Mysloch, opat 15, 16, 17, 65, 69, 72, 73, 80, 87, 88 pozn. 3
 z Náchoda Hron 97
 nazaretský viz arcibiskup
 necrologium bohemicum 81, 84, 85, 89
 Nedělišťe 10, 56; Nedelischí 77
 Nechanice 6
 Neplach, opat 17, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 45 pozn. 3, 50 pozn. 2, 51 pozn. 5, 53 pozn. 3, 56, 66, 68, 69, 71, 74, 79, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 99; Neplachova kronika 29, 80, 91—100; Neplach ze Sodražic, špitálník viz ze Sodražic
 Nepomuk, klášter 35 pozn. 3
 Neratov 6, 49
 Němčice 6, 54
 němečtí rytíři 56; u sv. Benedikta 35 pozn. 3
 Nivčice 6
 Norimberk 27
 Ocas Petr ze Zásady viz ze Zásady
 Ohraženice 6, 54
 Oldřich, kníže brněnský 90
 Olešnický újezd 11, 58, 77

Olomouc 11, 58, 77, 86; biskup olomoucký 50; viz Jan, Zdik
 Oneš, mnich, probošt wahlstatský 61, 67
 Ondřej (Andreas) I., opat 9, 13, 65, 76, 79, 82; O. II. opat 19, 20 pozn. 4, 65; biskup olomoucký 88, 88 pozn. 6; O., řeč. Dyetra, soused vídeňský 42; O., krejčí, soused pražský 35 pozn. 3; O., mlynář opatovický 64 pozn. 1
 Opatovice n./Lab., Opatouici 3, 4, 5, 5 pozn. 2, 6, 8, 9, 10, 10 pozn. 3, 44, 45, 47, 52, 54, 55, 64 pozn. 3; 77; viz Doležalovo jezírko, Šandorův hostinec; O. u Přelouče 45; Újezd Opatovický 9; na Moravě 11, 58, 77
 Opatovsko 3, 48
 Opatovický klášter: viz opatové: Blažej, Bohumil, Bolerad(?), Cašta, Jan I. z Orle, II., III., Jiří, Konrád I., II., III.(?), Lazur, z Lipotic Hroznata, Mysloch, Neplach, Ondřej I., II., Petr II., Rottman, Rüdiger, Schwarz, Sulislav, Vavřinec, ze Zvířetic Zdislav (?); -konvent; převor Dobromil, Heřman, Martin, Věněk, Vilém; podpřevor Jan, Mikuláš; probošt z Dobřenic Předbor, Chval, Hýček, Jan, Mikuláš, Petr; hospodář z Dohalic Martin; komorník z Brloha Jan; kustos Tomáš; sklepník Mikuláš, z Ostrova Matěj; špitálník ze Sodražic (?) Neplach; kantor Václav 67; šatný Petr 67; mniši: Albert, Bavárek Václav, Čapský Jan, z Dašic Bohuslav, Držek, Hašek, Hostibor (?), Jan, Jaroslav, z Kolína František, Markvart, Mikuláš, Pecka Václav, Petr, syn Jana z Ohnišťan (?), P. z Úhošťan (?), Petrovec Jan, Ščeně Václav, Šimonův Václav, ze Zásmyk Vilém — konvrši, Bohuňek; kaplan opatův Hroch z Kosisic, Vavřinec; familiaris opatův, Čeč; syndik kláš. z Krnova, Kuneš; knihovna; kostel; mlýn, mlynář Ondřej; písemnictví; stavba; škola; pověst.
 Opatovický klášter ve Slezsku 19 pozn. 3
 Opavský Martin 93, 94, 95, 96, 99
 Oplatil rybník 53
 Opočen hrad 41 pozn. 1; z O. Jan

(Městecký) viz z Heřmanova
 Městce; Jaroslav 35—36
 Opolská knížata
 ordo ad includendum virum vel feminam 84
 Orebské bratrstvo 40
 Orel, tvrz v Chrudimsku; z O. Jan, opat opatov. viz Jan; Štěpán, jinak ze Žestok 29
 Orlické hory 3
 Osek 6, 30, 57
 Osice (Ozicih), ves u Pardubic 3, 4, 6, 9, 10, 10 pozn. 3, 11, 18, 29, 30, 34, 45, 48, 74, 76, 77; fara 45, 48 pozn. 9, 63; faráři: Jan; Fabián; Machariáš, děk. hradecký, dotud v Holohlavech; Vojtěch 45 pozn. 3; Vlastibor, dotud v Přistoupimí 31, 45 pozn. 3; vinaři viz Raten, Žaba
 Osičky (Ozzicih) 9, 10, pozn. 3, 45, 48, 77
 Oslava, řeka na Mor. 12, 58, 64 pozn. 3, 77
 Ostrov, klášter 12 pozn. 3, 90; z O. Hynčík a Ješek 25 pozn. 4; Matěj, sklepník opatov. 67, 69; Neplach, vládyka 25 pozn. 4
 Ota I., kníže olomoucký 12, 76, 79, 80, 81; otec Stoijněvův 19, 49
 Otava, řeka 98, 99
 z Otoslavie Jan Puška 37
 Ožuchov 58
 Panny Marie kaple v Opatovicích 33, 44, 82; soška v Osicích 74
 papež 62; viz: Bonifacius IX., Cornelius, Dionysios, Innocencius VI., Jan XXIII., Lucius I., Martin V., Řehoř I. a XI., Sixtus, Štěpán I., Urban V. a VI.
 Pardubice 3, 4; z P. Arnošt, arcib. pražský 27, 29; p. panství 53; museum 70 pozn. 1
 pasovský biskup Konrád viz Konrád Pecka Václav, mnich, opatov. 68
 Pecka, městys u Nov. Paky; farář Jan 57 pozn. 6, později v Cisté
 Perard, majitel Lhoty u Platenic 19
 z Pernštejna páni 64; Vilém 43
 Petr: Lazur, opat opatov. viz Lazur; farář v Přelouči, volený opat 37 pozn. 2, 38; probošt středský, později opat 42, 59, 62—63, 66; probošt opatov. 66, 92; šatný opatov. 67; syn Jana z Ohnišťan [?], mnich opatov. 29, 67, 69; z Úhošťan [?], mnich opatov. 31, 67, 69; kněz v Chlumci [?] 31, 64 pozn. 3, 68; syn

Ratiborův 54; Žitavský, kronikář čes. 99; doctor, spisov. středov. 72;
 sv. P. v podhradí hradeckém, fara 29, 34, 55, 63; faráři: 38; Petr, později ve Všemstarech; Václav, dotud ve Všemstarech; Milota, dotud oltářník u sv. Ducha v Hradci n. L., Jan, dotud tamtéž; Bedřich, dotud v Chroustovicích; Přeč, dotud v Holicích; Ondřej; Vlk (Lupus), dotud ve Zdětíně; Tomáš 55 pozn. 6
 Petrovec Jan, mnich opatov. 68
 Petřín 97
 Pětlet, sousez z Hradce n. Lab. 40
 písemnictví kláštera Opatov. 70
 Písmo sv. 92
 Plačice (Platchici), ves u Hradce Kr. 6, 10, 12, 18, 47, 77
 Plasy, klášter 35 pozn. 3
 Platenice (Plačimice, Platimicih), ves u Holic 5, 6, 6 pozn. 3, 9, 12, 18, 19, 55, 77; fara 55
 Platensko, osada u Platenic 55 pozn. 2
 Pleskot Jos., majitel domu v Opatov. n. L.; Jos, krejčí v Opatov. n. L. 70 pozn. 2
 Plch, ves u Pardubic 6
 z Poděbrad Hroznata, šlechtic 54; Jiří, král čes. 43; synové jeho 43
 Podlažice, klášter 10 pozn. 1, 17, 30, 36 pozn. 1, 54, 80, 81; opat Domošlav 31
 podpřevor 66
 podrychtář Větš. města pražského 45 pozn. 3
 Podůlšany, ves u Pardubic 4, 5 pozn. 3, 6, 40, 41 pozn. 1, 52—53; z P. Hodek 52 pozn. 1
 Pohřebačka, ves u Opatov. n. L. 3, 6, 52
 Pohranov (Pohranov) 6, 54
 Polabiny 3
 Police, proboštství břevnovské nad Metují 60; z P. Mikuláš, Jan 32
 Polici, u Doudleb, zaniklé 55
 Polisy, ves u Pardubic 5, 6, 18, 48
 Polkendorf, ves ve Slez. 63
 Polsko 86
 na Potštejně Mikuláš viz ze Žampachu
 pověst opatovská 36 pozn. 2
 Praha 27, 31, 35, 45 pozn. 3, 48 pozn. 9, 88, 89; ul. Svatojiřská 35; dvůr opatov. 35; arcibiskupové viz arcibiskup; biskupové viz Daniel, z Dražic Jan, Jaromír, Kosmas: dě-

kan Vít; kanovník Velislav, oficiál 29; chrám sv. Víta; Pražané; podrychtář Věťš. města; sousedé: Anna, žena Kunšova, Antonín, Habardův Ondřej, Šimon, z Uhonic Beneš; — annály
 Prachovice (Prachouici), ves u Dašic 11, 55, 64 pozn. 3, 77
 Praskačka, ves u Hradce Kr. 6, 47
 Pravlov (Naprauloue) na Mor. 12, 58, 64 pozn. 3, 77
 Pražané 39, 40
 Probluz, ves u Nechanic; farář Mikuláš, děkan hradecký 52 pozn. 1
 probošt kláš. Opatov. 66
 Prokop, markrabě moravský 35
 provise papežská 32—33
 Předbor z Dobřenic, probošt opatov. viz z Dobřenic
 Přelouč (Priluche) 3, 4, 5, 6, 9, 10 pozn. 3, 11, 18, 18 pozn. 4, 19, 29, 45, 46, 48, 64 pozn. 3, 77; fara 34, 46 pozn. 3, 47, 63; faráři: 38; Jan ze Mžan, později v Hořiněvsi; Oldřich 46 pozn. 3; Petr 37 pozn. 2, 38, 46 pozn. 3; P.-o 48
 Přelovice, ves u Pardubic 6, 49, 50 pozn. 2
 Přemysl I., král čes. 18, 18 pozn. 4, 19, 21, 28, 41 pozn. 2, 44; II., král čes. 20, 20 pozn. 4, 21, 28, 41 pozn. 2, 46, 95, 96, 97, 98, 99; P.-a II. příběhy, Vypravování viz toto; P.-ý rod 17, 21
 Přerov (Preroue) na Mor. 11, 58, 77
 převor kláš. Opatov. 66
 Příbek, služebník královny Kunhuty 59
 Příběhy krále Přemysla II. 95; krále Václava 95
 Přistoupim, ves u Č. Brodu, farář Vlastibor 31, 45 pozn. 3
 Quido, kardinál-legát 13 pozn. 3 sl., 14, 87 pozn. 3; de Baysio [?], spis. 73
 Račice (Radčice), ves u Hradce Kr. 6, 43 pozn. 5, 64 pozn. 3
 Rajhrad, klášter na Mor. 8
 Raten, vinař v Osicích 10 pozn. 4, 11, 76
 regule v kodexu A. G. O. 84, 85
 Richard [de S. Viktor], spisov. střed. 73
 Robčice, ves (v Chrud.) 68
 Rohoznice, ves u Pardubic 6, 30, 48
 Rokytenský potok (Rochitenu fluvium) 11, 77
 Rokytná na Mor. 12, 58, 77
 Rokytno u Pardubic 5, 6, 52
 Rosice n. Lab. 4, 5, 6, 50; fara 34, 50, 63, farář Lukáš 50 pozn. 3
 Rottman Jakub, probošt-opat ve Středě viz Jakub
 Roubovice (Grubovici), ves u Luže 6 pozn. 3; les u — 17, 54
 z Roudnice Řehoř 33
 Roudnička, ves u Hradce Kr. 5, 6, 52, 64
 Rozhovice, ves u Chrudimě 51 pozn. 5
 Rozkoš, rybník 49, 53
 Roztoky, zaniklé u Sezemic 11, 55, 64 pozn. 3, 77
 Rudolf Habsburský 21, 95 pozn. 6, 96
 Ruothardus, arcibiskup mohučský 88 pozn. 6
 Ruprecht, falckrabí 37
 Rüdiger (Rydkéf) Řehoř, probošt-opat ve Středě 42, 57 pozn. 6, 60, 63, 66, 69
 Rybitví, ves u Pardubic 6, 30, 48 49
 z Rýzmburka Aleš Vřeštoský 49, 56
 Řehoř I. (Gregorius), papež 72; XI., papež 32, 59, 66; biskup nazianský, otec círk. 72; viz Rüdiger, Schwarz
 Řezno 28; klášter sv. Emmerama v R. 28
 Řím 25
 Sány, ves u Poděbrad, farář Zdeněk 57 pozn. 4
 Sázava, klášter 8, 82; opat Božetěch 82, Petr 31; s.-ý mnich, kronikář 89
 Scotů klášter ve Vídni 35
 Sebranický újezd 11, 58
 Sedlec, klášter 35 pozn. 3, 51; dvůr jeho v Praze 35
 Sedlice (Sedlce), ves u Pardubic 6, 45, 47
 Sedliště Veliké, ves u Litomyšle 17
 Sekáč Jan a Mikuláš v Kolodějích 51 pozn. 5
 Semonice, ves u Jaroměře, farář Bartoloměj 57 pozn. 6
 Sendražice, ves u Jaroměře 68
 Sezemice 11 pozn. 1, 55, 64 pozn. 3
 Schwarz Řehoř, probošt-opat ve Středě 42, 63, 66, 69
 Sixtus, papež 94
 Skalice, ves u Přelouče 6, 49; Česká 52 pozn. 1; v Úsobrněnsku 18, 54; ze S. Střížek 51 pozn. 5, 67
 sklepník opatov. 67
 Skuteč 6 pozn. 3, 11 pozn. 4, 12, 54

Slaný, špitál 27
 Slatiňany 29
 Slavík, majitel domu v Opatovicích n. L. 70 pozn. 2
 Slavkov na Mor. 40 pozn. 3
 Slavkovice, ves u Heřm. Městce 6, 18, 54
 Slemeno, ves u Vrchlábí 6 pozn. 3, 59
 Slezsko 26, 41, 44, 59, 61; s.-á kultura 4, 5
 Slované 5
 Smaragdus, opat spisov. 72
 Spythněv I., kníže čes. 94; II., kníže čes. 87 pozn. 3
 ze Sodražic Neplach, špitálník 67, 69
 de Solencia viz Claretus
 Sopř (Zoprche), ves u Přelouče 4, 6, 9, 45, 47, 49, 77; les u — 11
 Srbec Beneš 37
 Srch, ves u Pardubic 3, 4, 6, 54
 ze Staré Henzl 30
 starý mlýn v Opatov. n. L. 8, 70 pozn. 1.
 stavba kláš. Opatov. 15, 16, 20—21, 69—70.
 Stěblová, ves u Pardubic 3, 6, 53
 Stěžery, ves u Hradce Kr. 3, 6, 18, 19, 29, 47; fara 47, 63; faráři: Jan, Konrád, dotud oltářník u sv. Duha v Hradci Kr.; Vilém; Petr, syn Jana z Heřm. Městce 47 pozn. 3; soused Henslin 47 pozn. 3
 Stěžírky, ves u Hradce Kr. 47
 Stoihněv, syn Oty 19, 49
 Stolany, ves u Chrudimě 6, 18, 54; fara: 34, 54, 63; farář 38; Martin 54 pozn. 6
 Strahov, klášter 24, 35 pozn. 3, 39 pozn. 1, 56
 Strachkvas, syn Boleslava I. 96
 Strachotice (Ruzotici?) na Mor. 12, 58, 77
 Strachotín (Ztrachotin) na Mor. 11, 58, 77
 Strojčice, ves u Podbořan; fara 42, 68
 Středa ve Slezsku, probošství opatov. 26, 38, 41, 42, 48 pozn. 9, 59, 60—63; špitál 62; probošt 29, 62; v. Česlav, Hříčko, František I., II., opatové Petr, Jan, Jiří, Jakub, Vavřinec, Schwarz, Rüdiger
 Střížek z Koloděj viz z Koloděj; ze Skalice viz ze Skalice
 Sulek z Kosic viz z Kosic
 Sulislav, opat opatov. 13, 65; S.-ů rod 13

Svatá Koruna, klášter 35 pozn. 6
 Svatý Jakub, farář 50 pozn. 2
 Svatopluk, kníže čes. 89
 ze Světlice Smil 97
 Svidník, potok ve Slez. 60
 Svitava (Zuitau), řeka 11 pozn. 5, 77
 Svítkov, ves u Pardubic 4, 6, 50
 Svratka (Zuratca), řeka 11 pozn. 5, 77
 Syrovátka, ves u Hradce Kr. 5
 Šanderův hostinec v Opatov. n./L. 70 pozn. 2
 šatný opatov. 67
 Ščeně Václav, mnich opatov. 68
 Šimon, syn bratra páně Svaňkova, soused pražský 35 pozn. 3; -ův Václav, mnich opatov. 33, 68
 škola kláš. Opatov. 16, 24, 74
 Škudly, ves u Přelouče 6, 49
 Šlapanov, město u Hlinska, farář Mikuláš a Jan (?) 53 pozn. 3
 špitálník kláš. Opatov. 67
 ze Šternberka Albrecht, biskup litomyšlský 28; Aleš, jinak z Holic 39, 40; Jan, jinak z Chlumce 31
 Štěpán I., papež 94; pokřtěný žid 18 pozn. 6, 53
 ze Štěpanovska Pavlík 52 pozn. 1
 Štítný Tůma, spisov. 71
 Táboří 40
 Tataři 61, 95
 Teplá, klášter 35 pozn. 3, 39 pozn. 1, 71
 Tetzelius, historik kláštera Hradiště u Olomouce 13 pozn. 3 sl., 84, 87, 87 pozn. 3
 Tezlin, správce Hradce n./L. 12, 77
 Theonas, spis. středov. 73
 Tomáš, kustos opatov. 67
 Trávník, ves u Pardubic, pův. les 5, 30, 48, 64
 Trnová, ves u Pardubic 4, 5 pozn. 3, 6, 51
 Trstenice (Loučná), řeka 11, 55, 64 pozn. 3, 77; T.-á stezka 46
 Třebíč, klášter na Mor. 38 pozn. 4, 42, 87 pozn. 3, 90; opat Kuno 90
 Týnec, klášter u Krakova v Polsku 28
 Týniště n./Orl. 3; z T. Svašek 52 pozn. 1
 Uherčice na Moravě 42

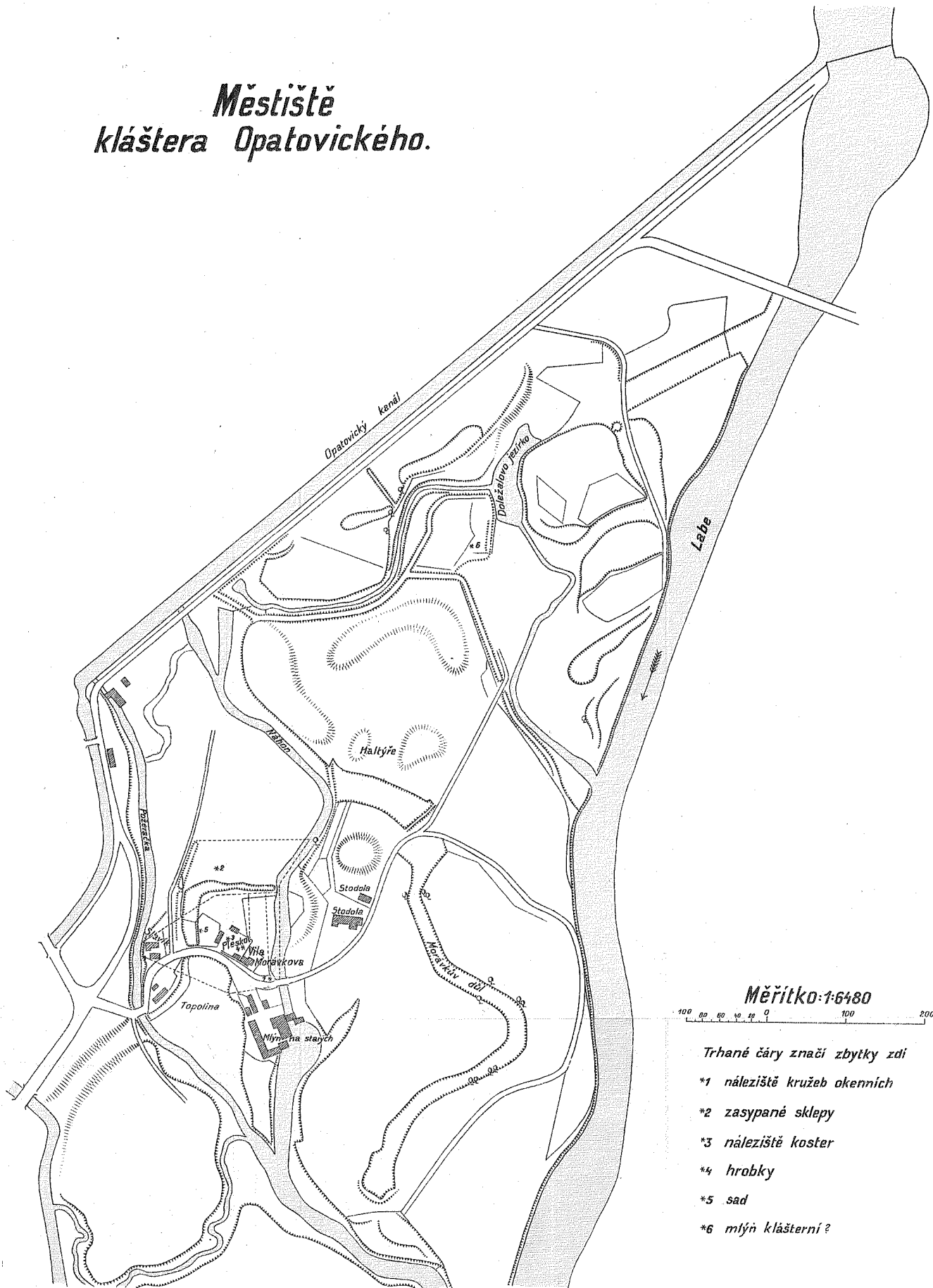
- z Uhonic(?) Beneš, soused pražský 35 pozn. 3
 z Uhošťan(?) Jifík, rytíř 31
 Uhlí 97
 Ujezd, ves u Pardubic 52; u Černé Hory na Mor. 11, 58 pozn. 3
 z Ujezdce Václav Kučík 37; z Ú. a Kounic Arnošt 57 pozn. 6, 60
 umění v klášt. Opatov. 74
 Urban V., papež 66; VI., papež 62
 Urbanice, ves u Hradce Kr. 6, 47
 Úsobrněnsko (Uzobrno) na Mor. 11 pozn. 4, 18, 54, 58
 Václav Svatý, vév. čes. 94, 96; I., král. čes. 20 pozn. 4, 21, 47, 51, 53, 54, 95; II., král. čes. 20, 28, 41 pozn. 2; III., král. čes. 21, 96, 98; IV., král. čes. 35, 37 pozn. 2, 38, 39, 56; biskup vratislavský 61; arcijáhen hradecký 50 pozn. 2; kantor opatov. 67; viz Bavürek, Pecka, Ščeně, Šimonův
 z Valdštejna Hašek 39; synové jeho 39 pozn. 3
 Vamberk, hrad 37, 55
 z Vartmberka Čeněk 40, 56; Jan 27; Jindřich 40, 56
 Vavřínek sv. (b. Laurentius) 15, 16, 77, 78, 79, 81, 88 pozn. 3; sv. V.-e kostel v Opatov. 45, 82; oltář 69; klášter v Křesoboru 60; V., probošt-opat ve Středě 42, 63, 66; kaplan opatův 68
 z Vechty Konrád, arcib. pražský 37 pozn. 2
 Velehrad 17 pozn. 6
 Velislav, děkan žatecký a kanovník pražský 27
 Veliš, ves (v. Hrad.) 68
 Veselí, ves u Pardubic 18, 19, 49; Vysoké(?), farář Ctibor 53 pozn. 3
 Věnek, převor opatov. 66, 68
 Vídeň 35; národní knihovna 83; viz Ondřej
 Vilém, převor opatov. 66, 69; ze Zásnuk, mnich opatov. viz t.; od sv. Štěpána, visitator arcijáhensství hradeckého 31
 Vilémov, klášter 35, 42, 68, 85; mnich Jan v. t.
 Vincenc Kumeisa viz Kumeisa
 Vincentius, kronikář čes. 88
 Vít, děkan pražský 95; sv. V. chrám 87 pozn. 3
 Vítkova hora 39
 z Vítkova Zikmund Kurzbach 43 pozn. 5
 Vladislav II., král čes. 15, 15 pozn. 5 sl., 78, 80, 88; Jagel. 43; syn Václava I. 17, 18, 95
 z Vlašimě Jan Očko arcib. pražský 28
 Vlčkovice, ves u Hradce Kr. 6, 18, 47
 Voitech sv. (Adalbertus) 96
 Voznice (Hvozdnice) 5
 z Vožice v. Ondřej Bartolomějův
 Vraclav (Vratislav, Uratizlavi), n. hrad, nyní ves u Vys. Mýta 8, 10, 12, 55, 77
 Vratislav I., kníže čes. 94; II. král čes. 8, 9, 11, 12, 28, 55, 56, 76—79, 81, 82, 88;
 Vratislav, město ve Slezsku 35, 41; v.-é biskupství 61; biskup 34, 43, 62, 63; Jakub 63, Václav 61; kníže viz Jindřich
 Vrbata, šlechtic 10 pozn. 1, 80; V.-y lesy 11, 77, 80, 81
 Vrchlabí (Vrchlab, Albea, Henrichowe) 20, 59; probošství opatov. 6 pozn. 3, 20, 29, 38, 42, 43, 56, 57, 59, 66; probošt v. Lev, Martin, Hýček, Matěj, Čaňka Jan
 Vrchovnice 45 pozn. 3
 Vršovec Domaslav v. Domaslav
 Všebor (Usebor), dvořan 12, 17, 57, 77 ze Všerub Petr 32
 Všestary, ves u Hradce Kr. 55 pozn. 6, 70 pozn. 1; farář Petr, Václav 55 pozn. 6
 Vtelno Jizerní, ves u Ml. Boleslavě 18, 57
 vypravování o zlých letech po smrti Přemysla II. 95
 Vysoká n./Lab. 6, 9, 45, 47, 52, 77
 vyšehradský kanovník, pokračov. Kosmův 89; kostel 79, 81
 Wahlstatt, město ve Slezsku 20, 29, 34, 59, 61; probošství opatov. 34, 38, 61; probošt 42, v. Jan, Hrstka Jan, Oneš, Martin, Jan Spytihněv
 Wahren, ves ve Slezsku, fara 62; farář Vincens Kumeisa 62
 Zaba, vinař v Osicích 10 pozn. 4, 11, 76
 ze Zásady Petr Ocas 57 pozn. 7
 ze Zásnuk Vilém, mnich opatov. 33, 68, 69
 Zbraslav, klášter 35 pozn. 3
 Zderad, vladař 88—9
 Zdeslav, šlechtic 49
 Zdětín, ves v Čásl. pozn. 6, farář Vik (Lupus) 55

- Zdik Jindřich, biskup olomoucký 13 pozn. 3 sl., 86, 87 pozn. 3, 90
 Zdislav, opat opatov.(?) ze Zvířetic v. t.
 Zdislav, ves u Skutče 10 pozn. 1, 11, 18, 19, 54, 77
 Zieder, řeka ve Slezsku 60
 Zikmund, císař římský 39, 40, 40 pozn. 3, 41, 43, 45, 52, 56, 58, 59
 Znojmo 11, 58, 64 pozn. 3, 98, 99; kostel 12 pozn. 1
 ze Zvířetic Hašek, komorník 27; Zdislav, opat opatov.(?) 20 pozn. 4, 65 pozn. 6; 69
 Žampach, hrad 37; ze Ž. a na Potštejně Mikuláš 37
 Žaravice, ves u Přelouče 6, 49
 Zdánice, ves u Pardubic 4, 6, 23, 24, 29, 44, 48, 53; fara 34, 46 pozn. 3, 53, 63; farář 38; Diviš; Mikuláš, Václav, později ve Šlapanově; Jan, dotud ve Šlapanově, Ota, dotud v Chrudimi; Ctibor, dotud ve Veselí; Havel 53 pozn. 3; ze Ž.
 Neustup, Všet a Zbyněk 53 pozn. 3; Vaněk 24, 53 pozn. 3; vladýkové 53
 Ždírnice Hoř. 6 pozn. 3, 57 pozn. 6, 59, 60; Dol. 6 pozn. 3, 59
 Žehuň, ves u Chlumce n./Cidl. 6, 29, 30, 57, 64; fara 57; faráři Ličko, Zdeněk, dotud v Sánech 57 pozn. 4; ze Ž. Heřman, jinak z Choustníka 57
 Žejbro v. Rokytenský potok
 Želoluh(?) 18.
 ze Žestok Jan 37
 Žitava, město 42
 Živanice, ves u Přelouče 6, 29, 50, 66; fara 49, 50, 63; farář 49; Držek 56 pozn. 2; Matěj, dotud v Jenšovcích u Vys. Mýta; 28, 45 pozn. 3, 50 pozn. 2, 53 pozn. 3; Velislav, Mikuláš Vinař 50 pozn. 2
 Život sv. Ludmily 95
 Žiželice, ves u Chlumce n./Cidl., farář 45 pozn. 3
 Žižka Jan z Trocnova 39
 Žofie, královna čes. 33.

O B S A H.

	Str.
I. Krajina před založením kláštera Opatovického	3—7
II. Založení kláštera	8—12
III. Historické příběhy do počátku XIV. stol.	13—22
IV. Příběhy od počátku stol. XIV. do záhuby kláštera roku 1421	23—43
V. Zboží klášterní	44—64
VI. Život v klášteře	65—75
Exkurs I. O zakládací listině kláštera Opatovického	76—82
Exkurs II. Pokus o kritický přehled Annálů hradištsko-opatovických	83—90
Exkurs III. Kritický přehled kroniky Neplachovy	91—100
Resumé	101—102
Rejstřík	103—113
Přílohy: mapy Opatovic, zboží v okolí kláštera a statků vůbec.	

Městiště kláštera Opatovického.

Měřítko: 1:6480

100 80 60 40 20 0 100 200 m

Trhané čáry značí zbytky zdi

*1 náleziště kružeb okenních

*2 zasypané sklepy

*3 náleziště koster

*4 hrobky

*5 sad

*6 mlýn klášterní ?

Zboží kláštera vokoli Opatovic.

Měřítko 1: 275.000

———— Panství, o němž slyšíme během trvání kláštera
i po jeho zničení.

----- Panství, o kterém se dozvídáme ze zápisů po
zboření kláštera.

Částečné podtržení značí částečnou držbu kláštera.

(Z) Značí zaniklou osadu.

Vojz eměp.ústav.

Přehled zboží kláštera v Opatovicích %.

